

Pathways to Inclusion – A Methodological Framework for Empowering Children in Childcare Institutions

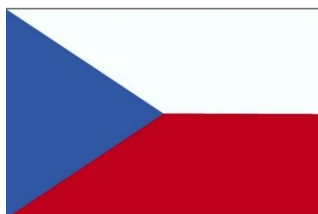
Alois Daněk

Lukáš Stárek

První verze metodiky „Pathways to Inclusion – A Methodological Framework for Empowering Children in Childcare Institutions“ realizované v rámci projektu # 22510218, s názvem "Sport, Culture, and Education: Empowering Visegrad's Children for a Brighter Future". Finální podobu metodika dostane po evaluaci jednotlivých stakeholderů.

česká verze

The project is co-financed by the governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from the International [Visegrad Fund](#). The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

Obsah

1. Kontext projektu.....	3
1.1. Společenský a odborný význam metodiky	3
1.2. Stručný přehled cílů a záměru projektu.....	4
2. Teoretická východiska.....	4
2.1. Inkluze a sociální dovednosti v prostředí rezidenční péče	5
2.2. Mezioborový přístup (pedagogika, psychologie, sociální práce).....	6
2.3. Inspirace z mezinárodních projektů	6
3. Popis tří pilířů metodiky (Inkluze a sociální dovednosti, Zdraví a duševní pohoda, Kulturní porozumění a spolupráce)	7
4. Výzkumná část a evaluace	8
4.1. Nástroje a postupy	8
4.2. Participativní akční výzkum.....	8
4.3. Rozhovory a pozorování	9
4.4. Případová studie	10
4.5. Analýza dat.....	10
4.6. Etické aspekty výzkumu.....	11
5. Klíčová zjištění.....	11
6. Dopad na rozvoj dětí a profesní růst pracovníků	12
7. Doporučení pro praxi	13
8. Tipy pro dlouhodobou udržitelnost	14
9. Diseminace a dopad projektu	15
9.1. Jak byla metodika sdílena (webináře, publikace, Visegrad Learning Hub)	15
9.2. Možnosti budoucího rozšíření	16
Závěr.....	17
Literatura výběr	18

Úvod

Projekt *Pathways to Inclusion* vznikl z přesvědčení, že vzdělávání může být mostem k plnohodnotnému životu pro všechny děti, bez ohledu na jejich životní start. Děti vyrůstající v prostředí rezidenční péče čelí celé řadě výzev – od omezených sociálních vazeb až po menší příležitosti pro rozvoj osobních a studijních kompetencí. Přesto právě u nich může cílená, inkluzivní a na důkazech založená edukace otevřít cestu k novým možnostem a sebevědomému vstupu do společnosti.

Metodika *Pathways to Inclusion* představuje ucelený rámec, který propojuje sport, kulturu a vzdělávání do smysluplného celku. Tento přístup je opřen o výsledky mezinárodního výzkumu a zkušenosti z praxe, přičemž zohledňuje specifické potřeby dětí v ústavní výchově. Hlavní myšlenkou je, že děti potřebují nejen znalosti, ale i podporu při rozvoji sociálních dovedností, týmové spolupráce a pozitivního vnímání vlastní identity.

Metodika stojí na třech pilířích: posilování sociálních a komunikačních dovedností prostřednictvím inkluzivních aktivit, rozvoj zdravých životních návyků a péče o duševní pohodu a podpora kulturního porozumění, které přináší respekt k odlišnostem a vzájemné obohacení. Tento rámec je určen nejen dětem, ale i vychovatelům a pedagogům, kteří hrají klíčovou roli v každodenním životě dětí.

Projekt ukazuje, že pokud mají děti možnost zažít úspěch, být součástí spolupracující skupiny a objevovat své schopnosti, mohou překonat i velmi složité překážky. Metodika proto nabízí konkrétní postupy, jak tyto příležitosti systematicky vytvářet a udržovat.

1. Kontext projektu

Metodika *Pathways to Inclusion* byla realizována v rámci projektu *22510218 Sport, Culture, and Education: Empowering Visegrad's Children for a Brighter Future* a navazovala na předchozí zkušenosti s podporou dětí z prostředí rezidenční péče. Zaměřil se na rozvoj inkluzivních, vzdělávacích, kulturních a sportovních aktivit s cílem posílit sociální dovednosti, sebedůvěru a mezikulturní porozumění dětí z dětských domovů ve visegrádském regionu. Aktivita byly koncipovány tak, aby vycházely z evidence-based přístupů a byly snadno přenositelné do praxe.

1.1. Společenský a odborný význam metodiky

Metodika *Pathways to Inclusion* představuje ucelený rámec pro realizaci inkluzivních a rozvojových aktivit v prostředí rezidenční péče. Její význam spočívá v propojování vzdělávání, kultury a sportu do jednoho integrovaného přístupu, který podporuje rozvoj klíčových životních kompetencí. Z odborného hlediska metodika nabízí praktické nástroje a ověřené postupy pro pedagogy a vychovatele, přičemž vychází z aktuálních výzkumných poznatků v oblasti speciální pedagogiky, sociální práce a inkluzivního vzdělávání. Společensky přispívá k snižování nerovností a zvyšování šancí dětí z institucionální péče na plnohodnotnou integraci do společnosti.

1.2. Stručný přehled cílů a záměru projektu

Cílem projektu bylo vytvořit a ověřit metodiku podporující sociální inkluzi dětí z dětských domovů prostřednictvím propojení vzdělávacích, kulturních a sportovních aktivit. Záměrem bylo poskytnout pracovníkům v rezidenční péči ucelený, mezioborově pojatý nástroj, který jim umožní efektivně rozvíjet sociální dovednosti, mezikulturní porozumění a zdravé životní návyky dětí. Projekt rovněž usiloval o posílení regionální spolupráce mezi institucemi ve visegrádském prostoru a vytvoření platformy pro sdílení dobré praxe.

2. Teoretická východiska

Metodika *Pathways to Inclusion* je ukotvena v současných teoriích speciální a sociální pedagogiky, inkluzivního vzdělávání a v přístupech, které se zaměřují na rozvoj dětí a mladých lidí vyrůstajících v prostředí rezidenční péče. Inkluzivní vzdělávání se opírá o zásadu, že každé dítě má právo na kvalitní a dostupné vzdělávací příležitosti. V prostředí ústavní výchovy však děti často čelí omezením, která se projevují v jejich možnostech participovat na rozhodnutích a ovlivňovat podobu vlastního učení i každodenního života. Z toho důvodu je nutné podporovat jejich aktivní zapojení a vytvářet mechanismy, které jim umožní bezpečně vyjádřit svůj hlas.

Sociální pedagogika zdůrazňuje význam prostředí, vztahů a komunitní vazby pro zdravý vývoj dítěte. Děti, které vyrůstají v institucionální péči, často postrádají stabilní rodinné zázemí, a proto se do popředí dostává význam resilience a zkušenost úspěchu. Přístup pozitivního youth development ukazuje, že podpora dovedností a posilování schopnosti obstát v obtížných situacích může výrazně ovlivnit kvalitu života dětí, které prošly náročnými životními okolnostmi.

Sportovní a kulturní činnosti nejsou chápány jen jako volnočasové aktivity, ale jako významné prostředky rozvoje sociálních a emočních dovedností. Sport vytváří prostor pro osvojení pravidel spolupráce, seberegulaci a vnímání vlastního těla. Umělecké a kulturní aktivity otevírají cestu k sebevyjádření, stimulují tvořivost a podporují mezikulturní porozumění. V prostředí dětského domova mohou tyto zkušenosti vyvažovat pocity izolace, posilovat sebevědomí a vytvářet novou perspektivu směrem k budoucnosti.

Z metodologického hlediska je metodika založena na principech participativního akčního výzkumu. Tento přístup zdůrazňuje spolupráci mezi výzkumníky, pedagogy a dětmi a usiluje o to, aby se děti staly nejen objektem pozorování, ale také spoluvůrci řešení. Participativní rámec poskytuje možnost ověřovat závěry přímo v praxi a zároveň posiluje dovednosti a sebevědomí účastníků, kteří získávají zkušenost s tím, že jejich hlas má reálný dopad.

Současnou součástí teoretických východisek je i reflexe digitálních technologií a využívání umělé inteligence. Tyto nástroje mohou usnadnit individualizaci vzdělávání, rozšířit příležitosti k zapojení a snižovat rozdíly mezi dětmi. Zároveň však přinášejí etické otázky týkající se ochrany soukromí a kulturní citlivosti. Je proto nezbytné pracovat s nimi citlivě a s důrazem na jejich přínos pro dítě, nikoli na pouhé technické aspekty.

Tento teoretický rámec ukazuje, že propojení inkluzivního vzdělávání, sociální pedagogiky, participativního výzkumu a podpůrných aktivit v oblasti sportu, kultury a digitálních

technologií může v prostředí rezidenční péče vytvořit podmínky, které otvírají dětem cestu k sebevědomému růstu a lepším životním vyhlídkám.

2.1. Inkluze a sociální dovednosti v prostředí rezidenční péče

Inkluze v prostředí rezidenční péče představuje zásadní výzvu současné pedagogické a sociální praxe. Děti umístěné do ústavní výchovy často vstupují do systému s omezenými zkušenostmi v oblasti sociálních vztahů a s nevyrovnanými dovednostmi potřebnými pro fungování v širší společnosti. Chybějící stabilní rodinné zázemí a nepravidelné zkušenosti s vrstevnickými interakcemi vedou k tomu, že se u těchto dětí častěji objevují potíže v komunikaci, spolupráci či řešení konfliktů. Inkluzivní přístup proto musí jít nad rámec běžného vzdělávacího procesu a vytvářet podmínky, v nichž mohou děti bezpečně rozvíjet sociální kompetence a učit se jejich praktickému uplatnění.

Sociální dovednosti zahrnují široké spektrum schopností – od elementárního porozumění neverbálním signálům až po komplexní procesy empatie, týmové spolupráce či zvládání zátěžových situací. V prostředí rezidenční péče hrají tyto dovednosti dvojí roli. Na jedné straně představují nástroj každodenní interakce, který usnadňuje vztahy s vychovateli a vrstevníky. Na straně druhé jsou klíčem k budoucí integraci do společnosti, kde schopnost komunikovat, spolupracovat a navazovat pozitivní vztahy významně ovlivňuje uplatnění dítěte v dospělém životě.

Podpora inkluze znamená nejen poskytovat stejné příležitosti, ale především odstraňovat bariéry, které brání účasti dětí na vzdělávacích, kulturních či sportovních aktivitách. Právě tyto aktivity se ukazují jako vhodná platforma pro rozvoj sociálních dovedností. Sport umožňuje zakoušet týmovou spolupráci a fair play, kultura otevírá prostor pro vyjádření identity a vzájemné porozumění, vzdělávání poskytuje strukturovaný rámec, kde lze trénovat komunikaci a řešení problémů. Každá z těchto oblastí přispívá jiným způsobem, ale všechny společně vytvářejí ucelený systém podporující inkluzi.

Významnou roli hraje také postoj vychovatelů a pedagogů. Jejich schopnost nabídnout bezpečné prostředí, nastavit jasná pravidla a současně umožnit dětem prožít zkušenost úspěchu je rozhodující pro to, aby se inkluze nestala pouhou deklarací, ale skutečně žitou realitou. Proces rozvoje sociálních dovedností je dlouhodobý a vyžaduje citlivé vedení, trpělivost i systematickosti. Děti potřebují prostor k opakovaným pokusům, k reflexi a k učení se z chyb, aniž by se obávaly stigmatizace.

V prostředí rezidenční péče se inkluze a sociální dovednosti navzájem podmiňují. Bez rozvoje sociálních dovedností nelze zajistit plnohodnotnou inkluzi, stejně jako inkluze bez praktického nácviku komunikace či spolupráce zůstává nedosažitelným cílem. Metodika proto staví na přesvědčení, že smysluplně propojené aktivity mohou otevřít dětem nové možnosti, posílit jejich sebevědomí a nabídnout zkušenost s tím, že jsou plnohodnotnými členy skupiny i společnosti.

2.2. Mezioborový přístup (pedagogika, psychologie, sociální práce)

Mezioborový přístup je jedním ze základních východisek metodiky *Pathways to Inclusion*. Děti vyrůstající v prostředí rezidenční péče čelí složitým výzvám, které nelze uchopit pouze optikou jedné vědní disciplíny. Potřeby těchto dětí se dotýkají vzdělávací oblasti, psychického zdraví i sociálních vztahů, a proto je nezbytné, aby se na jejich podpoře podílely různé odborné perspektivy, které se navzájem doplňují a korigují.

Pedagogika poskytuje rámec, v němž lze rozvíjet vzdělávací strategie odpovídající specifickým potřebám dětí a vytvářet podmínky pro inkluzivní učení. Pedagogický přístup zdůrazňuje nejen osvojení znalostí, ale i formování hodnot, sociálních dovedností a kompetencí potřebných pro aktivní zapojení do společnosti.

Psychologie nabízí hlubší vhled do individuálních prožitků, kognitivních procesů a emočních potřeb dětí. Umožňuje rozpoznat, jak se trauma, nejistota či přerušované vztahové zkušenosti odrážejí v jejich chování, a poskytuje nástroje k podpoře resilience, sebepojetí a seberegulace. Díky psychologickému přístupu je možné lépe porozumět variabilitě reakcí jednotlivých dětí a přizpůsobit jim formu intervence.

Sociální práce vstupuje do kontextu jako disciplína, která propojuje vzdělávací a psychologické aspekty se širšími sociálními podmínkami. Orientuje se na posilování sociálních vazeb, podporu komunitních zdrojů a vytváření mostů mezi institucí a okolní společností. Sociální pracovníci se stávají prostředníky mezi dítětem, jeho blízkým okolím a širším systémem podpory.

Mezioborová spolupráce není pouze souběhem paralelních přístupů, ale procesem, v němž jednotlivé disciplíny sdílejí poznatky a společně formulují řešení. V praxi rezidenční péče to znamená, že pedagog, psycholog a sociální pracovník nepůsobí odděleně, ale společně vytvářejí ucelený plán podpory. Tento způsob práce zvyšuje šanci, že dítě získá konzistentní a stabilní podporu, která respektuje jeho individuální potřeby a současně bere v úvahu širší kontext jeho života.

2.3. Inspirace z mezinárodních projektů

Inspirací pro metodiku *Pathways to Inclusion* byly zkušenosti získané v rámci mezinárodních projektů, které dlouhodobě podporují rozvoj inkluzivního vzdělávání a posilování dětí v prostředí rezidenční péče. Zvláštní význam mají iniciativy realizované s podporou Visegrádského fondu, jenž systematicky propojuje instituce a odborníky ze zemí střední Evropy. Díky těmto projektům vznikl prostor pro výměnu zkušeností mezi Českou republikou, Slovenskem, Polskem a Maďarskem, a také pro sdílení inovativních přístupů, které se osvědčily v praxi jednotlivých zemí.

Visegrádské projekty se vyznačují důrazem na přeshraniční spolupráci a praktickou aplikaci výsledků. V oblasti rezidenční péče se ukázalo jako přínosné zejména spojení sportovních, kulturních a vzdělávacích aktivit, které dětem poskytují možnost zažít úspěch, rozvíjet sociální dovednosti a prohlubovat vzájemné porozumění. Projekty podpořené fondem často vytvářejí modelové situace, v nichž děti spolupracují napříč národními či kulturními rozdíly, což přispívá

k rozvoji jejich adaptability a posiluje jejich schopnost uplatnit se v různorodých sociálních prostředích.

Dalším přínosem je podpora profesního rozvoje pracovníků rezidenční péče. Mezinárodní setkání a sdílení dobré praxe umožňují pedagogům a vychovatelům čerpat inspiraci z různých vzdělávacích tradic a hledat společná řešení aktuálních výzev, jakými jsou například práce s traumatizovanými dětmi, integrace moderních technologií či zapojení místních komunit do života dětských domovů. Visegrádský fond tak nepůsobí pouze jako finanční nástroj, ale i jako platforma, která vytváří podmínky pro vznik nových partnerství a dlouhodobých sítí spolupráce.

Metodika *Pathways to Inclusion* na těchto zkušenostech staví a ukazuje, že výsledky mezinárodní spolupráce mohou být úspěšně přeneseny do praxe rezidenční péče. Propojení poznatků z různých zemí přináší synergii, která rozšiřuje repertoár ověřených metod a současně zvyšuje relevanci navrhovaných řešení. V kontextu visegrádského regionu má tento přístup zvláštní význam, protože zdůrazňuje společné kulturní kořeny i sdílené výzvy a otevírá cestu k tomu, aby byly děti v ústavní výchově vnímány jako rovnocenní aktéři budoucnosti regionu.

Metodický rámec

3. Popis tří pilířů metodiky (Inkluze a sociální dovednosti, Zdraví a duševní pohoda, Kulturní porozumění a spolupráce)

Metodika *Pathways to Inclusion* stojí na třech navzájem propojených pilířích, které dohromady vytvářejí základní rámec pro podporu dětí vyrůstajících v prostředí rezidenční péče. Každý z těchto pilířů zdůrazňuje jinou oblast rozvoje, avšak všechny se vzájemně doplňují a jejich účinek je patrný právě v jejich součinnosti.

Prvním pilířem je inkluze a rozvoj sociálních dovedností. V dětském domově je nezbytné vytvářet prostředí, kde mají děti možnost učit se spolupracovat, komunikovat a postupně získávat zkušenost s pozitivními vztahy. Tam, kde chybí stabilní rodinné vazby, hraje velkou roli zkušenost bezpečí a přijetí v kolektivu. Právě tento prožitek jim umožňuje překonávat počáteční nedůvěru, osvojovat si způsoby řešení konfliktů a zkoušet role, které budou potřebovat i v běžném životě mimo instituci.

Druhý pilíř se soustředí na zdraví a duševní pohodu. Děti v ústavní výchově často přicházejí s náročnou životní zkušeností, která se promítá jak do jejich psychiky, tak do fyzického zdraví. Sportovní aktivity podporují tělesnou kondici a přispívají k vytváření zdravých návyků, zatímco cílená práce s emocemi pomáhá dětem nacházet rovnováhu a rozvíjet odolnost vůči stresu. Duševní pohoda je přitom nezbytnou podmínkou pro učení, schopnost navazovat vztahy i pro zdravé sebevědomí.

Třetí pilíř tvoří kulturní porozumění a spolupráce. Děti v rezidenční péči se setkávají s různými životními příběhy a kulturním zázemím. Vedení k respektu a otevřenosti umožňuje, aby byla rozmanitost vnímána jako příležitost k obohacení, nikoli jako bariéra. Kulturní a umělecké aktivity vytvářejí prostor pro sebevyjádření, podporují empatii a učí děti spolupracovat napříč rozdíly. Takto získané zkušenosti jim poskytují pevný základ pro život v pluralitní společnosti.

Tyto tři pilíře nejsou oddělenými oblastmi, ale společně utvářejí ucelený přístup, který reaguje na specifické potřeby dětí v dětských domovech a současně posiluje jejich připravenost na budoucí samostatný život.

4. Výzkumná část a evaluace

Pedagogický výzkum chápeme jako kontinuální a cyklický proces, nepřetržitou sekvenci zkoumání. Tento výzkumný cyklus začíná přesnou identifikací výzkumného problému, která je založena na předchozích studiích, profesní praxi a konzultacích jak s odborníky, tak se zástupci cílové skupiny. Na základě definovaného výzkumného problému je následně zvolen odpovídající výzkumný design.

4.1. Nástroje a postupy

Výběr metodologického rámce této studie vychází z potřeby zkoumat vzdělávací příležitosti v prostředí ústavní péče, se zvláštním důrazem na roli kulturních, sportovních a vzdělávacích aktivit a také na integraci umělé inteligence do vzdělávací praxe. Vzhledem k nutnosti zapojení cílové skupiny do výzkumného procesu jsme zvolili Participativní akční výzkum jako hlavní rámec. V jeho rámci byl uplatněn systematický proces sběru dat kvalitativními metodami, mezi něž patřilo přímé pozorování sportovních, kulturních a vzdělávacích aktivit, polostrukturované rozhovory s dětmi a pracovníky a skupinové diskuse.

Získaná data byla analyzována kombinací zakotvené teorie a interpretační fenomenologické analýzy, které dohromady umožňují hluboké porozumění individuálním zkušenostem účastníků a jejich zasazení do širšího teoretického rámce inkluzivní edukace, sociální pedagogiky a edukační aplikace moderních technologií. Analytické výsledky byly podrobeny kritické revizi v rámci projektového týmu, do něhož byli zapojeni i zástupci cílové skupiny, a dále diskutovány s odborníky a zástupci participujících institucí za účelem zajištění validity a případného zpřesnění interpretačního rámce.

Ověřené výsledky byly následně šířeny ve formě zpráv sdílených s participujícími institucemi a širší odbornou veřejností. Hlavním kanálem diseminace byla spolupráce s FICE Česká republika. Závěrečná fáze procesu zahrnovala evaluaci a reflexi celého výzkumného cyklu, posouzení míry dosažení stanovených cílů a identifikaci možností pro další výzkum a praxi. Tyto výsledky vedly k formulaci nových výzkumných otázek a iniciovaly další cyklus participativního akčního výzkumu. Na konci výzkumu tak vznikl nový výzkumný výchozí bod. Tento cyklický přístup umožňuje flexibilní a adaptivní metodologii, která je obzvláště vhodná pro prostředí ústavní péče, protože v tomto specifickém prostředí se podmínky a potřeby účastníků mohou rychle a významně měnit.

4.2. Participativní akční výzkum

Participativní akční výzkum (PAR) představuje progresivní metodologický přístup, který propojuje proces tvorby poznání se záměrnou činností usilující o změnu v prostředí, v němž je výzkum realizován (Baum, 2006; McIntyre, 2008). Je založen na partnerství mezi výzkumníky a účastníky. Obě strany společně identifikují problémy, formulují cíle, podílejí se na sběru a analýze dat a na interpretaci výsledků (Cornish et al., 2023). V kontextu práce s dětmi a

mladými lidmi umožňuje PAR posílit jejich hlas a aktivní účast na rozhodování, které se jich přímo dotýká (Shamrova & Cummings, 2017; Modi, 2020). Tento přístup je považován za eticky i pedagogicky přínosný, neboť poskytuje dětem příležitost nebýt pouze objektem výzkumu, ale stát se jeho součástí. V rámci PAR mohou děti sdílet své zkušenosti a podílet se na tvorbě řešení, která reflektují jejich skutečné potřeby (Flicker, 2008).

PAR je obzvláště cenný v prostředí ústavní péče. Děti v těchto zařízeních často čelí marginalizaci a jejich perspektivy bývají při rozhodovacích procesech přehlíženy (Arnadottir et al., 2025; Hoffnung-Assouline et al., 2025). PAR zde funguje nejen jako výzkumná metoda, ale i jako nástroj rozvíjení kompetencí, budování důvěry a vytváření mostů mezi dětmi, odborníky a širší komunitou. Jeho aplikace však vyžaduje metodologickou citlivost, zejména při práci s velmi malými dětmi, při vyvažování mocenských nerovnováh mezi dospělými a dětmi a při zajištění smysluplných příležitostí k participaci (Shamrova & Cummings, 2017).

Současné směry PAR zdůrazňují i jeho adaptaci na digitální prostředí. Nové technologie mohou rozšířit možnosti participace, ale zároveň přinášejí nové výzvy v oblastech digitální inkluze, ochrany dat a etiky využívání technologií (Cockerham, 2024). V této studii byl rámec PAR zvolen nejen proto, že umožnil zkoumat vzdělávací příležitosti v prostředí ústavní péče, ale také proto, že umožnil zavádění inovativních přístupů, které přímo reagovaly na potřeby a zkušenosti dětí.

4.3. Rozhovory a pozorování

Pozorování a rozhovory představují klíčové kvalitativní metody, které výzkumníkům umožňují získat hluboké porozumění zkušenostem účastníků a dynamice interakcí v jejich přirozeném prostředí. Pozorování poskytuje příležitost zachytit široké spektrum jevů, jako je chování, neverbální komunikace či kontextuální nuance, které by jinak mohly zůstat skryté. Je však nezbytné reflektovat i jeho limity, zejména možný vliv přítomnosti výzkumníka na chování účastníků a riziko subjektivní interpretace (Boyko, 2013; Sirris et al., 2022). V této studii bylo pozorování využito k systematickému sledování vzdělávacích, sportovních a kulturních aktivit dětí v projektu, se zvláštním zřetelem na interkulturní interakce a zapojení do inkluzivních aktivit.

Kvalitativní rozhovory umožňují přístup k osobním zkušenostem a vnitřním perspektivám účastníků a zároveň vytvářejí prostor pro společnou konstrukci významu mezi výzkumníkem a respondentem (Espedal, 2022; Dunwoodie et al., 2023). Úspěšné vedení rozhovorů vyžaduje přípravu otevřených, transparentních a kontextově citlivých otázek. Výzkumníci musí být připraveni aktivně naslouchat a flexibilně reagovat na odpovědi účastníků (Demirci, 2024). V našem výzkumu byly polostrukturované rozhovory vedeny s dětmi i doprovodnými pracovníky, přičemž zvláštní důraz byl kladen na vytvoření bezpečného a důvěryhodného prostředí, které podporovalo otevřenost a autentické sdílení zkušeností. Kombinace pozorování a rozhovorů umožnila získat komplexní obraz vzdělávacích příležitostí a potřeb dětí v ústavní péči – jak z perspektivy samotných účastníků, tak jejich vychovatelů a pedagogů.

4.4. Případová studie

Případová studie představuje výzkumný přístup umožňující hloubkové a detailní zkoumání specifického jevu v jeho přirozeném kontextu (Hamilton & Corbett-Whittier, 2013; Carter, 2024). V pedagogickém výzkumu je tato metoda obzvláště vhodná tam, kde je cílem porozumět komplexním procesům učení, zohlednit interakce mezi účastníky a analyzovat konkrétní podmínky, za nichž výuka a učení probíhají (Grauer, 2012; Shrestha & Bhattarai, 2021). Kritické analýzy její metodologie zdůrazňují nutnost jasného vymezení toho, co představuje případovou studii, a zajištění principů vnitřní validity a transparentního popisu zkoumaného případu (Wohlin & Rainer, 2022).

V kontextu inkluzivní edukace je případová studie cenná tím, že umožňuje zachytit nuance a složité dynamiky inkluze, které by v jiných přístupech mohly zůstat nepovšimnuty (Shrestha & Bhattarai, 2021). V této studii byla metoda případové studie aplikována na specifický kontext skupiny ukrajinských dětí z ústavní péče, které byly v důsledku ozbrojeného konfliktu evakuovány do Polska. Tento přístup umožnil analyzovat, jak kulturní a sociální faktory ovlivňují jejich vzdělávací zkušenosti, adaptaci a účast na inkluzivních a multikulturních vzdělávacích aktivitách (Takahashi & Araujo, 2019).

4.5. Analýza dat

Analýza dat v této metodice kombinuje přístupy interpretační fenomenologické analýzy (IPA) a zakotvené teorie (GT), které dohromady umožňují hluboké porozumění individuálním zkušenostem účastníků a zároveň systematické vytváření teorie zakotvené v datech. IPA se zaměřuje na detailní zkoumání toho, jak jednotlivci vnímají a interpretují své životní zkušenosti, s důrazem na hloubku významu a subjektivní perspektivu účastníků (Biggerstaff & Thompson, 2008; Rajasinghe, 2020). Tento přístup je obzvláště relevantní v kontextu ústavní péče, kde je klíčové porozumět individuálním trajektoriím, prožitým zkušenostem a způsobům, jakými se děti adaptují na specifické životní okolnosti (Alase, 2017; Van Manen, 2018).

GT tento přístup doplňuje identifikací nově se objevujících vzorců a kategorií v datech a jejich integrací do širšího teoretického rámce (Makri & Neely, 2021). Tento postup je založen na komplexním procesu otevřeného, axiálního a selektivního kódování. Tento proces umožňuje výzkumníkům postupně zpřesňovat analytické kategorie a systematicky je sladovat s empirickými důkazy (Charmaz & Thornberg, 2021). Kombinace IPA a GT tak umožňuje zachytit jedinečnost individuálních zkušeností a zároveň generovat zobecnitelné poznatky, které přispívají k teoretickému porozumění vzdělávacím procesům v ústavní péči.

Vzhledem k mezinárodní povaze projektu byla analýza vedena komparativně, aby bylo možné identifikovat podobnosti i rozdíly mezi skupinami z různých zemí. Současně byla pečlivě respektována individuální perspektiva každého dítěte, neboť zkušenosti se mohly výrazně lišit i v rámci téže skupiny v závislosti na osobní historii, předchozích vzdělávacích příležitostech a aktuální psychosociální situaci.

Zvláštní pozornost byla věnována interpretaci dat ukrajinské skupiny. Jejich zkušenost nuceného vysídlení a života v exilu představovala specifické výzvy i příležitosti pro vzdělávací proces. Jejich reflexe nabídl cenné vhledy do role kulturní identity.

Výsledky byly pravidelně diskutovány v rámci výzkumného týmu a triangulovány s perspektivami vychovatelů a odborníků z participujících institucí v průběhu celého analytického procesu. Tento participativní způsob validace pomáhal minimalizovat riziko interpretačního zkreslení a zajišťoval, že výsledná témata věrně odrážela prožité reality účastníků.

4.6. Etické aspekty výzkumu

Výzkum je navržen a realizován v souladu s mezinárodními standardy práce s dětmi a mladými lidmi v citlivých sociálních kontextech a respektuje etické principy participativního akčního výzkumu (Correia, 2023; Kiernan & McMahon, 2024). Zahrnuje rovněž principy hodnotově senzitivního designu, které vyžadují explicitní etický závazek při vývoji metod a nástrojů, zejména při práci s technologiemi (Jacobs & Hultgren, 2021). Všechny zúčastněné instituce a jednotlivci jsou předem plně informováni o cílech, metodách a zamýšleném využití výsledků projektu. Informovaný souhlas je získáván jak od zákonných zástupců dětí, tak od samotných dětí, a to ve formátech přizpůsobených jejich věku, kognitivním schopnostem a úrovni porozumění.

Zvláštní důraz je kladen na ochranu identity a soukromí účastníků. Všechna data jsou anonymizována a fotografie či audiovizuální záznamy jsou pořizovány pouze s předchozím informovaným souhlasem. Žádné takové materiály nejsou zveřejněny bez explicitního povolení. Identifikovatelné informace jsou ukládány odděleně od výzkumných dat a přístup k nim má jen přísně omezený okruh oprávněných osob.

Specifická etická rizika jsou pečlivě reflektována při využívání nástrojů umělé inteligence. Nejvýraznější rizika se týkala zejména ochrany osobních údajů, kulturní citlivosti a relevance generovaného obsahu. Všechny výstupy vytvářené s pomocí AI podléhaly lidské kontrole před jejich použitím nebo zpřístupněním účastníkům, aby se předešlo šíření nepřesných, nevhodných či kulturně necitlivých materiálů.

V celém projektu je důsledně uplatňován princip minimalizace zátěže pro děti. Účast na aktivitách i ve výzkumu je zcela dobrovolná. Každý jedinec se může kdykoli z výzkumu odhlásit bez negativních následků. Je zajištěno bezpečné a podpůrné prostředí, které podporuje otevřenou participaci bez obav z hodnocení či stigmatizace. Důsledné dodržování těchto etických principů je nezbytné pro zajištění validity výsledků výzkumu. Solidní etický přístup posiluje důvěru účastníků a podporuje dlouhodobou udržitelnost spolupráce mezi výzkumníky a participujícími institucemi.

5. Klíčová zjištění

Realizace projektu ukázala, že sport, kultura a vzdělávání se mohou v prostředí rezidenční péče vzájemně doplňovat a vytvářet podmínky, které dětem otevírají nové možnosti. Sportovní část programu byla pro děti nejen fyzickou aktivitou, ale především prostředím, kde se mohly setkávat, zažívat společnou radost z pohybu a poznávat pravidla spolupráce. Společný trénink a hry pomohly překonávat počáteční bariéry mezi účastníky z různých zařízení i zemí. Děti, které zpočátku reagovaly spíše zdrženlivě, se postupně zapojovaly aktivněji a samy popisovaly, že pociťují větší jistotu a odvahu.

Vedle sportovní složky sehrály významnou roli i tvůrčí dílny, které ve Zlíně probíhaly paralelně. Hudebně-výtvarné aktivity umožnily dětem vyjádřit vlastní zkušenosti a emoce jinak než prostřednictvím slov. Některé z nich využily hudbu k tomu, aby se prezentovaly před skupinou, jiné pracovaly v týmech na výtvarném projektu, který vyžadoval sdílení nápadů a hledání společného řešení. Pro pracovníky rezidenční péče bylo zajímavé sledovat, jak se i děti, které mívají obtíže s komunikací, dokázaly v těchto aktivitách uvolnit a projevit. Digitálně-bezpečnostní workshop pak přinesl dovednosti, které mají pro dnešní generaci dětí zásadní význam. Diskuse o bezpečném chování v online prostředí ukázaly, že mnohé děti mají jen kusé informace a že praktické nácviky a modelové situace jim pomáhají porozumět rizikům i možnostem digitálního světa.

Velmi podnětné byly reflexe dětí i vychovatelů. Účastníci popsali, že právě možnost setkávat se s vrstevníky z jiných zemí a prostředí vnímali jako obohacující. U dětí se přirozeně rozvíjela schopnost empatie a porozumění jiným životním zkušenostem, což se odrazilo i v jejich chování během společných aktivit. Pro vychovatele bylo důležité sledovat, jak strukturované a dobře vedené programy podporují nejen sociální dovednosti, ale také schopnost disciplíny a respektu k pravidlům. Ukázalo se, že pozitivní zkušenost úspěchu v jedné oblasti – ať už na hřišti, při hudebním vystoupení nebo v rámci týmového projektu – se přenáší i do dalších situací.

Výzkumný tým zaznamenal, že děti z prostředí rezidenční péče velmi citlivě reagují na atmosféru programu. Tam, kde byla přítomna důvěra a respektující přístup dospělých, se účastníci rychle uvolnili a byli ochotni sdílet své zkušenosti. Tento poznatek potvrzuje, že kvalita interakce mezi dětmi a dospělými je stejně důležitá jako samotný obsah aktivit. Zároveň se ukázalo, že mezinárodní kontext přispívá k rozšíření obzorů dětí. Kontakt s vrstevníky z jiných kulturních prostředí je motivoval k otevřenějšímu přístupu, k větší snaze spolupracovat a ke schopnosti reflektovat vlastní postavení.

Za klíčové lze označit i propojení jednotlivých složek programu. Sport posiloval tělesnou kondici a sebedůvěru, kultura nabízela prostor pro kreativitu a sebeprezentaci a digitální vzdělávání přinášelo praktické dovednosti využitelné v každodenním životě. Tam, kde se tyto oblasti vzájemně prolínaly, docházelo k největšímu posunu. Například děti, které se díky sportu uvolnily, se později dokázaly otevřeněji zapojit i do tvůrčích dílen. Také propojení kulturní a digitální složky ukázalo, že společná práce na multimediálních výstupech může být účinným nástrojem posilování spolupráce.

Náš projekt potvrdil potřebu komplexního a mezioborového přístupu. Nešlo pouze o jednotlivé aktivity, ale o vytváření prostředí, které dětem poskytuje zkušenost s úspěchem, posiluje jejich sociální dovednosti a nabízí možnost nahlédnout na sebe i na ostatní z nové perspektivy. Tyto zkušenosti jsou přenositelné do každodenní praxe v rezidenční péči a mohou dlouhodobě přispívat k lepší integraci dětí do společnosti.

6. Dopad na rozvoj dětí a profesní růst pracovníků

Projekt Pathways to Inclusion prokázal, že systematické propojování sportovních, kulturních a vzdělávacích aktivit má zásadní vliv na rozvoj dětí v prostředí rezidenční péče. Účastníci získali nové zkušenosti, které jim umožnily posílit sebedůvěru, osvojit si dovednosti potřebné pro

týmovou spolupráci a prohloubit schopnost zvládat zátěžové situace. Děti uváděly, že možnost aktivně se zapojit do mezinárodního programu pro ně znamenala nejen příležitost k učení, ale také pocit uznání a přijetí, který v jejich každodenním životě nebývá samozřejmostí. Pozorované změny zahrnovaly ochotu více spolupracovat s vrstevníky, vyšší míru otevřenosti v komunikaci a schopnost reflektovat vlastní chování. U části účastníků se projevil i posun v oblasti sebepojetí: děti začaly vnímat své schopnosti v pozitivnějším světle a nacházely odvahu zkoušet nové činnosti.

Dopad projektu se však neomezil pouze na samotné děti. Významné výsledky byly zaznamenány také v profesním růstu pracovníků rezidenční péče. Účast na programu jim umožnila nahlédnout na práci s dětmi z nové perspektivy a osvojit si inovativní metody, které propojují vzdělávání, umění a sport do jednotného rámce. Mnozí vychovatelé zdůraznili, že díky projektu lépe porozuměli potřebám dětí a získali inspiraci, jak je zapojovat do aktivit, které podporují jejich motivaci a přirozený rozvoj. Výměna zkušeností s kolegy z jiných zařízení a zemí posílila jejich profesní jistotu a přispěla k vytváření širší odborné sítě. V praxi to znamená, že pracovníci rezidenční péče odcházejí z projektu nejen s novými znalostmi, ale i s konkrétními postupy, které mohou ihned aplikovat ve své každodenní práci.

Projekt tak ukázal, že cílená podpora dětí v ústavní výchově musí být provázena i podporou pracovníků, kteří s nimi každodenně pracují. Posilování kompetencí obou skupin se vzájemně podmiňuje a vytváří základ pro dlouhodobé pozitivní změny v prostředí rezidenční péče.

7. Doporučení pro praxi

Zkušenosti z projektu ukázaly, že děti v rezidenční péči potřebují především stabilní a opakované příležitosti k rozvoji. Smysluplný efekt mají programy, které nejsou jednorázovou událostí, ale stávají se součástí běžného rytmu zařízení. Pravidelné sportovní, kulturní a vzdělávací aktivity vytvářejí prostor, kde mohou děti upevňovat získané dovednosti a přenášet je do každodenních situací.

Účinnou podporu přináší také spolupráce s institucemi mimo samotný dětský domov. Zapojení škol, sportovních klubů, kulturních organizací a místních komunit otevírá dětem možnost získávat zkušenosti v prostředí, které je bližší běžnému životu. Zvláštní přínos má mezinárodní rozměr, díky němuž mohou děti i pracovníci čerpat inspiraci a učit se v prostředí kulturní rozmanitosti.

Pracovníci rezidenční péče jsou klíčovým prvkem celého procesu. Metodika se stává funkční tehdy, když je dokáží přizpůsobit konkrétním potřebám dětí a propojit ji se svými každodenními zkušenostmi. Je proto důležité, aby měli možnost pravidelně se vzdělávat, sdílet své poznatky a využívat supervizní podporu. Taková investice zvyšuje kvalitu práce a přináší dětem stabilnější prostředí.

Neméně významná je aktivní účast samotných dětí. Pokud se podílejí na plánování aktivit a mohou vyjádřit svůj názor na jejich průběh, vnímají je jako vlastní a prožívají je s větší intenzitou. Takto posílená participace přispívá k rozvoji odpovědnosti a sebevědomí.

Součástí práce musí být i průběžné hodnocení a reflexe. Sledování dopadů aktivit umožňuje včas reagovat na potřeby skupiny i jednotlivců a postupně přizpůsobovat program tak, aby zůstal účinný a odpovídal aktuální situaci. Flexibilita a ochota reagovat na změny se ukazují jako podmínka úspěšné a dlouhodobě smysluplné praxe.

8. Tipy pro dlouhodobou udržitelnost

Dlouhodobý dopad projektu nelze měřit pouze bezprostředními výsledky v podobě vyšší sebedůvěry dětí nebo získaných zkušeností pracovníků. Skutečný význam spočívá v tom, jak se podaří tyto zkušenosti ukotvit do každodenní praxe a zda se stanou stabilní součástí vzdělávacího a výchovného prostředí rezidenční péče. Projekt Pathways to Inclusion ukázal, že pokud mají děti možnost pravidelně zakoušet úspěch, cítit podporu a sdílet společné aktivity s vrstevníky i dospělými, promítá se tato zkušenost do jejich chování i do dlouhodobého sebepojetí. Je proto nezbytné, aby podobně koncipované programy nebyly vnímány jako jednorázová intervence, ale jako opakovatelný a systematicky začleňovaný prvek, který doprovází výchovnou práci v zařízeních.

Udržitelnost je podmíněna především institucionálním ukotvením. Znamená to, že dětské domovy a další zařízení musí disponovat nejen materiálními podmínkami, ale i organizační kapacitou k tomu, aby mohly podobné programy realizovat v dlouhodobém horizontu. Podpora vedení institucí, spolupráce s místními školami, sportovními kluby nebo kulturními centry zvyšuje šanci, že aktivity nebudou omezeny pouze na dobu trvání projektu, ale stanou se běžnou součástí nabídky pro děti. Významnou roli přitom hraje i propojení s regionální a mezinárodní sítí, protože sdílení zkušeností a metodických materiálů mezi zeměmi visegrádského prostoru ukazuje, že inspirace z jiného prostředí může poskytnout silný impuls k vlastní inovaci.

Dalším klíčovým prvkem je profesní růst pracovníků. Pokud vychovatelé a pedagogové získají zkušenost s novými metodami a dokážou je adaptovat na každodenní podmínky, stává se metodika živým nástrojem, nikoli jen teoretickým dokumentem. Důležitá je proto možnost pokračujícího vzdělávání, pravidelných workshopů a supervizní podpory, které pracovníkům pomohou nejen udržet, ale i dále rozvíjet nabyté kompetence. Ukázalo se, že sdílení zkušeností s kolegy, ať už v rámci jednoho zařízení nebo mezi institucemi, podporuje profesní jistotu a motivuje k hledání dalších cest, jak dětem nabídnout smysluplné příležitosti k rozvoji.

Neméně důležitá je participace samotných dětí. Pokud jsou zapojeny do plánování aktivit, mají možnost reflektovat jejich průběh a spolurozhodovat o podobě programu, vzniká přirozený mechanismus zpětné vazby. Děti pak nevnímají aktivity jako vnější zásah, ale jako prostor, který spoluutvářejí. Tím se zvyšuje jejich motivace a šance, že se pozitivní zkušenost přenesení i do dalších oblastí života. Tento participativní prvek je nutné zachovat i v následné implementaci metodiky.

Z pohledu dlouhodobé strategie je podstatné, aby metodika nebyla vnímána pouze jako výsledný produkt jednoho projektu, ale jako rámec, který lze flexibilně přizpůsobovat měnícím se podmínkám a potřebám dětí. Rezidenční péče je prostředí dynamické, ovlivněné legislativními změnami, společenskými očekáváními i aktuálními krizemi. Jen metodika, která umožňuje adaptaci a reflektuje nové výzvy, si dokáže zachovat svou relevanci.

Projekt *Pathways to Inclusion* tedy ukázal, že udržitelnost dopadu stojí na třech vzájemně propojených úrovních: institucionálním zajištění, profesním růstu pracovníků a aktivní participaci dětí. Tyto úrovně se musí rozvíjet souběžně, aby se zkušenosti získané během projektu nevytratily, ale staly se trvalou součástí života dětí v rezidenční péči. Pokud se podaří tuto rovnováhu zachovat, může metodika dlouhodobě přispívat k transformaci institucionální péče směrem k otevřenějším, inkluzivním a rozvojově orientovaným modelům, které dětem poskytují nejen ochranu, ale především perspektivu a příležitost do budoucna.

9. Diseminace a dopad projektu

9.1. Jak byla metodika sdílena (webináře, publikace, Visegrad Learning Hub)

Metodika *Pathways to Inclusion* byla od počátku koncipována nejen jako nástroj pro práci uvnitř projektu, ale také jako otevřený rámec, který může být využíván a dále rozvíjen odbornou i laickou veřejností. V souladu s tím byl kladen důraz na širokou diseminaci výstupů a sdílení zkušeností prostřednictvím různých forem, které umožnily oslovit jak pracovníky rezidenční péče, tak odborníky z akademického prostředí a představitele zainteresovaných institucí.

Jedním z hlavních kanálů se staly webináře. Byly připravovány tak, aby spojovaly teoretické základy metodiky s praktickými ukázkami a příklady dobré praxe. Účastníkům z řad vychovatelů, pedagogů a sociálních pracovníků nabídly prostor pro diskusi a sdílení zkušeností, které se vztahovaly k jejich každodenní práci. Webináře byly vedeny interaktivní formou, což umožnilo aktivní zapojení účastníků a vytváření kontaktů napříč institucemi. V několika případech byly prezentovány i konkrétní výstupy dětí, které se zapojily do aktivit projektu, čímž se posílil participativní charakter celé metodiky.

Dalším nástrojem sdílení byly odborné publikace. Texty publikované v recenzovaných časopisech a odborných sbornících se zaměřily na širší teoretické ukotvení metodiky a na prezentaci výsledků výzkumné části projektu. Publikace byly určeny především odborné veřejnosti a měly za cíl přispět k diskusi o možnostech inkluzivního vzdělávání a rozvoje dětí v rezidenční péči. Současně byly vydány i stručnější praktické materiály, které shrnovaly metodické doporučení v přístupné formě určené pro pracovníky dětských domovů. Tyto materiály byly distribuovány elektronicky i v tištěné podobě.

Zvláštní důraz byl kladen na využití digitální platformy **Visegrad Learning Hub**, která sloužila jako centrální místo pro sdílení zkušeností mezi partnery projektu i dalšími zainteresovanými institucemi v rámci regionu. Prostřednictvím této platformy byly zpřístupněny metodické texty, audiovizuální materiály a záznamy webinářů. Platforma zároveň umožnila propojení odborníků z různých zemí, kteří zde mohli sdílet své zkušenosti, komentáře a podněty k dalšímu rozvoji metodiky. Tento otevřený prostor posílil přeshraniční charakter projektu a přispěl k tomu, že metodika nezůstala izolovaným výstupem, ale stala se součástí širší odborné diskuse v regionu.

Významnou roli hrála také přímá komunikace s institucemi, které se projektu účastnily. Každé zařízení obdrželo zpětnou zprávu s konkrétními závěry a doporučeními, která vycházela z jeho zapojení. Tento krok zajistil, že metodika nebyla vnímána pouze jako obecný dokument, ale

jako nástroj s přímou vazbou na praxi konkrétních zařízení. Zpětná vazba ze strany pracovníků byla následně využita pro doladování textu metodiky a pro přípravu dalších aktivit.

Diseminace byla koncipována jako dlouhodobý proces, nikoli jako jednorázová prezentace výsledků. Metodika byla průběžně představována na odborných konferencích, v tematicky zaměřených diskusních fórech i prostřednictvím sítí profesních organizací. Tímto způsobem se podařilo zajistit její šíření mezi odborníky, kteří se přímo podílejí na rozvoji inkluzivních a vzdělávacích přístupů v prostředí rezidenční péče.

Zvolená strategie sdílení ukazuje, že kombinace osobních setkání, digitálních platforem a odborných publikací vytváří účinný rámec, který zajišťuje dostupnost metodiky pro široké spektrum uživatelů a současně podporuje její adaptaci na různá prostředí.

9.2. Možnosti budoucího rozšíření

Metodika Pathways to Inclusion byla vytvořena jako otevřený rámec, který je možné dále rozvíjet a přizpůsobovat novým podmínkám. Zkušenosti z realizace projektu ukázaly, že propojení sportovních, kulturních a vzdělávacích aktivit má výrazný dopad na děti v prostředí rezidenční péče a že tento model má potenciál překročit hranice původního kontextu.

Jednou z možností je rozšíření metodiky na další skupiny dětí ohrožených sociálním vyloučením, například na děti z pěstounské péče, azylových zařízení nebo komunit s omezeným přístupem ke vzdělání. Základní principy metodiky, postavené na participaci, posilování sociálních dovedností a vytváření bezpečného prostředí, jsou univerzálně přenosné, a proto mohou sloužit jako inspirace i mimo rezidenční péči.

Dalším směrem je hlubší propojení metodiky s digitálními technologiemi a využívání moderních vzdělávacích platforem. Současné zkušenosti ukázaly, že děti velmi dobře reagují na aktivity, které propojují tradiční formy vzdělávání s digitálními nástroji. Budoucí rozvoj by mohl zahrnovat například využívání online aplikací pro nácvik sociálních dovedností, interaktivní vzdělávací hry nebo virtuální prostředí pro mezinárodní spolupráci.

Velký potenciál se otevírá také ve spolupráci s dalšími profesními skupinami. Do budoucna je možné rozšířit zapojení psychologů, terapeutů či odborníků na duševní zdraví, kteří by mohli metodiku obohatit o další prvky zaměřené na prevenci rizikového chování a podporu resilience. Stejně tak má smysl posilovat spolupráci se sportovními trenéry, umělci či zástupci neziskových organizací, kteří přinášejí jiné formy zkušeností a obohacují nabídku aktivit.

Uvažovat lze rovněž o rozšíření metodiky na mezinárodní úrovni. Projekt realizovaný s podporou Visegrádského fondu potvrdil, že mezinárodní dimenze je přínosná jak pro děti, tak pro pracovníky. Budoucí spolupráce může být rozšířena o další regiony Evropy, čímž by vznikl prostor pro vzájemné srovnání různých přístupů k rezidenční péči a inkluzi. Sdílení zkušeností v širším geografickém měřítku by umožnilo formulovat doporučení, která reflektují společné evropské výzvy a přitom respektují kulturní odlišnosti jednotlivých zemí.

Perspektiva budoucího rozvoje metodiky tedy spočívá v jejím flexibilním přizpůsobování měnícím se podmínkám, v propojování s novými partnery a v hledání cest, jak systematicky rozšiřovat dopad na další cílové skupiny. Otevřenost, adaptabilita a mezioborová spolupráce se

ukazují jako klíčové faktory, které mohou zajistit, že metodika nezůstane uzavřeným projektem, ale bude i nadále živým rámcem reagujícím na potřeby dětí a pracovníků v různých kontextech.

Závěr

Shrnutí přínosů

Metodika *Pathways to Inclusion* prokázala, že cílené propojování sportovních, kulturních a vzdělávacích aktivit vytváří v prostředí rezidenční péče podmínky, které dětem umožňují růst ve všech důležitých dimenzích osobnostního a sociálního rozvoje. Projekt ukázal, že děti, které zažívají podporu, důvěru a možnost aktivní účasti, si postupně osvojují dovednosti nezbytné pro život v širší společnosti. Významný přínos spočívá v tom, že metodika nevytváří izolované intervence, ale nabízí rámec, v němž se jednotlivé aktivity propojují do smysluplného celku.

Děti zapojené do programu získaly zkušenost s týmovou spoluprací, překonávaly obavy ze selhání a objevovaly nové způsoby, jak vyjádřit samy sebe. V oblasti zdraví a duševní pohody si osvojily návyky, které posilují stabilitu a odolnost vůči stresu. Kulturní složka metodiky otevřela prostor pro sebe prezentaci, respekt k odlišnostem a navazování mezikulturních vztahů. Výchovní a vzdělávací význam spočívá v synergii těchto přístupů – dítě není vnímáno pouze jako objekt péče, ale jako aktivní účastník, jehož hlas má hodnotu a jehož schopnosti lze rozvíjet.

Projekt zároveň potvrdil, že přínos se netýká pouze dětí, ale i pracovníků. Vychovatelé, pedagogové a sociální pracovníci získali nové podněty pro svou každodenní praxi, osvojili si metody podporující participaci a rozšířili svůj profesní repertoár. Sdílení zkušeností v mezinárodním prostředí posílilo jejich jistotu a otevřelo možnosti pro dlouhodobou spolupráci napříč institucemi.

Odkaz projektu pro praxi i výzkum

Odkaz metodiky *Pathways to Inclusion* spočívá v tom, že přináší ověřený rámec, který propojuje teoretické poznatky se zkušeností praxe a současně otevírá nové směry pro výzkum v oblasti inkluzivní pedagogiky, speciální pedagogiky a sociální práce. Projekt ukázal, že rezidenční péče nemusí být chápána pouze jako prostředí, které poskytuje dětem ochranu a základní péči, ale může se stát místem, kde vznikají inovativní vzdělávací přístupy, které mají potenciál inspirovat širší pedagogickou a sociální praxi.

Pro praxi je odkaz projektu zřejmý: metodika poskytuje konkrétní nástroje a ověřené postupy, které lze adaptovat na různá zařízení a podmínky. Její síla spočívá v flexibilitě, možnosti propojení s dalšími profesními oblastmi a otevřenosti vůči podnětům samotných dětí. Ukazuje, že děti v ústavní výchově mohou být vnímány jako partneři, kteří přinášejí vlastní zkušenost a jejichž zapojení obohacuje celý proces.

Pro výzkum metodika otevírá prostor k dalšímu zkoumání dlouhodobých dopadů inkluzivních aktivit, k hledání nových možností integrace digitálních technologií a k prohlubování mezioborové spolupráce. Projekt vytvořil pevný základ, na němž lze stavět další studie, které propojí kvalitativní vhled s kvantitativním měřením efektivity.

Pathways to Inclusion tak představuje nejen uzavření jednoho úspěšného projektu, ale i výchozí bod pro další etapy. Jeho odkaz spočívá ve schopnosti inspirovat, otevírat nové otázky a nabízet praktická řešení. Metodika ukazuje, že pokud jsou děti vnímány jako aktivní účastníci, pokud jsou propojeny různé dimenze jejich rozvoje a pokud pracovníci dostanou podporu k profesnímu růstu, může se i prostředí rezidenční péče stát prostorem naděje, důvěry a nových začátků.

Literatura výběr

- Alase, A. (2017). The interpretative phenomenological analysis (IPA): A guide to a good qualitative research approach. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 5(2), 9–19. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.5n.2p.9>
- Arnadottir, H. A., Seim, S., & Kristinsdottir, G. (2025). Invisible children and young people in child protection services. *European Journal of Social Work*, 1–12. <https://doi.org/10.1080/13691457.2025.2493317>
- Biggerstaff, D., & Thompson, A. R. (2008). Interpretative phenomenological analysis (IPA): A qualitative methodology of choice in healthcare research. *Qualitative Research in Psychology*, 5(3), 214–224. <https://doi.org/10.1080/14780880802314304>
- Boyko, E. J. (2013). Observational research—opportunities and limitations. *Journal of Diabetes and Its Complications*, 27(6), 642–648. <https://doi.org/10.1016/j.jdiacomp.2013.07.007>
- Carter, D. (2024). Case study as a research methodology. In D. Carter & A. Piccoli (Eds.), *Power, Politics, and the Playground* (1st ed., pp. 5–7). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003312451-2>
- Charmaz, K., & Thornberg, R. (2021). The pursuit of quality in grounded theory. *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 305–327. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1780357>
- Cockerham, D. (2024). Participatory action research: Building understanding, dialogue, and positive actions in a changing digital environment. *Educational Technology Research and Development*, 72(5), 2763–2791. <https://doi.org/10.1007/s11423-023-10294-1>
- Cornish, F., Breton, N., Moreno-Tabarez, U., Delgado, J., Rua, M., de-Graft Aikins, A., & Hodgetts, D. (2023). Participatory action research. *Nature Reviews Methods Primers*, 3(1), Article 34. <https://doi.org/10.1038/s43586-023-00214-1>
- Correia, M. I. T. D. (2023). Ethics in research. *Clinical Nutrition Open Science*, 47, 121–130. <https://doi.org/10.1016/j.nutos.2022.12.010>
- Demirci, I. (2024). [citation for interviews] [*journal name, volume, pages*] — (pozn.: tento zdroj by bylo nutné ještě dohledat, DOI nebyl v seznamu)

- Dunwoodie, K., Macaulay, L., & Newman, A. (2023). Qualitative interviewing in the field of work and organisational psychology: Benefits, challenges and guidelines for researchers and reviewers. *Applied Psychology*, 72(2), 863–889. <https://doi.org/10.1111/apps.12414>
- Espedal, G. (2022). Research interviews to investigate and co-create values. In G. Espedal, B. Jelstad Løvaas, S. Sirris, & A. Wæraas (Eds.), *Researching values* (pp. 117–132). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-90769-3_7
- Flicker, S. (2008). Who benefits from community-based participatory research? A case study of the positive youth project. *Health Education & Behavior*, 35(1), 70–86. <https://doi.org/10.1177/1090198105285927>
- Hamilton, L., & Corbett-Whittier, C. (2013). *Using case study in education research*. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781473913851>
- Hoffnung-Assouline, A., Attar-Schwartz, S., & Magalhães, E. (2025). Social images of youth in residential care: The role of personal contact with care-experienced individuals and empathy. *European Journal of Social Work*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/13691457.2025.2494067>
- Jacobs, N., & Huldtgren, A. (2021). Why value sensitive design needs ethical commitments. *Ethics and Information Technology*, 23(1), 23–26. <https://doi.org/10.1007/s10676-018-9467-3>
- Kiernan, L., & McMahon, M. (2024). Guide to ethical research and design practice when working with vulnerable participants and on sensitive topics. *Journal of Engineering Design*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/09544828.2024.2324401>
- Makri, C., & Neely, A. (2021). Grounded theory: A guide for exploratory studies in management research. *International Journal of Qualitative Methods*, 20, 1–14. <https://doi.org/10.1177/16094069211013654>
- McIntyre, A. (2008). *Participatory action research*. SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781483385679>
- Rajasinghe, D. (2020). Interpretative phenomenological analysis (IPA) as a coaching research methodology. *Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice*, 13(2), 176–190. <https://doi.org/10.1080/17521882.2019.1694554>
- Shamrova, D. P., & Cummings, C. E. (2017). Participatory action research (PAR) with children and youth: An integrative review of methodology and PAR outcomes for participants, organisations, and communities. *Children and Youth Services Review*, 81, 400–412. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.08.022>
- Shrestha, P., & Bhattarai, P. (2021). [Case study in inclusive education]. [*journal name*] — (pozn.: v seznamu není, nutno dohledat originál)

- Sirris, S., Lindheim, T., & Askeland, H. (2022). Observation and shadowing: Two methods to research values and values work in organisations and leadership. In G. Espedal, B. Jelstad Løvaas, S. Sirris, & A. Wæraas (Eds.), *Researching values* (pp. 133–151). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-90769-3_8
- Takahashi, A. R. W., & Araujo, L. (2019). Case study research: Opening up research opportunities. *RAUSP Management Journal*, 55(1), 100–111. <https://doi.org/10.1108/RAUSP-05-2019-0109>
- Van Manen, M. (2018). Rebuttal rejoinder: Present IPA for what it is—interpretative psychological analysis. *Qualitative Health Research*, 28(12), 1959–1968. <https://doi.org/10.1177/1049732318795474>

Cesty k inklúzii – metodický rámec na posilnenie postavenia detí v zariadeniach starostlivosti o deti

Alois Daněk

Lukáš Stárek

Prvá verzia metodiky "Cesty k inklúzii – Metodický rámec pre posilnenie postavenia detí v zariadeniach starostlivosti o deti" realizovaná v rámci projektu #22510218 s názvom "Šport, kultúra a vzdelávanie: Posilnenie postavenia vyšehradských detí pre svetlejšiu budúcnosť". Metodika dostane svoju finálnu podobu po vyhodnotení jednotlivých zainteresovaných strán.

Projekt je spolufinancovaný vládami Česka, Maďarska, Poľska a Slovenska prostredníctvom Vyšehradských grantov z Medzinárodného vyšehradského fondu.. Poslaním fondu je presadzovať myšlienky udržateľnej regionálnej spolupráce v strednej Európe.

Obsah

1.	Kontext projektu.....	3
1.1.	Spoločenský a odborný význam metodiky.....	3
1.2.	Stručný prehľad cieľov a zámerov projektu.....	4
2.	Teoretická východiska.....	4
2.1.	Inklúzia a sociálne zručnosti v prostredí rezidenčnej starostlivosti	5
2.2.	Interdisciplinárny prístup (pedagogika, psychológia, sociálna práca)	6
2.3.	Inšpirácia z medzinárodných projektov	6
3.	Opis troch pilierov metodiky (začlenenie a sociálne zručnosti, zdravie a pohoda, kultúrne porozumenie a spolupráca).....	7
4.	Výskumná časť a hodnotenie	8
4.1.	Nástroje a postupy	8
4.2.	Participatívny akčný výskum	8
4.3.	Rozhovory a pozorovania.....	9
4.4.	Prípadová štúdia	10
4.5.	Analýza údajov.....	10
4.6.	Etické aspekty výskumu.....	11
5.	Hlavné zistenia	11
6.	Vplyv na vývoj detí a profesionálny rast pracovníkov	13
7.	Odporúčania pre prax	13
8.	Tipy na udržateľnosť	14
9.	Šírenie a vplyv projektu	15
9.1.	Ako bola metodika zdieľaná (webináre, publikácie, vyšehradské vzdelávacie centrum)	15
9.2.	Možnosti budúceho rozšírenia	16
	Záver.....	17

Zavedenie

Projekt *Cesty k inklúzii* sa zrodil z presvedčenia, že vzdelanie môže byť mostom k plnohodnotnému životu pre všetky deti bez ohľadu na ich začiatok v živote. Deti vyrastajúce v prostredí rezidenčnej starostlivosti čelia celému radu výziev – od obmedzených sociálnych väzieb až po menej príležitostí na rozvoj osobných a vzdelávacích kompetencií. Cílené, inkluzívne a na dôkazoch založené vzdelávanie im však môže otvoriť cestu k novým príležitostiam a sebavedomému vstupu do spoločnosti.

Metodika ***Pathways to Inclusion*** je komplexný rámec, ktorý spája šport, kultúru a vzdelávanie do zmysluplného celku. Tento prístup vychádza z výsledkov medzinárodného výskumu a praktických skúseností s prihliadnutím na špecifické potreby detí v ústavnej výchove. Hlavnou myšlienkou je, že deti potrebujú nielen vedomosti, ale aj podporu v rozvoji sociálnych zručností, tímovej práce a pozitívneho vnímania vlastnej identity.

Metodika je založená na troch pilieroch: posilňovanie sociálnych a komunikačných zručností prostredníctvom inkluzívnych aktivít, rozvoj návykov zdravého životného štýlu a starostlivosť o duševnú pohodu a podpora kultúrneho porozumenia, ktoré prináša rešpektovanie rozdielov a vzájomné obohacovanie. Tento rámec je určený nielen deťom, ale aj pedagógom a pedagógom, ktorí zohrávajú kľúčovú úlohu v každodennom živote detí.

Projekt ukazuje, že ak majú deti možnosť zažiť úspech, byť súčasťou kooperatívnej skupiny a objaviť svoje schopnosti, dokážu prekonať aj veľmi ťažké prekážky. Metodika preto ponúka konkrétne postupy, ako tieto príležitosti systematicky vytvárať a udržiavať.

1. Kontext projektu

Metodika ***Cesty k inklúzii*** bola implementovaná v rámci projektu **22510218 Šport, kultúra a vzdelávanie: Posilnenie postavenia vyšehradských detí pre svetlejšiu budúcnosť** a stavala na predchádzajúcich skúsenostiach s podporou detí z rezidenčnej starostlivosti. Zamerala sa na rozvoj inkluzívnych, vzdelávacích, kultúrnych a športových aktivít na posilnenie sociálnych zručností, sebavedomia a medzikultúrneho porozumenia detí z detských domovov vo vyšehradskom regióne. Aktivity boli navrhnuté tak, aby boli založené na prístupoch založených na dôkazoch a aby sa dali ľahko preniesť do praxe.

1.1. Spoločenský a odborný význam metodiky

Metodika ***Pathways to Inclusion*** poskytuje komplexný rámec pre implementáciu inkluzívnych a rozvojových aktivít v zariadeniach rezidenčnej starostlivosti. Jeho význam spočíva v spojení vzdelávania, kultúry a športu do jedného integrovaného prístupu, ktorý podporuje rozvoj kľúčových životných kompetencií. Z odborného hľadiska metodika ponúka praktické nástroje a overené postupy pre učiteľov a pedagógov, na základe aktuálnych výsledkov výskumu v oblasti špeciálneho vzdelávania, sociálnej práce a inkluzívneho vzdelávania. Zo sociálneho hľadiska prispieva k znižovaniu nerovností a zvyšovaniu šancí detí z ústavnej starostlivosti na plnú integráciu do spoločnosti.

1.2. Stručný prehľad cieľov a zámerov projektu

Cieľom projektu bolo vytvoriť a overiť metodiku podporujúcu sociálnu inklúziu detí z detských domovov prostredníctvom prepojenia vzdelávacích, kultúrnych a športových aktivít. Zámerom bolo poskytnúť pracovníkom ústavnej starostlivosti komplexný, interdisciplinárny nástroj, ktorý im umožní efektívne rozvíjať sociálne zručnosti detí, medzikultúrne porozumenie a návyky zdravého životného štýlu. Projekt sa tiež snažil posilniť regionálnu spoluprácu medzi inštitúciami v oblasti Vyšehradskej štvorky a vytvoriť platformu na zdieľanie osvedčených postupov.

2. Teoretická východiska

Metodika *Pathways to Inclusion* je zakotvená v súčasných teóriách špeciálnej a sociálnej pedagogiky, inkluzívneho vzdelávania a prístupoch, ktoré sa zameriavajú na rozvoj detí a mladých ľudí vyrastajúcich v prostredí rezidenčnej starostlivosti. Inkluzívne vzdelávanie je založené na zásade, že každé dieťa má právo na kvalitné a dostupné vzdelávacie príležitosti. V prostredí ústavnej výchovy sa však deti často stretávajú s obmedzeniami, ktoré sa odrážajú v ich schopnosti podieľať sa na rozhodovaní a ovplyvňovať formu vlastného učenia a každodenného života. Z tohto dôvodu je potrebné podporovať ich aktívne zapojenie a vytvárať mechanizmy, ktoré im umožnia bezpečne vyjadriť svoj hlas.

Sociálna pedagogika zdôrazňuje dôležitosť prostredia, vzťahov a komunitných väzieb pre zdravý vývoj dieťaťa. Deťom, ktoré vyrastajú v ústavnej starostlivosti, často chýba stabilné rodinné zázemie, a preto sa do popredia dostáva dôležitosť odolnosti a skúsenosti s úspechom. Pozitívny prístup k rozvoju mládeže ukazuje, že podpora zručností a posilnenie schopnosti zvládať ťažké situácie môže významne ovplyvniť kvalitu života detí, ktoré prešli ťažkými životnými okolnosťami.

Športové a kultúrne aktivity sa nechápu len ako voľnočasové aktivity, ale ako dôležitý prostriedok rozvoja sociálnych a emocionálnych zručností. Šport vytvára priestor na osvojenie si pravidiel spolupráce, sebaregulácie a vnímania tela. Umelecké a kultúrne aktivity otvárajú cestu k sebavyjadreniu, stimulujú kreativitu a podporujú medzikultúrne porozumenie. V domácom prostredí detí môžu tieto skúsenosti vyvážiť pocity izolácie, posilniť sebaúctu a vytvoriť novú perspektívu do budúcnosti.

Metodika je z metodologického hľadiska založená na princípoch participatívneho akčného výskumu. Tento prístup kladie dôraz na spoluprácu medzi výskumníkmi, pedagógmi a deťmi a snaží sa, aby sa deti stali nielen objektmi pozorovania, ale aj spolutvorcami riešení. Participatívny rámec poskytuje príležitosť overiť závery priamo v praxi a zároveň posilňuje zručnosti a dôveru účastníkov, ktorí získajú skúsenosti, že ich hlas má skutočný vplyv.

Aktuálnou časťou teoretického východiska je aj reflexia digitálnych technológií a využitia umelej inteligencie. Tieto nástroje môžu uľahčiť individualizáciu vzdelávania, rozšíriť príležitosti na účasť a zmenšiť rozdiely medzi deťmi. Zároveň však vyvolávajú etické otázky o súkromí a kultúrnej citlivosti. Je preto potrebné s nimi pracovať citlivo a s dôrazom na ich prínos pre dieťa, nie len na technické aspekty.

Tento teoretický rámec ukazuje, že kombinácia inkluzívneho vzdelávania, sociálnej pedagogiky, participatívneho výskumu a podporných aktivít v oblasti športu, kultúry a digitálnych technológií môže vytvoriť podmienky v prostredí rezidenčnej starostlivosti, ktoré otvárajú cestu k sebavedomému rastu a lepším životným vyhliadkam detí.

2.1. Inklúzia a sociálne zručnosti v prostredí rezidenčnej starostlivosti

Inklúzia do prostredia rezidenčnej starostlivosti je základnou výzvou súčasnej pedagogickej a spoločenskej praxe. Deti umiestnené v ústavnej starostlivosti často vstupujú do systému s obmedzenými skúsenosťami v sociálnych vzťahoch a s nevyváženými zručnosťami potrebnými na fungovanie v širšej spoločnosti. Nedostatok stabilného rodinného zázemia a nepravidelné skúsenosti s rovesníckymi interakciami vedú k tomu, že u týchto detí je väčšia pravdepodobnosť, že budú mať ťažkosti s komunikáciou, spoluprácou alebo riešením konfliktov. Inkluzívny prístup preto musí ísť nad rámec bežného vzdelávacieho procesu a vytvárať podmienky, v ktorých môžu deti bezpečne rozvíjať sociálne kompetencie a učiť sa ich praktické uplatňovanie.

Sociálne zručnosti zahŕňajú širokú škálu schopností – od elementárneho pochopenia neverbálnych signálov až po zložité procesy empatie, tímovej práce či zvládania stresových situácií. V prostredí rezidenčnej starostlivosti zohrávajú tieto zručnosti dvojité úlohu. Na jednej strane predstavujú nástroj každodennej interakcie, ktorý uľahčuje vzťahy s pedagógmi a rovesníkmi. Na druhej strane sú kľúčom k budúcej integrácii do spoločnosti, kde schopnosť komunikovať, spolupracovať a nadväzovať pozitívne vzťahy významne ovplyvňuje uplatnenie dieťaťa v dospelosti.

Podpora inklúzie znamená nielen poskytovanie rovnakých príležitostí, ale predovšetkým odstraňovanie prekážok, ktoré bránia deťom zúčastňovať sa na vzdelávacích, kultúrnych alebo športových aktivitách. Tieto aktivity sa ukazujú ako vhodná platforma pre rozvoj sociálnych zručností. Šport umožňuje zažiť tímovú prácu a fair play, kultúra otvára priestor na vyjadrenie identity a vzájomného porozumenia, vzdelávanie poskytuje štruktúrovaný rámec, v ktorom je možné trénovať komunikáciu a riešenie problémov. Každá z týchto oblastí prispieva iným spôsobom, ale všetky spoločne vytvárajú ucelený systém, ktorý podporuje inklúziu.

Dôležitú úlohu zohráva aj postoj pedagógov a pedagógov. Ich schopnosť ponúknuť bezpečné prostredie, stanoviť jasné pravidlá a zároveň umožniť deťom zažiť úspech je rozhodujúca pre zabezpečenie toho, aby sa inklúzia nestala len vyhlásením, ale skutočne žitou realitou. Proces rozvoja sociálnych zručností je dlhodobý a vyžaduje citlivé vedenie, trpezlivosť a systematickosť. Deti potrebujú priestor na to, aby to skúsili znova, zamysleli sa a poučili sa z chýb bez strachu zo stigmatizácie.

V prostredí rezidenčnej starostlivosti sú inklúzia a sociálne zručnosti vzájomne závislé. Bez rozvoja sociálnych zručností nie je možné zabezpečiť plnohodnotnú inklúziu, rovnako ako inklúzia bez praktického výcviku v komunikácii alebo spolupráci zostáva nedosiahnuteľným cieľom. Metodika je preto založená na presvedčení, že zmysluplne prepojené aktivity môžu deťom otvoriť nové možnosti, posilniť ich sebavedomie a ponúknuť zážitok z toho, že sú plnohodnotnými členmi skupiny a spoločnosti.

2.2. Interdisciplinárny prístup (pedagogika, psychológia, sociálna práca)

Interdisciplinárny prístup je jedným zo základných východísk metodiky *Pathways to Inclusion*. Deti vyrastajúce v prostredí rezidenčnej starostlivosti čelia zložitým výzvam, ktoré nemožno pochopiť len cez optiku jedinej vedeckej disciplíny. Potreby týchto detí sa dotýkajú vzdelávania, duševného zdravia a sociálnych vzťahov, a preto je potrebné, aby sa na ich podpore podieľali rôzne profesionálne perspektívy, ktoré sa navzájom dopĺňajú a korigujú.

Pedagogika poskytuje rámec, v ktorom možno rozvíjať vzdelávacie stratégie, ktoré spĺňajú špecifické potreby detí a vytvárajú podmienky pre inkluzívne vzdelávanie. Pedagogický prístup kladie dôraz nielen na získavanie vedomostí, ale aj na formovanie hodnôt, sociálnych zručností a kompetencií potrebných pre aktívnu participáciu v spoločnosti.

Psychológia ponúka hlbší pohľad na individuálne skúsenosti, kognitívne procesy a emocionálne potreby detí. Umožňuje im rozpoznať, ako sa trauma, neistota alebo prerušené vzťahové skúsenosti odrážajú v ich správaní, a poskytuje nástroje na podporu odolnosti, sebapoňatia a sebaregulácie. Vďaka psychologickému prístupu je možné lepšie pochopiť variabilitu reakcií jednotlivých detí a prispôbiť im formu intervencie.

Sociálna práca vstupuje do kontextu ako disciplína, ktorá spája vzdelávacie a psychologické aspekty so širšími sociálnymi podmienkami. Zameriava sa na posilňovanie sociálnych väzieb, podporu komunitných zdrojov a budovanie mostov medzi inštitúciou a okolitou spoločnosťou. Sociálni pracovníci sa stávajú sprostredkovateľmi medzi dieťaťom, jeho bezprostredným okolím a širším podporným systémom.

Interdisciplinárna spolupráca nie je len súbehom paralelných prístupov, ale procesom, v ktorom jednotlivé disciplíny zdieľajú poznatky a spoločne formulujú riešenia. V praxi pobytovej starostlivosti to znamená, že učiteľ, psychológ a sociálny pracovník nepracujú samostatne, ale spoločne vytvárajú komplexný plán podpory. Tento spôsob práce zvyšuje šance, že dieťa dostane dôslednú a stabilnú podporu, ktorá rešpektuje jeho individuálne potreby a zároveň zohľadňuje širší kontext jeho života.

2.3. Inšpirácia z medzinárodných projektov

Inšpiráciou pre metodiku *Pathways to Inclusion* boli skúsenosti získané v medzinárodných projektoch, ktoré dlhodobo podporujú rozvoj inkluzívneho vzdelávania a posilňovanie detí v zariadeniach rezidenčnej starostlivosti. Osobitný význam majú iniciatívy realizované s podporou Vyšehradského fondu, ktorý systematicky združuje inštitúcie a odborníkov z krajín strednej Európy. Vďaka týmto projektom vznikol priestor na výmenu skúseností medzi Českou republikou, Slovenskom, Poľskom a Maďarskom, ako aj na zdieľanie inovatívnych prístupov, ktoré sa osvedčili v praxi jednotlivých krajín.

Vyšehradské projekty sa vyznačujú dôrazom na cezhraničnú spoluprácu a praktickú aplikáciu výsledkov. V oblasti pobytovej starostlivosti sa osvedčila kombinácia športových, kultúrnych a vzdelávacích aktivít, ktorá deťom poskytuje možnosť zažiť úspech, rozvíjať sociálne zručnosti a prehĺbiť vzájomné porozumenie. Projekty podporované fondom často vytvárajú modelové

situácie, v ktorých deti spolupracujú naprieč národnostnými alebo kultúrnymi rozdielmi, čo prispieva k rozvoju ich adaptability a posilňuje ich schopnosť presadiť sa v rôznorodom sociálnom prostredí.

Ďalším benefitom je podpora odborného rozvoja pracovníkov ústavnej starostlivosti. Medzinárodné stretnutia a zdieľanie osvedčených postupov umožňujú učiteľom a pedagógom inšpirovať sa rôznymi vzdelávacími tradíciami a nájsť spoločné riešenia súčasných výziev, ako je práca s traumatizovanými deťmi, integrácia moderných technológií či zapojenie miestnych komunít do života detských domovov. Vyšehradský fond tak pôsobí nielen ako finančný nástroj, ale aj ako platforma, ktorá vytvára podmienky pre vznik nových partnerstiev a sietí dlhodobej spolupráce.

Metodika *Pathways to Inclusion* stavia na týchto skúsenostiach a ukazuje, že výsledky nadnárodnej spolupráce možno úspešne preniesť do praxe rezidenčnej starostlivosti. Prepojenie poznatkov z rôznych krajín prináša synergiu, ktorá rozširuje repertoár osvedčených metód a zároveň zvyšuje relevanciu navrhovaných riešení. V kontexte vyšehradského regiónu je tento prístup mimoriadne dôležitý, pretože zdôrazňuje spoločné kultúrne korene a spoločné výzvy a otvára cestu k tomu, aby boli deti v ústavnej starostlivosti vnímané ako rovnocenní aktéri v budúcnosti regiónu.

Metodický rámec

3. Opis troch pilierov metodiky (začlenenie a sociálne zručnosti, zdravie a pohoda, kultúrne porozumenie a spolupráca)

Metodika *Pathways to Inclusion* je založená na troch vzájomne prepojených pilieroch, ktoré spolu tvoria základný rámec pre podporu detí vyrastajúcich v prostredí rezidenčnej starostlivosti. Každý z týchto pilierov zdôrazňuje inú oblasť vývoja, ale všetky sa navzájom dopĺňajú a ich účinok je zrejmý z ich synergie.

Prvým pilierom je inklúzia a rozvoj sociálnych zručností. V detskom domove je potrebné vytvoriť prostredie, kde majú deti možnosť naučiť sa spolupracovať, komunikovať a postupne získavať skúsenosti s pozitívnymi vzťahmi. Tam, kde chýbajú stabilné rodinné väzby, zohráva hlavnú úlohu skúsenosť s bezpečnosťou a prijatím v skupine. Práve táto skúsenosť im umožňuje prekonať počiatočnú nedôveru, naučiť sa spôsoby riešenia konfliktov a vyskúšať si úlohy, ktoré budú potrebovať v každodennom živote mimo inštitúcie.

Druhý pilier sa zameriava na zdravie a pohodu. Deti v ústavnej starostlivosti často prichádzajú s ťažkými životnými skúsenosťami, ktoré sa odrážajú na ich psychike aj fyzickom zdraví. Športové aktivity podporujú fyzickú kondíciu a prispievajú k formovaniu zdravých návykov, zatiaľ čo cieľená práca s emóciami pomáha deťom nájsť rovnováhu a rozvíjať odolnosť voči stresu. Duševná pohoda je nevyhnutnou podmienkou učenia, schopnosti nadväzovať vzťahy a zdravej sebaúcty.

Tretím pilierom je kultúrne porozumenie a spolupráca. Deti v rezidenčnej starostlivosti sa stretávajú s rôznymi životnými príbehmi a kultúrnym zázemím. Vedenie k rešpektu a otvorenosti umožňuje, aby sa rozmanitosť vnímala ako príležitosť na obohatenie, nie ako

prekážka. Kultúrne a umelecké aktivity vytvárajú priestor na sebvýjadrenie, podporujú empatiu a učia deti spolupracovať cez rozdiely. Takto získané skúsenosti im poskytujú pevný základ pre život v pluralitnej spoločnosti.

Tieto tri piliere nie sú samostatnými oblasťami, ale spolu tvoria holistický prístup, ktorý reaguje na špecifické potreby detí v detských domovoch a zároveň posilňuje ich pripravenosť na budúci samostatný život.

4. Výskumná časť a hodnotenie

Pedagogický výskum chápeme ako kontinuálny a cyklický proces, kontinuálnu postupnosť výskumu. Tento výskumný cyklus začína presnou identifikáciou výskumného problému, ktorá vychádza z predchádzajúcich štúdií, odbornej praxe a konzultácií s odborníkmi aj zástupcami cieľovej skupiny. Na základe definovaného výskumného problému sa potom vyberie vhodný návrh výskumu.

4.1. Nástroje a postupy

Výber metodického rámca pre toto štúdium vychádza z potreby preskúmať vzdelávacie možnosti v zariadeniach ústavnej starostlivosti s osobitným dôrazom na úlohu kultúrnych, športových a vzdelávacích aktivít, ako aj integráciu umelej inteligencie do vzdelávacej praxe. Vzhľadom na potrebu zapojiť cieľovú skupinu do výskumného procesu sme ako hlavný rámec zvolili participatívny akčný výskum. Bol aplikovaný systematický proces zberu dát pomocou kvalitatívnych metód, ktorý zahŕňal priame pozorovanie športových, kultúrnych a vzdelávacích aktivít, pološtruktúrované rozhovory s deťmi a pracovníkmi a skupinové diskusie.

Získané dáta boli analyzované kombináciou zakotvenej teórie a interpretačnej fenomenologickej analýzy, ktoré spoločne umožňujú hĺbkové pochopenie individuálnych skúseností účastníkov a ich umiestnenie do širšieho teoretického rámca inkluzívneho vzdelávania, sociálnej pedagogiky a vzdelávacej aplikácie moderných technológií. Analytické výsledky boli podrobené kritickej revízii v rámci projektového tímu, ktorý zahŕňal aj zástupcov cieľovej skupiny, a ďalej diskutované s odborníkmi a zástupcami zúčastnených inštitúcií s cieľom zabezpečiť platnosť a prípadné spresnenie interpretačného rámca.

Overené výsledky boli následne šírené vo forme správ zdieľaných so zúčastnenými inštitúciami a širšou odbornou verejnosťou. Hlavným kanálom šírenia bola spolupráca s FICE Česká republika. Záverečná fáza procesu zahŕňala hodnotenie a reflexiu celého výskumného cyklu, posúdenie miery dosiahnutia stanovených cieľov a identifikáciu príležitostí pre ďalší výskum a prax. Tieto výsledky viedli k formulácii nových výskumných otázok a iniciovali ďalší cyklus participatívneho akčného výskumu. Na konci výskumu bol vytvorený nový východiskový bod výskumu. Tento cyklický prístup umožňuje flexibilnú a adaptívnu metodiku, ktorá je vhodná najmä pre zariadenia rezidenčnej starostlivosti, pretože v tomto špecifickom prostredí sa podmienky a potreby účastníkov môžu rýchlo a výrazne meniť.

4.2. Participatívny akčný výskum

Participatívny akčný výskum (PAR) je progresívny metodologický prístup, ktorý spája proces produkcie vedomostí so zámernou činnosťou zameranou na zmenu prostredia, v ktorom sa

výskum uskutočňuje (Baum, 2006; McIntyre, 2008). Je založená na partnerstve medzi výskumníkmi a účastníkmi. Obe strany spoločne identifikujú problémy, formulujú ciele, zúčastňujú sa na zbere a analýze údajov a interpretujú výsledky (Cornish et al., 2023). V kontexte práce s deťmi a mladými ľuďmi im reforma umožňuje posilniť ich hlas a aktívnu účasť na rozhodovaní, ktoré sa ich priamo dotýka (Shamrova & Cummings, 2017; Modi, 2020). Tento prístup sa považuje za eticky a pedagogicky prospešný, pretože poskytuje deťom príležitosť nielen byť predmetom výskumu, ale stať sa jeho súčasťou. V rámci PAR sa deti môžu podeliť o svoje skúsenosti a podieľať sa na tvorbe riešení, ktoré odrážajú ich skutočné potreby (Flicker, 2008).

PAR je obzvlášť cenná v zariadeniach ústavnej starostlivosti. Deti v týchto zariadeniach často čelia marginalizácii a ich perspektívy majú tendenciu byť v rozhodovacích procesoch prehliadané (Arnadottir et al., 2025; Hoffnung-Assouline a kol., 2025). PAR tu funguje nielen ako výskumná metóda, ale aj ako nástroj na rozvoj kompetencií, budovanie dôvery a budovanie mostov medzi deťmi, odborníkmi a širšou komunitou. Jeho aplikácia si však vyžaduje metodickú citlivosť, najmä pri práci s veľmi malými deťmi, vyváženie mocenskej nerovnováhy medzi dospelými a deťmi a zabezpečenie zmysluplných príležitostí na účasť (Shamrova & Cummings, 2017).

Súčasný trendy PAR zdôrazňujú aj jeho prispôsobenie sa digitálnemu prostrediu. Nové technológie môžu rozšíriť možnosti účasti, ale prinášajú aj nové výzvy v oblasti digitálnej inklúzie, ochrany údajov a etiky pri využívaní technológií (Cockerham, 2024). V tejto štúdii bol rámec PAR zvolený nielen preto, že umožnil preskúmať vzdelávacie príležitosti v prostredí rezidenčnej starostlivosti, ale aj preto, že umožnil zavedenie inovatívnych prístupov, ktoré priamo reagovali na potreby a skúsenosti detí.

4.3. Rozhovory a pozorovania

Pozorovanie a rozhovory sú kľúčové kvalitatívne metódy, ktoré umožňujú výskumníkovi získať hlboké pochopenie skúseností účastníkov a dynamiky interakcií v ich prirodzenom prostredí. Pozorovanie poskytuje príležitosť zachytiť širokú škálu javov, ako je správanie, neverbálna komunikácia a kontextové nuansy, ktoré by inak mohli zostať skryté. Je však potrebné zamyslieť sa aj nad jeho obmedzeniami, najmä možným vplyvom prítomnosti výskumníka na správanie účastníkov a rizikom subjektívnej interpretácie (Boyko, 2013; Sirris a kol., 2022). V tejto štúdii sa pozorovanie použilo na systematické monitorovanie vzdelávacích, športových a kultúrnych aktivít detí v projekte, s osobitným dôrazom na medzikultúrne interakcie a zapojenie sa do inkluzívnych aktivít.

Kvalitatívne rozhovory umožňujú prístup k osobným skúsenostiam a vnútorným perspektívam účastníkov a zároveň vytvárajú priestor pre spoločnú konštrukciu významu medzi výskumníkom a respondentom (Espedal, 2022; Dunwoodie a kol., 2023). Úspešný pohovor si vyžaduje prípravu otvorených, transparentných a kontextových otázok. Výskumníci musia byť pripravení aktívne počúvať a pružne reagovať na odpovede účastníkov (Demirci, 2024). V našom výskume sa uskutočnili pološtruktúrované rozhovory s deťmi aj sprievodným personálom s osobitným dôrazom na vytvorenie bezpečného a dôveryhodného prostredia, ktoré podporuje otvorenosť a autentické zdieľanie skúseností. Kombinácia pozorovaní a rozhovorov

umožnila získať ucelený obraz o vzdelávacích možnostiach a potrebách detí v ústavnej starostlivosti – z pohľadu samotných účastníkov aj ich pedagógov a učiteľov.

4.4. Prípadová štúdia

Prípadová štúdia je výskumný prístup, ktorý umožňuje hĺbkové a podrobné skúmanie konkrétneho javu v jeho prirodzenom kontexte (Hamilton & Corbett-Whittier, 2013; Carter, 2024). V pedagogickom výskume je táto metóda vhodná najmä tam, kde je cieľom pochopiť zložité procesy učenia, zohľadniť interakcie medzi účastníkmi a analyzovať špecifické podmienky, za ktorých prebieha výučba a učenie sa (Grauer, 2012; Shrestha & Bhattarai, 2021). Kritické analýzy jeho metodiky zdôrazňujú potrebu jasne definovať, čo predstavuje prípadovú štúdiu a zabezpečiť princípy vnútornej platnosti a transparentný popis posudzovaného prípadu (Wohlin & Rainer, 2022).

V kontexte inkluzívneho vzdelávania je prípadová štúdia cenná v tom, že nám umožňuje zachytiť nuansy a komplexnú dynamiku inklúzie, ktoré by mohli zostať nepovšimnuté v iných prístupoch (Shrestha & Bhattarai, 2021). V tejto štúdii bola metóda prípadovej štúdie aplikovaná na špecifický kontext skupiny ukrajinských detí z ústavnej starostlivosti, ktoré boli v dôsledku ozbrojeného konfliktu evakuované do Poľska. Tento prístup umožnil analyzovať, ako kultúrne a sociálne faktory ovplyvňujú ich vzdelávaciu skúsenosť, adaptáciu a účasť na inkluzívnych a multikultúrnych vzdelávacích aktivitách (Takahashi & Araujo, 2019).

4.5. Analýza údajov

Analýza údajov v tejto metodológii kombinuje prístupy interpretačnej fenomenologickej analýzy (IPA) a zakotvenej teórie (GT), ktoré spoločne umožňujú hlboké pochopenie individuálnych skúseností účastníkov pri systematickom vytváraní teórie založenej na údajoch. IPA sa zameriava na podrobné skúmanie toho, ako jednotlivci vnímajú a interpretujú svoje životné skúsenosti, pričom zdôrazňuje hĺbku významu a subjektívnu perspektívu účastníkov (Biggerstaff & Thompson, 2008; Rajasinghe, 2020). Tento prístup je obzvlášť dôležitý v kontexte ústavnej starostlivosti, kde je kľúčové pochopiť individuálne trajektórie, prežité skúsenosti a spôsoby, akými sa deti prispôbujú konkrétnym životným okolnostiam (Alase, 2017; Van Manen, 2018).

GT dopĺňa tento prístup identifikáciou vznikajúcich vzorov a kategórií v údajoch a ich integráciou do širšieho teoretického rámca (Makri & Neely, 2021). Tento postup je založený na zložitom procese otvoreného, axiálneho a selektívneho kódovania. Tento proces umožňuje výskumníkom postupne spresňovať analytické kategórie a systematicky ich zosúladiť s empirickými dôkazmi (Charmaz & Thornberg, 2021). Kombinácia IPA a GT tak umožňuje zachytiť jedinečnosť individuálnych skúseností a zároveň generovať zovšeobecniteľné poznatky, ktoré prispievajú k teoretickému pochopeniu vzdelávacích procesov v ústavnej starostlivosti.

Vzhľadom na medzinárodný charakter projektu bola analýza vykonaná porovnateľne s cieľom identifikovať podobnosti a rozdiely medzi skupinami z rôznych krajín. Zároveň sa starostlivo rešpektovala individuálna perspektíva každého dieťaťa, pretože skúsenosti sa mohli výrazne

líšiť aj v rámci tej istej skupiny v závislosti od osobnej anamnézy, predchádzajúcich vzdelávacích príležitostí a aktuálnej psychosociálnej situácie.

Osobitná pozornosť bola venovaná interpretácii údajov ukrajinskej skupiny. Ich skúsenosť s núteným vysídľovaním a životom v exile predstavovala špecifické výzvy a príležitosti pre vzdelávací proces. Ich úvahy ponúkli cenné poznatky o úlohe kultúrnej identity.

Výsledky boli pravidelne diskutované v rámci výskumného tímu a triangulované s perspektívami pedagógov a odborníkov zo zúčastnených inštitúcií počas celého analytického procesu. Táto participatívna metóda validácie pomohla minimalizovať riziko interpretačnej zaujatosti a zabezpečila, že výsledné témy verne odrážajú žitú realitu účastníkov.

4.6. Etické aspekty výskumu

Výskum je navrhnutý a realizovaný v súlade s medzinárodnými štandardmi práce s deťmi a mladými ľuďmi v citlivých sociálnych kontextoch a rešpektuje etické princípy participatívneho akčného výskumu (Correia, 2023; Kiernan & McMahon, 2024). Zahŕňa tiež princípy dizajnu citlivé na hodnoty, ktoré si vyžadujú výslovný etický záväzok pri vývoji metód a nástrojov, najmä pri práci s technológiami (Jacobs & Huldtgren, 2021). Všetky zúčastnené inštitúcie a jednotlivci sú vopred plne informovaní o cieľoch, metódach a zamýšľanom použití výsledkov projektu. Informovaný súhlas sa získava od zákonných zástupcov detí aj od samotných detí vo formátoch prispôbených ich veku, kognitívnym schopnostiam a úrovni porozumenia.

Osobitný dôraz sa kladie na ochranu identity a súkromia účastníkov. Všetky údaje sú anonymizované a fotografie alebo audiovizuálne záznamy sa zhotovujú len s predchádzajúcim informovaným súhlasom. Žiadne takéto materiály sa nezverejňujú bez výslovného súhlasu. Identifikovateľné informácie sú uložené oddelene od výskumných údajov a prístup k nim má len prísne obmedzený okruh oprávnených osôb.

Konkrétne etické riziká sa starostlivo zohľadňujú pri používaní nástrojov umelej inteligencie. Najvýznamnejšie riziká sa týkali najmä ochrany osobných údajov, kultúrnej citlivosti a relevantnosti generovaného obsahu. Všetky výstupy s pomocou umelej inteligencie boli pred použitím alebo sprístupnením účastníkom podrobené ľudskej kontrole, aby sa zabránilo šíreniu nepresných, nevhodných alebo kultúrne necitlivých materiálov.

Zásada minimalizácie záťaže detí sa dôsledne uplatňuje počas celého projektu. Účasť na aktivitách a výskume je úplne dobrovoľná. Každý jednotliviec sa môže kedykoľvek odhlásiť z výskumu bez negatívnych následkov. Poskytuje sa bezpečné a podporné prostredie, ktoré podporuje otvorenú účasť bez strachu z odsúdenia alebo stigmatizácie. Prísne dodržiavanie týchto etických zásad je nevyhnutné na zabezpečenie platnosti výsledkov výskumu. Pevný etický prístup posilňuje dôveru účastníkov a podporuje dlhodobú udržateľnosť spolupráce medzi výskumnými pracovníkmi a zúčastnenými inštitúciami.

5. Hlavné zistenia

Realizácia projektu ukázala, že šport, kultúra a vzdelávanie sa môžu v prostredí rezidenčnej starostlivosti navzájom dopĺňať a vytvárať podmienky, ktoré deťom otvárajú nové možnosti. Športová časť programu nebola len fyzickou aktivitou pre deti, ale predovšetkým prostredím,

kde sa mohli stretnúť, zažiť spoločnú radosť z pohybu a dozvedieť sa o pravidlách spolupráce. Spoločné školenia a hry pomohli prekonať počiatočné bariéry medzi účastníkmi z rôznych zariadení a krajín. Deti, ktoré spočiatku reagovali dosť zdržanlivo, sa postupne aktívnejšie zapájali a opísali, že sa cítia sebavedomejšie a odvážnejšie.

Okrem športovej zložky zohrali dôležitú úlohu aj tvorivé dielne, ktoré paralelne prebiehali v Zlíne. Hudobné a výtvarné aktivity umožnili deťom vyjadriť svoje vlastné skúsenosti a emócie iným spôsobom ako slovami. Niektorí z nich používali hudbu na prezentáciu pred skupinou, zatiaľ čo iní pracovali v tímoch na umeleckom projekte, ktorý si vyžadoval zdieľanie nápadov a hľadanie spoločného riešenia. Pre pracovníkov domovnej starostlivosti bolo zaujímavé vidieť, ako sa aj deti, ktoré majú komunikačné ťažkosti, dokážu uvoľniť a vyjadriť sa pri týchto aktivitách. Workshop o digitálnej bezpečnosti potom priniesol zručnosti, ktoré majú zásadný význam pre dnešnú generáciu detí. Diskusie o bezpečnom správaní v online prostredí ukázali, že mnohé deti majú len útržkovité informácie a že praktické cvičenia a modelové situácie im pomáhajú pochopiť riziká a možnosti digitálneho sveta.

Úvahy detí a pedagógov boli veľmi podnetné. Účastníci opísali, že to bola príležitosť stretnúť sa s rovesníkmi z iných krajín a prostredí, ktoré vnímali ako obohacujúce. Deti prirodzene rozvíjali schopnosť vcítiť sa a pochopiť iné životné skúsenosti, čo sa odrazilo aj na ich správaní pri spoločných aktivitách. Pre pedagógov bolo dôležité vidieť, ako štruktúrované a dobre vedené programy podporujú nielen sociálne zručnosti, ale aj disciplínu a dodržiavanie pravidiel. Ukázalo sa, že pozitívna skúsenosť s úspechom v jednej oblasti – či už na ihrisku, v hudobnom vystúpení alebo v rámci tímového projektu – sa prenáša do iných situácií.

Výskumný tím poznamenal, že deti z rezidenčnej starostlivosti sú veľmi citlivé na atmosféru programu. Tam, kde bola prítomná dôvera a úctivý prístup dospelých, sa účastníci rýchlo uvoľnili a boli ochotní podeliť sa o svoje skúsenosti. Toto zistenie potvrdzuje, že kvalita interakcie medzi deťmi a dospelými je rovnako dôležitá ako obsah samotných aktivít. Zároveň sa ukázalo, že medzinárodný kontext prispieva k rozširovaniu obzorov detí. Kontakt s rovesníkmi z iných kultúrnych prostredí ich motivoval k otvorenejšiemu prístupu, k väčšiemu úsiliu o spoluprácu a k schopnosti zamyslieť sa nad vlastnou pozíciou.

Prepojenie jednotlivých zložiek programu možno označiť aj za kľúčové. Šport posilnil fyzickú kondíciu a sebavedomie, kultúra ponúkla priestor pre kreativitu a sebareprezentáciu a digitálne vzdelávanie prinieslo praktické zručnosti, ktoré sa dajú využiť v každodennom živote. Tam, kde sa tieto oblasti prelínali, došlo k najväčšiemu posunu. Napríklad deti, ktoré boli vďaka športu uvoľnené, sa neskôr mohli otvorenejšie zúčastňovať tvorivých dielní. Prepojenie kultúrnej a digitálnej zložky tiež ukázalo, že spolupráca na multimediálnych výstupoch môže byť účinným nástrojom na posilnenie spolupráce.

Náš projekt potvrdil potrebu komplexného a interdisciplinárneho prístupu. Nešlo len o individuálne aktivity, ale o vytváranie prostredia, ktoré deťom poskytuje zážitok úspechu, posilňuje ich sociálne zručnosti a ponúka možnosť vidieť seba a ostatných z novej perspektívy. Tieto skúsenosti sú prenosné do každodennej praxe v pobytovej starostlivosti a môžu z dlhodobého hľadiska prispieť k lepšej integrácii detí do spoločnosti.

6. Vplyv na vývoj detí a profesionálny rast pracovníkov

Projekt Cesty k inklúzii ukázal, že systematické prepojenie športových, kultúrnych a vzdelávacích aktivít má zásadný vplyv na rozvoj detí v zariadeniach rezidenčnej starostlivosti. Účastníci získali nové skúsenosti, ktoré im umožnili posilniť sebavedomie, získať zručnosti potrebné pre tímovú prácu a prehĺbiť schopnosť zvládať stresové situácie. Deti uviedli, že možnosť aktívne sa zapojiť do medzinárodného programu znamená nielen príležitosť učiť sa, ale aj pocit uznania a prijatia, čo nie je samozrejmosťou v ich každodennom živote. Pozorované zmeny zahŕňali ochotu viac spolupracovať s rovesníkmi, vyššiu mieru otvorenosti v komunikácii a schopnosť reflektovať vlastné správanie. Niektorí z účastníkov tiež ukázali posun v sebapoňatí: deti začali vnímať svoje schopnosti v pozitívnejšom svetle a našli odvahu skúšať nové aktivity.

Vplyv projektu sa však neobmedzoval len na samotné deti. Významné výsledky boli zaznamenané aj v odbornom raste pracovníkov v ústavnej starostlivosti. Účasť v programe im umožnila pozrieť sa na prácu s deťmi z novej perspektívy a prijať inovatívne metódy, ktoré spájajú vzdelávanie, umenie a šport do jedného rámca. Mnohí pedagógovia zdôraznili, že projekt im umožnil lepšie pochopiť potreby detí a inšpirovať ich, ako ich zapojiť do aktivít, ktoré podporujú ich motiváciu a prirodzený vývoj. Výmena skúseností s kolegami z iných inštitúcií a krajín posilnila ich profesionálnu sebadôveru a prispela k vytvoreniu širšej profesijnej siete. V praxi to znamená, že pracovníci domovnej starostlivosti odchádzajú z projektu nielen s novými poznatkami, ale aj so špecifickými postupmi, ktoré môžu okamžite aplikovať vo svojej každodennej práci.

Projekt tak ukázal, že cieľenú podporu detí v ústavnej starostlivosti musí sprevádzať podpora zamestnancov, ktorí s nimi denne pracujú. Posilnenie kompetencií oboch skupín je vzájomne závislé a vytvára základ pre dlhodobé pozitívne zmeny v prostredí pobytovej starostlivosti.

7. Odporúčania pre prax

Skúsenosti z projektu ukázali, že deti v pobytovej starostlivosti potrebujú predovšetkým stabilné a opakované možnosti rozvoja. Programy, ktoré nie sú jednorazovou udalosťou, ale stávajú sa súčasťou normálneho rytmu zariadenia, majú zmysluplný účinok. Pravidelné športové, kultúrne a vzdelávacie aktivity vytvárajú priestor, kde si deti môžu upevniť nadobudnuté zručnosti a preniesť ich do každodenných situácií.

Účinnú podporu poskytuje aj spolupráca s inštitúciami mimo samotného detského domova. Zapojenie škôl, športových klubov, kultúrnych organizácií a miestnych komunít otvára deťom príležitosť získať skúsenosti v prostredí, ktoré je bližšie ku každodennému životu. Osobitný prínos má medzinárodný rozmer a umožňuje deťom a zamestnancom čerpať inšpiráciu a učiť sa v prostredí kultúrnej rozmanitosti.

Pracovníci rezidenčnej starostlivosti sú kľúčovým prvkom celého procesu. Metodika sa stáva funkčnou, keď ju dokážu prispôbiť špecifickým potrebám detí a prepojiť ju s ich každodennými skúsenosťami. Je preto dôležité, aby mali možnosť pravidelne sa vzdelávať,

zdieľať svoje poznatky a využívať podporu dohľadu. Takáto investícia zvyšuje kvalitu práce a prináša stabilnejšie prostredie pre deti.

Rovnako dôležitá je aktívna účasť samotných detí. Ak sa podieľajú na plánovaní aktivít a dokážu vyjadriť svoj názor na svoj priebeh, vnímajú ich ako svoje a prežívajú ich s väčšou intenzitou. Takto posilnená participácia prispieva k rozvoju zodpovednosti a sebavedomia.

Práca musí zahŕňať aj priebežné hodnotenie a reflexiu. Sledovanie dopadu aktivít nám umožňuje včas reagovať na potreby skupiny a jednotlivcov a postupne prispôbovať program tak, aby zostal efektívny a zodpovedal aktuálnej situácii. Flexibilita a ochota reagovať na zmeny sa ukazujú ako predpoklad úspešnej a zmysluplnej praxe z dlhodobého hľadiska.

8. Tipy na udržateľnosť

Dlhodobý dopad projektu nemožno merať len okamžitými výsledkami v podobe vyššieho sebavedomia detí alebo skúsenosťami získanými zamestnancami. Skutočný význam spočíva v tom, ako sa tieto skúsenosti dajú zakotviť v každodennej praxi a či sa stanú stabilnou súčasťou vzdelávacieho a vzdelávacieho prostredia pobytovej starostlivosti. Projekt Pathways to Inclusion ukázal, že keď majú deti príležitosť pravidelne zažívať úspech, cítiť podporu a zdieľať aktivity s rovesníkmi a dospelými, táto skúsenosť sa premieta do ich správania a dlhodobého sebapoňatia. Je preto nevyhnutné, aby podobne koncipované programy neboli vnímané ako jednorazová intervencia, ale ako opakovateľný a systematicky integrovaný prvok, ktorý sprevádza vzdelávaciu prácu v zariadeniach.

Udržateľnosť je primárne podmienená inštitucionálnym ukotvením. To znamená, že detské domovy a iné zariadenia musia mať nielen materiálne podmienky, ale aj organizačné kapacity na dlhodobú realizáciu podobných programov. Podpora vedenia inštitúcií, spolupráca s miestnymi školami, športovými klubmi či kultúrnymi centrami zvyšuje šancu, že aktivity nebudú obmedzené na dĺžku trvania projektu, ale stanú sa pravidelnou súčasťou ponuky pre deti. Dôležitú úlohu v tom zohráva aj prepojenie s regionálnou a medzinárodnou sieťou, pretože zdieľanie skúseností a metodických materiálov medzi krajinami vyšehradskej oblasti ukazuje, že inšpirácia z iného prostredia môže poskytnúť silný impulz pre vlastnú inováciu.

Ďalším kľúčovým prvkom je profesionálny rozvoj zamestnancov. Ak pedagógovia a pedagógovia získajú skúsenosti s novými metódami a dokážu ich prispôbiť každodenným podmienkam, metodika sa stáva živým nástrojom, nielen teoretickým dokumentom. Preto je dôležité mať možnosť ďalšieho vzdelávania, pravidelných workshopov a podpory dohľadu, ktoré zamestnancom pomôžu nielen udržať, ale aj ďalej rozvíjať nadobudnuté kompetencie. Ukázalo sa, že zdieľanie skúseností s kolegami, či už v rámci rovnakého zariadenia alebo medzi inštitúciami, podporuje profesionálnu bezpečnosť a motivuje ich k hľadaniu iných spôsobov, ako ponúknuť deťom zmysluplné príležitosti na rozvoj.

Rovnako dôležitá je účasť samotných detí. Ak sa podieľajú na plánovaní aktivít, majú možnosť zamyslieť sa nad svojím priebehom a spolurozhodovať o forme programu, vytvára sa prirodzený mechanizmus spätnej väzby. Deti potom nevnímajú aktivity ako vonkajší zásah, ale ako priestor, ktorý spoluvytvárajú. To zvyšuje ich motiváciu a šancu, že sa pozitívne skúsenosti

prenesú do iných oblastí života. Tento participatívny prvok sa musí zachovať pri následnej implementácii metodiky.

Z pohľadu dlhodobej stratégie je nevyhnutné, aby metodika nebola vnímaná len ako finálny produkt jedného projektu, ale ako rámec, ktorý sa dá flexibilne prispôbiť meniacim sa podmienkam a potrebám detí. Pobytová starostlivosť je dynamické prostredie, ovplyvnené legislatívnymi zmenami, spoločenskými očakávaniami a súčasnými krízami. Len metodika, ktorá umožňuje adaptáciu a odráža nové výzvy, si môže zachovať svoj význam.

Projekt Pathways to Inclusion tak ukázal, že udržateľnosť vplyvu je založená na troch vzájomne prepojených úrovniach: inštitucionálne poskytovanie, profesionálny rozvoj pracovníkov a aktívna účasť detí. Tieto úrovne sa musia rozvíjať paralelne, aby skúsenosti získané počas projektu nezmizli, ale stali sa trvalou súčasťou života detí v ústavnej starostlivosti. Ak sa táto rovnováha podarí udržať, metodika môže z dlhodobého hľadiska prispieť k transformácii ústavnej starostlivosti smerom k otvorenejším, inkluzívnym a rozvojovo orientovaným modelom, ktoré deťom poskytnú nielen ochranu, ale predovšetkým perspektívu a príležitosti do budúcnosti.

9. Šírenie a vplyv projektu

9.1. Ako bola metodika zdieľaná (webináre, publikácie, vyšehradské vzdelávacie centrum)

Metodika Pathways to Inclusion bola od začiatku koncipovaná nielen ako nástroj pre prácu v rámci projektu, ale aj ako otvorený rámec, ktorý môže využívať a ďalej rozvíjať odborná aj laická verejnosť. V súlade s tým bol kladený dôraz na široké šírenie výstupov a zdieľanie skúseností prostredníctvom rôznych foriem, čo umožnilo osloviť ako pracovníkov ústavnej starostlivosti, tak aj odborníkov z akademického prostredia a zástupcov zainteresovaných inštitúcií.

Webináre sa stali jedným z hlavných kanálov. Boli pripravené spojiť teoretické základy metodiky s praktickými príkladmi a príkladmi dobrej praxe. Účastníkom z radov pedagógov, pedagógov a sociálnych pracovníkov ponúkli priestor na diskusiu a zdieľanie skúseností súvisiacich s ich každodennou prácou. Webináre prebiehali interaktívnou formou, čo umožnilo aktívne zapojenie účastníkov a vytváranie kontaktov naprieč inštitúciami. Vo viacerých prípadoch boli prezentované aj konkrétne výstupy detí, ktoré sa zúčastnili projektových aktivít, čo posilnilo participatívny charakter celej metodiky.

Ďalším nástrojom na zdieľanie boli odborné publikácie. Texty publikované v recenzovaných časopisoch a odborných zborníkoch boli zamerané na širšie teoretické ukotvenie metodiky a na prezentáciu výsledkov výskumnej časti projektu. Publikácie boli určené predovšetkým odbornej verejnosti a mali za cieľ prispieť k diskusii o možnostiach inkluzívneho vzdelávania a rozvoja detí v pobytovej starostlivosti. Zároveň boli publikované stručnejšie praktické materiály, ktoré zhrnuli metodické odporúčania v prístupnej forme určenej pre pracovníkov detských domovov. Tieto materiály boli distribuované elektronicky aj v tlačenej podobe.

Osobitný dôraz bol kladený na využitie digitálnej platformy **Visegrad Learning Hub**, ktorá slúžila ako centrálné miesto na výmenu skúseností medzi projektovými partnermi a ostatnými zainteresovanými inštitúciami v regióne. Prostredníctvom tejto platformy boli sprístupnené metodické texty, audiovizuálne materiály a záznamy webinárov. Platforma zároveň umožnila prepojenie odborníkov z rôznych krajín, ktorí sa mohli podeliť o svoje skúsenosti, pripomienky a návrhy na ďalší rozvoj metodiky. Tento otvorený priestor posilnil cezhraničný charakter projektu a prispel k tomu, že metodika nezostala izolovaným výstupom, ale stala sa súčasťou širšej odbornej diskusie v regióne.

Dôležitú úlohu zohrala aj priama komunikácia s inštitúciami zapojenými do projektu. Každé zariadenie dostalo správu o spätnej väzbe s konkrétnymi závermi a odporúčaniami na základe jeho zapojenia. Tento krok zabezpečil, že metodika nebola vnímaná len ako všeobecný dokument, ale ako nástroj s priamou väzbou na prax konkrétnych zariadení. Spätná väzba od zamestnancov bola následne použitá na doladenie textu metodiky a prípravu ďalších aktivít.

Šírenie bolo koncipované ako dlhodobý proces, nie ako jednorazová prezentácia výsledkov. Metodika bola priebežne prezentovaná na odborných konferenciách, v tematicky zameraných diskusných fórach a prostredníctvom sietí profesijných organizácií. Týmto spôsobom sa podarilo zabezpečiť jeho šírenie medzi odborníkmi, ktorí sa priamo podieľajú na rozvoji inkluzívnych a vzdelávacích prístupov v zariadeniach rezidenčnej starostlivosti.

Zvolená stratégia zdieľania ukazuje, že kombinácia osobných stretnutí, digitálnych platforiem a odborných publikácií vytvára efektívny rámec, ktorý zabezpečuje prístupnosť metodiky širokému okruhu používateľov a zároveň podporuje jej prispôbenie rôznym prostrediam.

9.2. Možnosti budúceho rozšírenia

Metodika Pathways to Inclusion bola vytvorená ako otvorený rámec, ktorý je možné ďalej rozvíjať a prispôbovať novým podmienkam. Skúsenosti z realizácie projektu ukázali, že prepojenie športových, kultúrnych a vzdelávacích aktivít má významný vplyv na deti v zariadeniach ústavnej starostlivosti a že tento model má potenciál prekročiť hranice pôvodného kontextu.

Jednou z možností je rozšíriť metodiku na ďalšie skupiny detí ohrozených sociálnym vylúčením, ako sú deti z pestúnskej starostlivosti, azylových zariadení alebo komunít s obmedzeným prístupom k vzdelaniu. Základné princípy metodiky, založené na participácii, posilňovaní sociálnych zručností a vytváraní bezpečného prostredia, sú univerzálne prenosné, a preto môžu slúžiť ako inšpirácia aj mimo pobytovej starostlivosti.

Ďalším smerom je hlbšie prepojenie metodiky s digitálnymi technológiami a využívanie moderných vzdelávacích platforiem. Súčasné skúsenosti ukázali, že deti veľmi dobre reagujú na aktivity, ktoré kombinujú tradičné formy vzdelávania s digitálnymi nástrojmi. Budúci rozvoj by mohol zahŕňať napríklad využívanie online aplikácií na tréning sociálnych zručností, interaktívnych vzdelávacích hier alebo virtuálneho prostredia pre medzinárodnú spoluprácu.

Veľký potenciál sa otvára aj v spolupráci s inými profesijnými skupinami. V budúcnosti je možné rozšíriť zapojenie psychológov, terapeutov či odborníkov na duševné zdravie, ktorí by mohli metodiku obohatiť o ďalšie prvky zamerané na prevenciu rizikového správania a podporu

odolnosti. Zmysel má aj posilnenie spolupráce so športovými trénermi, umelcami či zástupcami neziskových organizácií, ktorí prinášajú iné formy skúseností a obohacujú ponuku aktivít.

Možno zvážiť aj rozšírenie metodiky na medzinárodnej úrovni. Projekt realizovaný s podporou Vyšehradského fondu potvrdil, že medzinárodný rozmer je prospešný pre deti aj pracujúcich. Budúca spolupráca sa môže rozšíriť aj na ďalšie regióny Európy, čím by sa vytvoril priestor na porovnanie rôznych prístupov k rezidenčnej starostlivosti a inklúzii. Výmena skúseností v širšom geografickom meradle by umožnila formulovať odporúčania, ktoré by odrážali spoločné európske výzvy a zároveň rešpektovali kultúrne rozdiely jednotlivých krajín.

Perspektíva budúceho rozvoja metodiky preto spočíva v jej flexibilnom prispôsobení sa meniacim sa podmienkam, v nadväzovaní kontaktov s novými partnermi a v hľadaní spôsobov, ako systematicky rozširovať dopad na ďalšie cieľové skupiny. Otvorenosť, prispôsobivosť a interdisciplinárna spolupráca sa objavujú ako kľúčové faktory, ktoré môžu zabezpečiť, aby metodika nezostala uzavretým projektom, ale aby bola aj naďalej živým rámcom reagujúcim na potreby detí a pracovníkov v rôznych kontextoch.

Záver

Súhrn výhod

Metodika *Pathways to Inclusion* ukázala, že ciele prepojenie športových, kultúrnych a vzdelávacích aktivít vytvára v prostredí rezidenčnej starostlivosti podmienky, ktoré umožňujú deťom rásť vo všetkých dôležitých dimenziách osobného a sociálneho rozvoja. Projekt ukázal, že deti, ktoré zažívajú podporu, dôveru a možnosť aktívnej participácie, postupne získavajú zručnosti potrebné pre život v širšej spoločnosti. Dôležitý prínos spočíva v tom, že metodika nevytvára izolované intervencie, ale ponúka rámec, v ktorom sú jednotlivé činnosti prepojené do zmysluplného celku.

Deti zapojené do programu získali skúsenosti s tímovou prácou, prekonávaním strachu zo zlyhania a objavovaním nových spôsobov, ako sa vyjadriť. V oblasti zdravia a duševnej pohody si vytvorili návyky, ktoré posilňujú stabilitu a odolnosť voči stresu. Kultúrna zložka metodiky otvorila priestor pre sebaaprezentáciu, rešpektovanie rozdielov a nadväzovanie medzikultúrnych vzťahov. Výhovný význam spočíva v synergii týchto prístupov – dieťa nie je vnímané len ako objekt starostlivosti, ale ako aktívny účastník, ktorého hlas má hodnotu a ktorého schopnosti sa dajú rozvíjať.

Projekt zároveň potvrdil, že benefity sa netýkajú len detí, ale aj pracovníkov. Pedagógovia, pedagógovia a sociálni pracovníci získali nové podnety pre svoju každodennú prax, zvládli metódy podporujúce participáciu a rozšírili svoj odborný repertoár. Výmena skúseností v medzinárodnom prostredí posilnila ich dôveru a otvorila možnosti dlhodobej spolupráce medzi inštitúciami.

Projektové dedičstvo pre prax a výskum

Dedičstvom metodiky *Pathways to Inclusion* je, že poskytuje osvedčený rámec, ktorý spája teoretické poznatky s praktickými skúsenosťami a zároveň otvára nové smery výskumu v

oblasti inkluzívnej pedagogiky, špeciálneho vzdelávania a sociálnej práce. Projekt ukázal, že pobytovú starostlivosť netreba chápať len ako prostredie, ktoré poskytuje deťom ochranu a základnú starostlivosť, ale môže sa stať miestom, kde vznikajú inovatívne vzdelávacie prístupy, ktoré majú potenciál inšpirovať širšiu pedagogickú a sociálnu prax.

V praxi je odkaz projektu jasný: metodika poskytuje špecifické nástroje a osvedčené postupy, ktoré možno prispôbiť rôznym zariadeniam a podmienkam. Jej sila spočíva v flexibilita, možnosti prepojenia s inými odbornými oblasťami a otvorenosti voči podnetom samotných detí. Ukazuje, že deti v ústavnej starostlivosti možno vnímať ako partnerov, ktorí prinášajú vlastné skúsenosti a ktorých zapojenie obohacuje celý proces.

Pre výskum metodika otvára priestor pre ďalšie skúmanie dlhodobých dopadov inkluzívnych aktivít, pre hľadanie nových príležitostí pre integráciu digitálnych technológií a pre prehĺbenie interdisciplinárnej spolupráce. Projekt vytvoril pevný základ, na ktorom sa dajú vybudovať ďalšie štúdie, ktoré budú kombinovať kvalitatívne poznatky s kvantitatívnym meraním účinnosti.

Cesty k inklúzii tak predstavujú nielen záver úspešného projektu, ale aj východiskový bod pre ďalšie etapy. Jeho odkaz spočíva v jeho schopnosti inšpirovať, otvárať nové otázky a ponúkať praktické riešenia. Metodika ukazuje, že ak sú deti vnímané ako aktívni účastníci, ak sú prepojené rôzne dimenzie ich vývoja a ak pracovníci dostávajú podporu pre profesionálny rast, prostredie rezidenčnej starostlivosti sa môže stať aj priestorom nádeje, dôvery a nových začiatkov.

A befogadáshoz vezető utak – Módszertani keret a gyermekek gyermekgondozási intézményekben való szerepvállalásának növelésére

Alois Daněk

Lukáš Stárek

A #22510218 projekt által megvalósított "Utak a befogadáshoz – Módszertani keretrendszer a gyermekgondozási intézményekben élő gyermekek szerepvállalására" című módszertan első változata, melynek címe: "Sport, kultúra és oktatás: Visegrádi gyermekek felhatalmazása a szebb jövőért". A módszertan az egyes érdekelt felek értékelése után kapja meg végleges formáját.

Tartalom

1.	A projekt kontextusa.....	3
1.1.	A módszertan társadalmi és szakmai jelentősége.....	3
1.2.	A projekt célkitűzéseinek rövid áttekintése.....	4
2.	Elméleti háttér	4
2.1.	Befogadás és szociális készségek a bentlakásos gondozási környezetben.....	5
2.2.	Interdiszciplináris megközelítés (pedagógia, pszichológia, szociális munka).....	6
2.3.	Inspiráció nemzetközi projektekből	7
3.	A módszertan három pillérének leírása (Befogadás és szociális készségek, Egészség és jólét, Kulturális megértés és együttműködés)	8
4.	Kutatási rész és értékelés.....	8
4.1.	Eszközök és eljárások.....	8
4.2.	Résztvételi akciókutatás	9
4.3.	Interjúk és megfigyelések.....	10
4.4.	Esettanulmány	10
4.5.	Adatelemzés	11
4.6.	A kutatás etikai vonatkozásai	12
5.	Főbb megállapítások	12
6.	Hatás a gyermekek fejlődésére és a munkavállalók szakmai fejlődésére	14
7.	Ajánlások a gyakorlathoz	14
8.	Fenntarthatósági tippek	15
9.	A projekt disszeminációja és hatása	16
9.1.	Hogyan osztották meg a módszertant (webináriumok, publikációk, Visegrádi Tanulási Központ)	16
9.2.	Jövőbeli bővítési lehetőségek.....	18
	Következtetés	19

Bevezetés

A Pathways to Inclusion **projekt** abból a meggyőződésből született, hogy az oktatás híd lehet a teljes élethez minden gyermek számára, függetlenül attól, hogy milyen kezdettel indul az életben. A bentlakásos gondozási környezetben felnövő gyermekek számos kihívással szembesülnek – a korlátozott társadalmi kapcsolatoktól kezdve a személyes és tanulási kompetenciák fejlesztésének kevesebb lehetőségéig. Számukra azonban a célzott, befogadó és bizonyítékokon alapuló oktatás megnyithatja az utat az új lehetőségek és a társadalomba való magabiztos belépés előtt.

A **befogadáshoz vezető utak módszertana** egy átfogó keretrendszer, amely a sportot, a kultúrát és az oktatást értelmes egésszé köti össze. Ez a megközelítés nemzetközi kutatások eredményein és gyakorlati tapasztalatokon alapul, figyelembe véve az intézményi gondozásban lévő gyermekek sajátos igényeit. A fő gondolat az, hogy a gyerekeknek nemcsak tudásra, hanem támogatásra van szükségük a szociális készségek fejlesztésében, a csapatmunkában és saját identitásuk pozitív megítélésében.

A módszertan három pilléren nyugszik: a szociális és kommunikációs készségek erősítése inkluzív tevékenységek révén, az egészséges életmód szokásainak kialakítása és a mentális jólét gondozása, valamint a kulturális megértés előmozdítása, amely a különbségek tiszteletben tartását és a kölcsönös gazdagodást eredményezi. Ez a keret nemcsak a gyermekeknek szól, hanem a pedagógusoknak és pedagógusoknak is, akik kulcsszerepet játszanak a gyermekek mindennapi életében.

A projekt megmutatja, hogy ha a gyerekeknek lehetőségük van megtapasztalni a sikert, egy együttműködő csoport tagja lenni és felfedezni képességeiket, akkor még a nagyon nehéz akadályokat is le tudják küzdeni. A módszertan ezért konkrét eljárásokat kínál e lehetőségek szisztematikus létrehozására és fenntartására.

1. A projekt kontextusa

A **befogadáshoz vezető utak** módszertanát a Sport, kultúra és oktatás: Visegrádi gyermekek felhatalmazása a szebb jövőért című 22510218 **projekt keretében valósították meg**, és a bentlakásos gondozási intézményekben élő gyermekek támogatásával kapcsolatos korábbi tapasztalatokra épült. A befogadó, oktatási, kulturális és sporttevékenységek fejlesztésére összpontosított, hogy erősítse a visegrádi régió gyermekotthonaiban élő gyermekek szociális készségeit, önbizalmát és interkulturális megértését. A tevékenységeket úgy alakították ki, hogy bizonyítékokon alapuló megközelítéseken alapuljanak, és könnyen átültethetők legyenek a gyakorlatba.

1.1. A módszertan társadalmi és szakmai jelentősége

A **befogadáshoz vezető utak módszertana** átfogó keretet biztosít az inkluzív és fejlesztő tevékenységek végrehajtásához bentlakásos gondozási környezetben. Fontossága abban rejlik, hogy az oktatást, a kultúrát és a sportot egyetlen integrált megközelítésben egyesíti, amely támogatja a kulcsfontosságú életkompetenciák fejlesztését. Szakmai szempontból a módszertan

gyakorlati eszközöket és bevált eljárásokat kínál a pedagógusok és pedagógusok számára, a gyógypedagógia, a szociális munka és az inkluzív oktatás területén jelenleg tapasztalható kutatási eredmények alapján. Társadalmi szempontból hozzájárul az egyenlőtlenségek csökkentéséhez és az intézményi gondozásból származó gyermekek társadalmi beilleszkedési esélyeinek növeléséhez.

1.2. A projekt célkitűzéseinek rövid áttekintése

A projekt célja egy olyan módszertan létrehozása és ellenőrzése volt, amely az oktatási, kulturális és sporttevékenységek összekapcsolásával támogatja a gyermekotthonokból származó gyermekek társadalmi befogadását. A szándék az volt, hogy a bentlakásos gondozók számára egy átfogó, interdiszciplináris eszközt biztosítsanak, amely lehetővé teszi számukra a gyermekek szociális készségeinek, interkulturális megértésének és egészséges életmódjának hatékony fejlesztését. A projekt célja a visegrádi térség intézményei közötti regionális együttműködés erősítése és a bevált gyakorlatok megosztására szolgáló platform létrehozása is volt.

2. Elméleti háttér

A befogadáshoz vezető utak módszertana a gyógy- és szociálpedagógia, az inkluzív oktatás, valamint a bentlakásos gondozási környezetben felnövő gyermekek és fiatalok fejlődésére összpontosító megközelítéseken alapul. Az inkluzív oktatás azon az elven alapul, hogy minden gyermeknek joga van a minőségi és megfizethető oktatási lehetőségekhez. Az intézményi ellátás környezetében azonban a gyermekek gyakran szembesülnek olyan korlátokkal, amelyek tükröződnek abban, hogy képesek részt venni a döntésekben, és befolyásolni saját tanulásuk és mindennapi életük formáját. Ezért ösztönözni kell aktív részvételüket, és olyan mechanizmusokat kell létrehozni, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy biztonságosan kifejezzék hangjukat.

A szociálpedagógia hangsúlyozza a környezet, a kapcsolatok és a közösségi kapcsolatok fontosságát a gyermek egészséges fejlődése szempontjából. Az intézményi gondozásban felnövő gyermekek sokszor nem rendelkeznek stabil családi háttérrel, ezért kerül előtérbe a reziliencia és a sikerélmény fontossága. A pozitív ifjúságfejlesztési megközelítés azt mutatja, hogy a készségek fejlesztése és a nehéz helyzetekben való megbirkózás képességének erősítése jelentősen befolyásolhatja a nehéz életkörülményeken átesett gyermekek életminőségét.

A sport- és kulturális tevékenységek nemcsak szabadidős tevékenységek, hanem a szociális és érzelmi készségek fejlesztésének fontos eszközei is. A sport teret teremt az együttműködés, az önszabályozás és a testérzékelés szabályainak elsajátításához. A művészeti és kulturális tevékenységek megnyitják az utat az önkifejezés előtt, ösztönzik a kreativitást és elősegítik a kultúrák közötti megértést. A gyermekek otthoni környezetében ezek az élmények kiegyensúlyozhatják az elszigeteltség érzését, erősíthetik az önbecsülést és új perspektívát teremthetnek a jövő felé.

Módszertani szempontból a módszertan a részvételi akciókutatás elvein alapul. Ez a megközelítés a kutatók, pedagógusok és gyermekek közötti együttműködésre helyezi a hangsúlyt, és arra törekszik, hogy a gyerekek ne csak a megfigyelés tárgyai, hanem a

megoldások társalkotói is legyenek. A részvételi keret lehetőséget biztosít a következtetések közvetlen ellenőrzésére a gyakorlatban, miközben erősíti a résztvevők készségeit és bizalmát, akik tapasztalatot szereznek arról, hogy hangjuknak valódi hatása van.

Az elméleti háttér jelenlegi része a digitális technológiák és a mesterséges intelligencia használatának reflexiója is. Ezek az eszközök megkönnyíthetik az oktatás individualizálását, bővíthetik a részvételi lehetőségeket és csökkenthetik a gyermekek közötti szakadékot. Ugyanakkor etikai kérdéseket vetnek fel a magánélettel és a kulturális érzékenységgel kapcsolatban. Ezért érzékenyen kell velük dolgozni, és a gyermek számára nyújtott előnyökre kell helyezni a hangsúlyt, nem pedig a pusztán technikai szempontokra.

Ez az elméleti keret azt mutatja, hogy az inkluzív oktatás, a szociálpedagógia, a részvételen alapuló kutatás és a sport, a kultúra és a digitális technológiák területén végzett támogató tevékenységek kombinációja olyan feltételeket teremthet a bentlakásos gondozási környezetben, amelyek megnyitják az utat a magabiztos növekedés és a gyermekek jobb életkilátásai előtt.

2.1. Befogadás és szociális készségek a bentlakásos gondozási környezetben

A bentlakásos gondozási környezetbe való befogadás a kortárs pedagógiai és társadalmi gyakorlat alapvető kihívása. Az intézményi gondozásba helyezett gyermekek gyakran korlátozott tapasztalattal és a szélesebb társadalomban való működéshez szükséges kiegyensúlyozatlan készségekkel lépnek be a rendszerbe. A stabil családi háttér hiánya és a kortárs interakciók rendszertelen tapasztalata ahhoz vezet, hogy ezek a gyermekek nagyobb valószínűséggel tapasztalnak nehézségeket a kommunikáció, az együttműködés vagy a konfliktuskezelés terén. Az inkluzív megközelítésnek ezért túl kell mutatnia a szokásos oktatási folyamaton, és olyan feltételeket kell teremtenie, amelyek között a gyermekek biztonságosan fejleszthetik szociális kompetenciáikat és megtanulhatják azok gyakorlati alkalmazását.

A szociális készségek a képességek széles skáláját foglalják magukban – a non-verbális jelek elemi megértésétől az empátia, a csapatmunka vagy a stresszes helyzetekkel való megbirkózás összetett folyamataiig. Bentlakásos gondozásban ezek a készségek kettős szerepet játszanak. Egyrészt a mindennapi interakció eszközét jelentik, amely megkönnyíti a pedagógusokkal és társaikkal való kapcsolatokat. Másrészt ezek a kulcsa a jövőbeni társadalmi integrációnak, ahol a kommunikáció, az együttműködés és a pozitív kapcsolatok kialakításának képessége jelentősen befolyásolja a gyermek felnőtt életben való érvényesülését.

A befogadás előmozdítása nemcsak ugyanazon lehetőségek biztosítását jelenti, hanem mindenekelőtt a gyermekek oktatási, kulturális vagy sporttevékenységekben való részvételét gátló akadályok felszámolását. Ezek a tevékenységek megfelelő platformnak bizonyulnak a szociális készségek fejlesztésére. A sport lehetővé teszi a csapatmunka és a fair play megtapasztalását, a kultúra teret nyit az identitás kifejezésének és a kölcsönös megértésnek, az oktatás strukturált keretét biztosítja a kommunikáció és a problémamegoldás gyakorlásához. Ezen területek mindegyike más-más módon járul hozzá, de együtt egy koherens rendszert hoznak létre, amely támogatja a befogadást.

A pedagógusok és pedagógusok hozzáállása is fontos szerepet játszik. Képességük, hogy biztonságos környezetet kínálnak, világos szabályokat állítsanak fel, és ugyanakkor lehetővé tegyék a gyermekek számára, hogy sikereket tapasztaljanak, kritikus fontosságú annak biztosításához, hogy a befogadás ne pusztán nyilatkozattá, hanem valóban megélt valósággá váljon. A szociális készségek fejlesztésének folyamata hosszú távú, érzékeny útmutatást, türelmet és szisztematikusságot igényel. A gyerekeknek térre van szükségük ahhoz, hogy újra próbálkozzanak, elmélkedjenek és tanuljanak a hibákból, anélkül, hogy félnének a megbélyegzéstől.

A bentlakásos gondozási környezetben a befogadás és a szociális készségek kölcsönösen függenek egymástól. A szociális készségek fejlesztése nélkül nem lehet biztosítani a teljes körű befogadást, mint ahogy a kommunikációs vagy együttműködési gyakorlati képzés nélküli befogadás is elérhetetlen cél. A módszertan tehát azon a meggyőződésen alapul, hogy az értelmesen összekapcsolt tevékenységek új lehetőségeket nyithatnak meg a gyermekek számára, erősíthetik önbizalmukat, és egy csoport és a társadalom teljes jogú tagjainak élményét nyújthatják.

2.2. Interdiszciplináris megközelítés (pedagógia, pszichológia, szociális munka)

Az interdiszciplináris megközelítés az *Utak a befogadáshoz módszertan egyik alapvető kiindulópontja*. A bentlakásos gondozási környezetben felnövő gyermekek olyan összetett kihívásokkal néznek szembe, amelyeket nem lehet egyetlen tudományág lencséjén keresztül megragadni. Ezeknek a gyerekeknek az igényei érintik az oktatást, a mentális egészséget és a társas kapcsolatokat, ezért szükséges, hogy különböző szakmai perspektívák vegyenek részt támogatásukban, amelyek kiegészítik és korrigálják egymást.

A pedagógia olyan keretet biztosít, amelyen belül olyan oktatási stratégiák dolgozhatók ki, amelyek megfelelnek a gyermekek sajátos igényeinek, és megteremtik az inkluzív tanulás feltételeit. A pedagógiai megközelítés nemcsak a tudás megszerzésére helyezi a hangsúlyt, hanem a társadalomban való aktív részvételhez szükséges értékek, szociális készségek és kompetenciák kialakítására is.

A pszichológia mélyebb betekintést nyújt a gyermekek egyéni tapasztalataiba, kognitív folyamataiba és érzelmi szükségleteibe. Lehetővé teszi számukra, hogy felismerjék, hogyan tükröződnek viselkedésükben a trauma, a bizonytalanság vagy a megszakított kapcsolati élmények, és eszközöket biztosít a rugalmasság, az önkép és az önszabályozás támogatásához. A pszichológiai megközelítésnek köszönhetően jobban meg lehet érteni az egyes gyermekek reakcióinak változékonyságát, és a beavatkozás formáját hozzájuk lehet igazítani.

A szociális munka olyan tudományágként lép be a kontextusba, amely összekapcsolja az oktatási és pszichológiai szempontokat a tágabb társadalmi feltételekkel. A társadalmi kapcsolatok erősítésére, a közösségi erőforrások támogatására, valamint az intézmény és a környező társadalom közötti hidak építésére összpontosít. A szociális munkások közvetítőkké válnak a gyermek, közvetlen környezete és a tágabb támogatási rendszer között.

Az interdiszciplináris együttműködés nem csak párhuzamos megközelítések egybeesése, hanem egy olyan folyamat, amelyben az egyes tudományágak megosztják tudásukat és közösen fogalmazzák meg a megoldásokat. A bentlakásos gondozás gyakorlatában ez azt jelenti, hogy a tanár, a pszichológus és a szociális munkás nem külön-külön dolgozik, hanem együtt átfogó támogatási tervet készítenek. Ez a munkamódszer növeli annak esélyét, hogy a gyermek következetes és stabil támogatást kapjon, amely tiszteletben tartja egyéni igényeit, miközben figyelembe veszi életének tágabb kontextusát.

2.3. Inspiráció nemzetközi projektekből

A *Pathways to Inclusion módszertanát* olyan nemzetközi projektek tapasztalatai inspirálták, amelyek régóta támogatják az inkluzív oktatás fejlesztését és a bentlakásos gondozásban lévő gyermekek megerősítését. Különösen fontosak a Visegrádi Alap támogatásával megvalósuló kezdeményezések, amelyek szisztematikusan összehozták a közép-európai országok intézményeit és szakértőit. Ezeknek a projekteknek köszönhetően teret teremtettek a Cseh Köztársaság, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország közötti tapasztalatcserére, valamint az egyes országok gyakorlatában sikeresnek bizonyult innovatív megközelítések megosztására.

A visegrádi projekteket a határon átnyúló együttműködés és az eredmények gyakorlati alkalmazása jellemzi. A bentlakásos gondozás területén a sport, a kulturális és az oktatási tevékenységek kombinációja előnyösnek bizonyult, lehetőséget biztosítva a gyerekeknek a sikerek megtapasztalására, a szociális készségek fejlesztésére és a kölcsönös megértés elmélyítésére. Az alap által támogatott projektek gyakran olyan modellhelyzeteket teremtenek, amelyekben a gyermekek nemzeti vagy kulturális különbségeken átívelő együttműködést folytatnak, ami hozzájárul alkalmazkodóképességük fejlesztéséhez, és erősíti képességüket a különböző társadalmi környezetben való érvényesülésre.

További előny a bentlakásos gondozók szakmai fejlődésének támogatása. A nemzetközi találkozók és a bevált gyakorlatok megosztása lehetővé teszi a tanárok és pedagógusok számára, hogy ihletet merítsenek a különböző oktatási hagyományokból, és közös megoldásokat találjanak az aktuális kihívásokra, mint például a traumatizált gyermekekkel való munka, a modern technológiák integrálása vagy a helyi közösségek bevonása a gyermekotthonok életébe. A Visegrádi Alap tehát nemcsak pénzügyi eszközként működik, hanem olyan platformként is, amely megteremti a feltételeket az új partnerségek és hosszú távú együttműködési hálózatok kialakulásához.

A *Pathways to Inclusion módszertan* ezekre a tapasztalatokra épít, és azt mutatja, hogy a transznacionális együttműködés eredményei sikeresen átültethetők a bentlakásos ellátási gyakorlatba. A különböző országokból származó ismeretek összekapcsolása szinergiát hoz, amely kibővíti a bevált módszerek repertoárját, és egyúttal növeli a javasolt megoldások relevanciáját. A visegrádi régió kontextusában ez a megközelítés különösen fontos, mert kiemeli a közös kulturális gyökereket és a közös kihívásokat, és megnyitja az utat az intézményi gondozásban lévő gyermekek számára, hogy egyenlő szereplőkként tekintsenek a régió jövőjére.

Módszertani keret

3. A módszertan három pillérének leírása (Befogadás és szociális készségek, Egészség és jólét, Kulturális megértés és együttműködés)

A *befogadáshoz vezető utak* módszertana három egymással összefüggő pilléren alapul, amelyek együttesen alkotják a bentlakásos gondozási környezetben felnövő gyermekek támogatásának alapvető keretét. Mindegyik pillér más-más fejlesztési területet emel ki, de mindegyik kiegészíti egymást, és hatásuk szinergiájukban is megmutatkozik.

Az első pillér a befogadás és a szociális készségek fejlesztése. A gyermekotthonban olyan környezetet kell teremteni, ahol a gyerekeknek lehetőségük van megtanulni együttműködni, kommunikálni és fokozatosan tapasztalatokat szerezni a pozitív kapcsolatokkal. Ahol hiányoznak a stabil családi kötelékek, ott a biztonságérzet és az elfogadás élménye a csoportban nagy szerepet játszik. Ez a tapasztalat teszi lehetővé számukra, hogy legyőzzék kezdeti bizalmatlanságukat, megtanulják a konfliktusok megoldásának módjait, és kipróbálják azokat a szerepeket, amelyekre szükségük lesz az intézményen kívüli mindennapi életben.

A második pillér az egészségre és a jólétre összpontosít. Az intézményi gondozásban lévő gyermekek gyakran nehéz élettapasztalattal járnak, ami mind a pszichéjükben, mind a testi egészségükben megmutatkozik. A sporttevékenységek elősegítik a fizikai erőnlétet és hozzájárulnak az egészséges szokások kialakulásához, míg az érzelmekkel való célzott munka segít a gyerekeknek megtalálni az egyensúlyt és kifejleszteni a stresszel szembeni ellenálló képességet. A mentális jólét a tanulás, a kapcsolatok kialakításának és az egészséges önbecsülés szükséges feltétele.

A harmadik pillér a kulturális megértés és együttműködés. A bentlakásos gondozásban lévő gyermekek különböző élettörténetekkel és kulturális háttérrel találkoznak. A tisztelethez és a nyitottsághoz vezető képesség lehetővé teszi, hogy a sokszínűséget gazdagodási lehetőségnek tekintsék, nem pedig akadálnak. A kulturális és művészeti tevékenységek teret adnak az önkifejezésnek, elősegítik az empátiát, és megtanítják a gyerekeket a különbségek közötti együttműködésre. Az így szerzett tapasztalatok szilárd alapot biztosítanak számukra a pluralista társadalomban való élethez.

Ez a három pillér nem különálló terület, hanem együttesen holisztikus megközelítést alkot, amely reagál a gyermekotthonokban élő gyermekek sajátos igényeire, és egyúttal erősíti a jövőbeli önálló életre való felkészültségüket.

4. Kutatási rész és értékelés

Az oktatáskutatást folyamatos és ciklikus folyamatként, folyamatos kutatássorozatként értelmezzük. Ez a kutatási ciklus a kutatási probléma pontos azonosításával kezdődik, amely korábbi tanulmányokon, szakmai gyakorlaton és a szakértőkkel és a célcsoport képviselőivel folytatott konzultációkon alapul. A meghatározott kutatási probléma alapján ezután kiválasztják a megfelelő kutatási tervet.

4.1. Eszközök és eljárások

A tanulmány módszertani keretének megválasztása az intézményi gondozási intézmények oktatási lehetőségeinek feltárásának szükségességén alapul, különös tekintettel a kulturális,

sport- és oktatási tevékenységek szerepére, valamint a mesterséges intelligencia oktatási gyakorlatba való integrálására. A célcsoport kutatási folyamatba való bevonásának szükségessége miatt a részvételi akciókutatást választottuk fő keretrendszernek. Szisztematikus adatgyűjtési folyamatot alkalmaztak kvalitatív módszerekkel, amely magában foglalta a sport-, kulturális és oktatási tevékenységek közvetlen megfigyelését, a gyerekekkel és a dolgozókkal folytatott félig strukturált interjúkat és a csoportos beszélgetéseket.

A kapott adatokat megalapozott elmélet és értelmező fenomenológiai elemzés kombinációjával elemezték, amelyek együttesen lehetővé teszik a résztvevők egyéni tapasztalatainak mély megértését és elhelyezését az inkluzív oktatás, a szociálpedagógia és a modern technológiák oktatási alkalmazásának tágabb elméleti keretében. Az elemzési eredményeket a célcsoport képviselőit is magában foglaló projektcsoporton belül kritikai felülvizsgálatnak vetették alá, majd az értelmező keret érvényességének és esetleges finomításának biztosítása érdekében szakértőkkel és a résztvevő intézmények képviselőivel tovább vitatták.

Az ellenőrzött eredményeket ezután jelentések formájában terjesztették, amelyeket megosztottak a résztvevő intézményekkel és a szélesebb szakmai nyilvánossággal. A terjesztés fő csatornája a FICE Csehországgal való együttműködés volt. A folyamat utolsó szakasza a teljes kutatási ciklus értékelését és reflektálását, a kitűzött célok elérési fokának felmérését, valamint a további kutatás és gyakorlat lehetőségeinek azonosítását foglalta magában. Ezek az eredmények új kutatási kérdések megfogalmazásához vezettek, és elindították a részvételi akciókutatás következő ciklusát. A kutatás végén egy új kutatási kiindulópontot hoztunk létre. Ez a ciklikus megközelítés rugalmas és adaptív módszertant tesz lehetővé, amely különösen alkalmas bentlakásos gondozási környezetben, mivel ebben a konkrét környezetben a résztvevők körülményei és igényei gyorsan és jelentősen változhatnak.

4.2. Részvételi akciókutatás

A részvételi akciókutatás (PAR) egy progresszív módszertani megközelítés, amely összekapcsolja a tudástermelés folyamatát a kutatás környezetének megváltoztatására irányuló szándékos cselekvéssel (Baum, 2006; McIntyre, 2008). A kutatók és a résztvevők közötti partnerségen alapul. Mindkét fél közösen azonosítja a problémákat, célokat fogalmaz meg, részt vesz az adatgyűjtésben és -elemzésben, valamint értelmezi az eredményeket (Cornish et al., 2023). A gyermekekkel és fiatalokkal való munka összefüggésében a PAR lehetővé teszi számukra, hogy erősítsék hangjukat és aktív részvételüket az őket közvetlenül érintő döntéshozatalban (Shamrova & Cummings, 2017; Modi, 2020). Ezt a megközelítést etikai és pedagógiai szempontból is hasznosnak tekintik, mivel lehetőséget ad a gyerekeknek arra, hogy ne csak a kutatás tárgyává váljanak, hanem részesévé is váljanak. A PAR-on belül a gyerekek megoszthatják tapasztalataikat, és részt vehetnek olyan megoldások létrehozásában, amelyek tükrözik valós igényeiket (Flicker, 2008).

A PAR különösen értékes az intézményi ellátásban. Ezekben a létesítményekben a gyermekek gyakran szembesülnek a marginalizációval, és perspektíváikat általában figyelmen kívül hagyják a döntéshozatali folyamatokban (Arnadottir et al., 2025; Hoffnung-Assouline et al., 2025). A PAR itt nemcsak kutatási módszerként működik, hanem a kompetenciák fejlesztésének, a bizalomépítésnek és a gyermekek, a szakemberek és a tágabb közösség közötti

hidak építésének eszközeként is. Alkalmazása azonban módszertani érzékenységet igényel, különösen a nagyon kisgyermekkel való munka során, a felnőttek és gyermekek közötti erőegyensúlyhiányok kiegyensúlyozása és a részvétel értelmes lehetőségeinek biztosítása érdekében (Shamrova és Cummings, 2017).

A jelenlegi PAR trendek a digitális környezethez való alkalmazkodást is hangsúlyozzák. Az új technológiák bővíthetik a részvételi lehetőségeket, de új kihívásokat is jelentenek a digitális befogadás, az adatvédelem és a technológia használatának etikája terén (Cockerham, 2024). Ebben a tanulmányban a PAR keretrendszer nemcsak azért választották, mert lehetővé tette az oktatási lehetőségek feltárását bentlakásos gondozási környezetben, hanem azért is, mert lehetővé tette olyan innovatív megközelítések bevezetését, amelyek közvetlenül reagáltak a gyermekek igényeire és tapasztalataira.

4.3. Interjúk és megfigyelések

A megfigyelés és az interjúk kulcsfontosságú kvalitatív módszerek, amelyek lehetővé teszik a kutatók számára, hogy mélyen megértsék a résztvevők tapasztalatait és a természetes környezetükben zajló interakciók dinamikáját. A megfigyelés lehetőséget ad a jelenségek széles skálájának rögzítésére, mint például a viselkedés, a nonverbális kommunikáció és a kontextuális árnyalatok, amelyek egyébként rejtve maradnának. Ugyanakkor el kell gondolkodni annak korlátain is, különös tekintettel a kutató jelenlétének a résztvevők viselkedésére gyakorolt lehetséges hatására és a szubjektív értelmezés kockázatára (Boyko, 2013; Sirris et al., 2022). Ebben a tanulmányban megfigyelést használtak a projektben részt vevő gyermekek oktatási, sport- és kulturális tevékenységeinek szisztematikus nyomon követésére, különös tekintettel az interkulturális interakciókra és az inkluzív tevékenységekben való részvételre.

A kvalitatív interjúk hozzáférést biztosítanak a résztvevők személyes tapasztalataihoz és belső perspektíváihoz, miközben teret teremtenek a kutató és a válaszadó közös jelentéskonstrukciójának (Espedal, 2022; Dunwoodie et al., 2023). A sikeres interjúhoz nyílt, átlátható és kontextusérzékeny kérdések előkészítésére van szükség. A kutatóknak fel kell készülniük arra, hogy aktívan meghallgassák és rugalmasan reagáljanak a résztvevők válaszaira (Demirci, 2024). Kutatásunkban félig strukturált interjúkat készítettünk mind a gyerekekkel, mind a kísérő személyezettel, különös hangsúlyt fektetve a nyitottságot és a hiteles tapasztalatmegosztást elősegítő biztonságos és bizalmi környezet megteremtésére. A megfigyelések és interjúk kombinációja lehetővé tette, hogy átfogó képet kapjunk az intézményi gondozásban lévő gyermekek oktatási lehetőségeiről és szükségleteiről – mind maguk a résztvevők, mind pedagógusaik és pedagógusaik szemszögéből.

4.4. Esettanulmány

Az esettanulmány olyan kutatási megközelítés, amely lehetővé teszi egy adott jelenség mélyreható és részletes vizsgálatát annak természetes kontextusában (Hamilton & Corbett-Whittier, 2013; Carter, 2024). Az oktatáskutatásban ez a módszer különösen alkalmas ott, ahol a cél a komplex tanulási folyamatok megértése, a résztvevők közötti interakciók figyelembevétele, valamint a tanítás és a tanulás sajátos körülményeinek elemzése (Grauer, 2012; Shrestha és Bhattarai, 2021). Módszertanának kritikai elemzése hangsúlyozza, hogy

egyértelműen meg kell határozni, hogy mi minősül esettanulmánynak, és biztosítani kell a belső érvényesség elveit és a vizsgált eset átlátható leírását (Wohlin & Rainer, 2022).

Az inkluzív oktatás kontextusában az esettanulmány értékes, mivel lehetővé teszi számunkra, hogy megragadjuk a befogadás árnyalatait és összetett dinamikáját, amelyek más megközelítésekben észrevétlenek maradhatnak (Shrestha & Bhattarai, 2021). Ebben a tanulmányban az esettanulmány módszerét alkalmazták az intézményi gondozásból származó ukrán gyermekek egy csoportjának sajátos kontextusára, akiket a fegyveres konfliktus következtében Lengyelországba evakuáltak. Ez a megközelítés lehetővé tette annak elemzését, hogy a kulturális és társadalmi tényezők hogyan befolyásolják oktatási tapasztalataikat, alkalmazkodásukat és részvételüket az inkluzív és multikulturális oktatási tevékenységekben (Takahashi és Araujo, 2019).

4.5. Adatelemzés

Ebben a módszertanban az adatelemzés ötvözi az értelmező fenomenológiai elemzés (IPA) és a megalapozott elmélet (GT) megközelítéseit, amelyek együttesen lehetővé teszik a résztvevők egyéni tapasztalatainak mély megértését, miközben szisztematikusan létrehoznak egy adatvezérelt elméletet. Az IPA annak részletes vizsgálatára összpontosít, hogy az egyének hogyan érzékelik és értelmezik élettapasztalataikat, hangsúlyozva a résztvevők jelentésének mélységét és szubjektív perspektíváját (Biggerstaff & Thompson, 2008; Rajasinghe, 2020). Ez a megközelítés különösen releváns az intézményi gondozással összefüggésben, ahol kulcsfontosságú megérteni az egyéni pályákat, a megélt tapasztalatokat és a gyermekek sajátos életkörülményekhez való alkalmazkodásának módjait (Alase, 2017; Van Manen, 2018).

A GT kiegészíti ezt a megközelítést azáltal, hogy azonosítja az adatokban megjelenő mintákat és kategóriákat, és integrálja azokat egy szélesebb elméleti keretbe (Makri & Neely, 2021). Ez az eljárás a nyílt, axiális és szelektív kódolás összetett folyamatán alapul. Ez a folyamat lehetővé teszi a kutatók számára, hogy fokozatosan finomítsák az analitikai kategóriákat, és szisztematikusan összehangolják azokat az empirikus bizonyítékokkal (Charmaz & Thornberg, 2021). Az IPA és a GT kombinációja így lehetővé teszi az egyéni tapasztalatok egyediségének megragadását, és egyúttal általánosítható ismereteket generál, amelyek hozzájárulnak az intézményi ellátás oktatási folyamatainak elméleti megértéséhez.

A projekt nemzetközi jellege miatt az elemzést viszonylag végezték el a különböző országokból származó csoportok közötti hasonlóságok és különbségek azonosítása érdekében. Ugyanakkor gondosan tiszteletben tartották az egyes gyermekek egyéni nézőpontját, mivel a tapasztalatok akár ugyanazon csoporton belül is jelentősen eltérhettek a személyes előzményektől, a korábbi oktatási lehetőségektől és az aktuális pszichoszociális helyzettől függően.

Különös figyelmet fordítottak az ukrán csoport adatainak értelmezésére. A kényszerű lakóhelyelhagyás és a száműzetésben való élet tapasztalatai sajátos kihívásokat és lehetőségeket jelentettek az oktatási folyamat számára. Elmélkedéseik értékes betekintést nyújtottak a kulturális identitás szerepébe.

Az eredményeket rendszeresen megvitatták a kutatócsoporton belül, és az elemzési folyamat során háromszögelték a résztvevő intézmények oktatóinak és szakértőinek nézőpontjával. Ez a

részvételi validációs módszer segített minimalizálni az értelmezési torzítás kockázatát, és biztosította, hogy az eredményül kapott témák hűen tükrözzék a résztvevők megélt valóságát.

4.6. A kutatás etikai vonatkozásai

A kutatást a gyermekekkel és fiatalokkal érzékeny társadalmi kontextusban végzett munka nemzetközi normáinak megfelelően tervezték és hajtják végre, és tiszteletben tartják a részvételi akciókutatás etikai elveit (Correia, 2023; Kiernan és McMahon, 2024). Magában foglalja az értékérzékeny tervezési elveket is, amelyek kifejezett etikai elkötelezettséget igényelnek a módszerek és eszközök fejlesztése során, különösen a technológiával való munka során (Jacobs & Huldtgren, 2021). Minden részt vevő intézmény és magánszemély előzetesen teljes körű tájékoztatást kap a projekt eredményeinek céljairól, módszereiről és tervezett felhasználásáról. A tájékozott beleegyezést mind a gyermekek törvényes gyámjaitól, mind maguktól a gyermekektől szerzik be, életkorukhoz, kognitív képességeikhez és megértési szintjükhöz igazított formátumban.

Különös hangsúlyt fektetnek a résztvevők személyazonosságának és magánéletének védelmére. Minden adatot anonimizálunk, és fényképek vagy audiovizuális felvételek készítése csak előzetes tájékoztatáson alapuló hozzájárulással történik. Ilyen anyagokat kifejezett engedély nélkül nem tesznek közzé. Az azonosítható információkat a kutatási adatoktól elkülönítve tároljuk, és csak az arra jogosult személyek szigorúan korlátozott köre férhet hozzá.

A konkrét etikai kockázatok gondosan tükröződnek az MI-eszközök használatában. A legjelentősebb kockázatok különösen a személyes adatok védelmével, a kulturális érzékenységgel és a generált tartalom relevanciájával kapcsolatosak. Minden mesterséges intelligenciával támogatott kimenetet emberi felülvizsgálatnak vetettek alá, mielőtt felhasználták vagy elérhetővé tették volna a résztvevők számára, hogy megakadályozzák a pontatlan, nem megfelelő vagy kulturálisan érzéketlen anyagok terjesztését.

A gyermekek terheinek minimalizálásának elvét következetesen alkalmazzák a projekt során. A tevékenységekben és kutatásokban való részvétel teljesen önkéntes. Bárki bármikor lemondhat a kutatásról, negatív következmények nélkül. Biztonságos és támogató környezetet biztosítanak, amely ösztönzi a nyílt részvételt az ítélkezéstől vagy a megbélyegzéstől való félelem nélkül. Ezen etikai elvek szigorú betartása elengedhetetlen a kutatási eredmények érvényességének biztosításához. A szilárd etikai megközelítés erősíti a résztvevők bizalmát, és elősegíti a kutatók és a részt vevő intézmények közötti együttműködés hosszú távú fenntarthatóságát.

5. Főbb megállapítások

A projekt megvalósítása megmutatta, hogy a sport, a kultúra és az oktatás kiegészítheti egymást a bentlakásos gondozási környezetben, és olyan feltételeket teremthet, amelyek új lehetőségeket nyitnak meg a gyermekek számára. A program sportos része nem csak fizikai tevékenység volt a gyerekek számára, hanem mindenekelőtt egy olyan környezet, ahol találkozhattak, megtapasztalhatták a mozgás közös örömét és megismerhették az együttműködés szabályait. A közös képzések és játékok segítettek leküzdeni a különböző létesítményekből és országokból érkező résztvevők közötti kezdeti akadályokat. Azok a

gyerekek, akik kezdetben meglehetősen visszafogottan reagáltak, fokozatosan aktívabban vettek részt, és magabiztosabbnak és bátrabbnak érezték magukat.

A sportkomponens mellett fontos szerepet játszottak a kreatív műhelyek is, amelyek párhuzamosan zajlottak Zlínben. A zene és a művészeti tevékenységek lehetővé tették a gyerekek számára, hogy saját tapasztalataikat és érzelmeiket szavaktól eltérő módon fejezzék ki. Néhányan zenét használtak arra, hogy bemutatkozzanak egy csoport előtt, míg mások csapatokban dolgoztak egy olyan művészeti projekten, amely ötletek megosztását és közös megoldás megtalálását igényelte. A bentlakásos gondozók számára érdekes volt látni, hogy még a kommunikációs nehézségekkel küzdő gyerekek is képesek voltak ellazulni és kifejezni magukat ezekben a tevékenységekben. A digitális biztonsági műhely ezután olyan készségeket hozott, amelyek alapvető fontosságúak a mai gyermekgeneráció számára. Az online környezetben tanúsított biztonságos magatartásról szóló viták azt mutatták, hogy sok gyermek csak töredékes információkkal rendelkezik, és hogy a gyakorlati gyakorlatok és a modellhelyzetek segítenek megérteni a digitális világ kockázatait és lehetőségeit.

A gyerekek és a pedagógusok elmélkedése nagyon ösztönző volt. A résztvevők leírták, hogy ez volt a lehetőség, hogy találkozzanak más országokból és környezetekből származó társaikkal, amelyeket gazdagítónak tartottak. A gyerekek természetesen kifejlesztették az empátia és más élettapasztalatok megértésének képességét, ami a közös tevékenységek során tanúsított viselkedésükben is tükröződött. Fontos volt, hogy a pedagógusok lássák, hogy a strukturált és jól működő programok nemcsak a szociális készségeket, hanem a fegyelmet és a szabályok tiszteletben tartását is elősegítik. Kiderült, hogy az egyik területen – akár a pályán, akár egy zenei előadásban, akár egy csapatmunka részeként – a siker pozitív élménye más helyzetekben is átragad.

A kutatócsoport megjegyezte, hogy a bentlakásos gondozási intézményekből származó gyermekek nagyon érzékenyek a program légkörére. Ahol a felnőttek bizalma és tiszteletteljes hozzáállása jelen volt, a résztvevők gyorsan ellazultak, és hajlandóak voltak megosztani tapasztalataikat. Ez a megállapítás megerősíti, hogy a gyermekek és felnőttek közötti interakció minősége ugyanolyan fontos, mint maguk a tevékenységek tartalma. Ugyanakkor bebizonyosodott, hogy a nemzetközi környezet hozzájárul a gyermekek látókörének bővítéséhez. A más kulturális háttérrel rendelkező társaikkal való kapcsolat arra ösztönözte őket, hogy nyitottabb megközelítést alkalmazzanak, nagyobb erőfeszítéseket tegyenek az együttműködésre és arra, hogy képesek legyenek reflektálni saját álláspontjukra.

A program egyes összetevőinek összekapcsolása szintén döntő fontosságú. A sport erősítette a fizikai erőnlétet és az önbizalmat, a kultúra teret adott a kreativitásnak és az önbemutatásnak, a digitális oktatás pedig a mindennapi életben használható gyakorlati készségeket hozott. Ahol ezek a területek összefonódtak, ott történt a legnagyobb változás. Például azok a gyerekek, akik a sportnak köszönhetően ellazultak, később nyíltabban vehettek részt kreatív műhelyekben. A kulturális és a digitális ág összekapcsolása azt is megmutatta, hogy a multimédiás eredményeken való együttműködés hatékony eszköz lehet az együttműködés megerősítésére.

Projektünk megerősítette az átfogó és interdiszciplináris megközelítés szükségességét. Nem csak az egyéni tevékenységekről volt szó, hanem egy olyan környezet megteremtéséről, amely

a gyerekek sikerélményét nyújtja, erősíti szociális készségeiket, és lehetőséget kínál arra, hogy új perspektívából lássák magukat és másokat. Ez a tapasztalat átültethető a bentlakásos gondozás mindennapi gyakorlatába, és hosszú távon hozzájárulhat a gyermekek jobb társadalmi integrációjához.

6. Hatás a gyermekek fejlődésére és a munkavállalók szakmai fejlődésére

A Pathways to Inclusion projekt kimutatta, hogy a sport-, kulturális és oktatási tevékenységek szisztematikus összekapcsolása jelentős hatással van a bentlakásos gondozásban élő gyermekek fejlődésére. A résztvevők olyan új tapasztalatokat szereztek, amelyek lehetővé tették számukra, hogy erősítsék önbizalmukat, elsajátítsák a csapatmunkához szükséges készségeket, és elmélyítsék a stresszes helyzetekkel való megbirkózási képességüket. A gyerekek elmondták, hogy a nemzetközi programban való aktív részvétel lehetősége nemcsak a tanulás lehetőségét jelentette, hanem az elismerés és az elfogadás érzését is, ami nem magától értetődő a mindennapjaikban. A megfigyelt változások közé tartozott a társakkal való együttműködési hajlandóság, a kommunikáció nagyobb fokú nyitottsága és a saját viselkedés reflektálásának képessége. A résztvevők egy része önképváltást is mutatott: a gyerekek pozitívabban kezdték érzékelni képességeiket, és bátorságot találtak új tevékenységek kipróbálására.

A projekt hatása azonban nem korlátozódott magukra a gyerekekre. Jelentős eredményeket értek el a bentlakásos gondozók szakmai fejlődésében is. A programban való részvétel lehetővé tette számukra, hogy új perspektívából tekintsenek a gyerekekkel való munkára, és olyan innovatív módszereket alkalmazzanak, amelyek egyetlen keretbe foglalják az oktatást, a művészetet és a sportot. Sok pedagógus hangsúlyozta, hogy a projekt jobban megértette a gyerekek igényeit, és inspirációt adott nekik, hogyan vonják be őket a motivációjukat és természetes fejlődésüket támogató tevékenységekbe. A más intézményekből és országokból érkező kollégákkal folytatott tapasztalatcsere erősítette szakmai bizalmukat és hozzájárult egy szélesebb szakmai hálózat kialakításához. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a bentlakásos gondozók nemcsak új ismeretekkel, hanem speciális eljárásokkal is távoznak a projektből, amelyeket azonnal alkalmazhatnak mindennapi munkájukban.

A projekt tehát megmutatta, hogy az intézményi gondozásban lévő gyermekek célzott támogatását a velük napi szinten dolgozó személyzet támogatásának kell kísérnie. A két csoport kompetenciáinak megerősítése kölcsönösen függ egymástól, és megteremti az alapot a bentlakásos gondozási környezetben bekövetkező hosszú távú pozitív változásokhoz.

7. Ajánlások a gyakorlathoz

A projekt tapasztalatai azt mutatják, hogy a bentlakásos gondozásban lévő gyermekeknek mindenekelőtt stabil és ismétlődő fejlődési lehetőségekre van szükségük. Azok a programok, amelyek nem egyszeri esemény, hanem a létesítmény normál ritmusának részévé válnak, érdemi hatást fejtenek ki. A rendszeres sport-, kulturális és oktatási tevékenységek olyan teret teremtenek, ahol a gyerekek megszilárdíthatják elsajátított készségeiket és átültethetik azokat a mindennapi helyzetekbe.

Hatékony támogatást nyújt a gyermekotthonon kívüli intézményekkel való együttműködés is. Az iskolák, sportklubok, kulturális szervezetek és helyi közösségek bevonása lehetőséget nyit meg a gyerekek számára, hogy tapasztalatokat szerezzenek a mindennapi élethez közelebb álló környezetben. Különösen nemzetközi dimenzióval bír, lehetővé téve a gyermekek és a személyzet számára, hogy inspirációt merítsenek és tanuljanak a kulturális sokszínűség környezetében.

A bentlakásos gondozók az egész folyamat kulcsfontosságú elemei. A módszertan akkor válik működőképpé, ha képesek a gyermekek sajátos igényeihez igazítani és összekapcsolni a mindennapi tapasztalataikkal. Ezért fontos, hogy lehetőségük legyen rendszeresen képezni magukat, megosztani tudásukat és igénybe venni a felügyeleti támogatást. Egy ilyen beruházás javítja a munka minőségét és stabilabb környezetet teremt a gyermekek számára.

Ugyanilyen fontos maguk a gyerekek aktív részvétele. Ha részt vesznek a tevékenységek tervezésében, és véleményt tudnak nyilvánítani a pályájukról, akkor sajátjuknak tekintik és nagyobb intenzitással élnek meg azokat. Az így megerősített részvétel hozzájárul a felelősség és az önbizalom fejlődéséhez.

A munkának magában kell foglalnia a folyamatos értékelést és reflexiót is. A tevékenységek hatásának nyomon követése lehetővé teszi számunkra, hogy időben reagáljunk a csoport és az egyének igényeire, és fokozatosan adaptáljuk a programot, hogy az hatékony maradjon és megfeleljen a jelenlegi helyzetnek. A rugalmasság és a változásokra való reagálási hajlandóság hosszú távon a sikeres és értelmes gyakorlat előfeltételének bizonyul.

8. Fenntarthatósági tippek

A projekt hosszú távú hatása nem mérhető kizárólag az azonnali eredményekkel, a gyerekek nagyobb önbizalma vagy a személyzet tapasztalatai formájában. Az igazi jelentőség abban rejlik, hogy ezek az élmények hogyan rögzíthetők a mindennapi gyakorlatban, és hogy a bentlakásos gondozás oktatási és oktatási környezetének stabil részévé válnak-e. A Pathways to Inclusion projekt kimutatta, hogy amikor a gyerekeknek lehetőségük van rendszeresen megtapasztalni a sikert, támogatást érezni és megosztani a tevékenységeket társaikkal és felnőtteivel, ez a tapasztalat megmutatkozik viselkedésükben és hosszú távú énképükben. Ezért alapvető fontosságú, hogy a hasonlóan kidolgozott programokat ne egyszeri beavatkozásnak, hanem megismételhető és szisztematikusan integrált elemnek tekintsék, amely a létesítményekben végzett oktatási munkát kíséri.

A fenntarthatóságot elsősorban az intézményi horgonyzás határozza meg. Ez azt jelenti, hogy a gyermekotthonoknak és egyéb létesítményeknek nemcsak anyagi feltételekkel kell rendelkezniük, hanem szervezeti kapacitással is rendelkezniük kell a hasonló programok hosszú távú megvalósításához. Az intézmények vezetésének támogatása, a helyi iskolákkal, sportklubokkal vagy kulturális központokkal való együttműködés növeli annak esélyét, hogy a tevékenységek ne korlátozódjanak a projekt időtartamára, hanem rendszeres részévé váljanak a gyerekeknek szóló kínálatnak. Ebben fontos szerepe van a regionális és nemzetközi hálózattal való kapcsolatnak is, hiszen a visegrádi térség országai közötti tapasztalat- és módszertani

anyagok megosztása azt mutatja, hogy a más környezetből származó inspiráció erős impulzust adhat a saját innovációhoz.

Egy másik kulcsfontosságú elem a munkavállalók szakmai fejlődése. Ha a pedagógusok és pedagógusok tapasztalatot szereznek az új módszerekről, és képesek azokat a mindennapi körülményekhez igazítani, a módszertan élő eszközzé válik, nem csak elméleti dokumentummá. Ezért fontos, hogy lehetőségünk legyen továbbképzésre, rendszeres workshopokra és felügyeleti támogatásra, hogy segítsük a munkavállalókat a megszerzett kompetenciák fenntartásában, hanem továbbfejlesztésében is. A tapasztalatok megosztása a kollégákkal, akár ugyanazon a létesítményen belül, akár intézmények között, bizonyítottan elősegíti a szakmai biztonságot, és motiválja őket, hogy más módokat találjanak arra, hogy érdemi fejlődési lehetőségeket kínáljanak a gyerekeknek.

Ugyanilyen fontos maguk a gyerekek részvétele is. Ha részt vesznek a tevékenységek tervezésében, lehetőségük van arra, hogy reflektáljanak a kurzusukra és közösen döntsenek a program formájáról, akkor természetes visszacsatolási mechanizmus jön létre. A gyerekek ekkor a tevékenységeket nem külső beavatkozásként érzékelik, hanem olyan térként, amelyet közösen hoznak létre. Ez növeli motivációjukat és annak esélyét, hogy a pozitív tapasztalatok átkerüljenek az élet más területeire. Ezt a részvételi elemet a módszertan későbbi végrehajtása során is fenn kell tartani.

A hosszú távú stratégia szempontjából lényeges, hogy a módszertant ne csak egy projekt végtermékeként tekintsük, hanem olyan keretként, amely rugalmasan adaptálható a gyermekek változó körülményeihez és szükségleteihez. A bentlakásos gondozás dinamikus környezet, amelyet a jogszabályi változások, a társadalmi elvárások és a jelenlegi válságok befolyásolnak. Csak az alkalmazkodást lehetővé tevő és az új kihívásokat tükröző módszertan őrizheti meg relevanciáját.

A Pathways to Inclusion projekt tehát megmutatta, hogy a hatás fenntarthatósága három egymással összefüggő szinten alapul: intézményi ellátáson, a munkavállalók szakmai fejlődésén és a gyermekek aktív részvételén. Ezeket a szinteket párhuzamosan kell fejleszteni, hogy a projekt során szerzett tapasztalatok ne tűnjenek el, hanem a bentlakásos gondozásban lévő gyermekek életének állandó részévé váljanak. Ha ezt az egyensúlyt meg tudjuk tartani, a módszertan hosszú távon hozzájárulhat az intézményi ellátás nyitottabb, befogadóbb és fejlődésorientáltabb modellek felé történő átalakulásához, amelyek nemcsak védelmet, hanem mindenekelőtt perspektívát és lehetőségeket biztosítanak a gyermekek számára a jövőre nézve.

9. A projekt disszeminációja és hatása

9.1. Hogyan osztották meg a módszertant (webináriumok, publikációk, Visegrádi Tanulási Központ)

A Pathways to Inclusion *módszertant kezdettől fogva* nemcsak a projekten belüli munka eszközeként fogták fel, hanem nyílt keretként is, amelyet a szakmai és laikus közönség is használhat és továbbfejleszthet. Ennek megfelelően hangsúlyt fektettek az eredmények széles körű terjesztésére és a tapasztalatok megosztására különböző formákon keresztül, ami lehetővé

tette mind a bentlakásos gondozók, mind az akadémiai környezet szakértőinek, valamint az érdekelt intézmények képviselőinek megszólítását.

A webináriumok az egyik fő csatornává váltak. Felkészültek arra, hogy a módszertan elméleti alapjait gyakorlati példákkal és jó gyakorlatok példáival ötvözzék. A pedagógusok, pedagógusok és szociális munkások soraiból érkező résztvevőknek teret biztosítottak a mindennapi munkájukkal kapcsolatos beszélgetésekre és tapasztalatok megosztására. A webináriumok interaktív formában zajlottak, ami lehetővé tette a résztvevők aktív bevonását és az intézmények közötti kapcsolatok kialakítását. Számos esetben a projekt tevékenységeiben részt vevő gyermekek konkrét eredményeit is bemutatták, ami megerősítette a teljes módszertan részvételi jellegét.

Egy másik megosztási eszköz a szakmai kiadványok voltak. A lektorált folyóiratokban és szakmai kiadványokban megjelent szövegek a módszertan tágabb elméleti rögzítésére és a projekt kutatási részének eredményeinek bemutatására összpontosítottak. A kiadványok elsősorban a szakmai közönségnek szóltak, és a bentlakásos gondozásban élő gyermekek inkluzív oktatásának és fejlesztésének lehetőségeiről szóló vitához kívántak hozzájárulni. Ezzel párhuzamosan rövidebb gyakorlati anyagok jelentek meg, amelyek a gyermekotthonok dolgozói számára hozzáférhető formában foglalták össze a módszertani ajánlásokat. Ezeket az anyagokat elektronikusan és nyomtatott formában is terjesztették.

Különös hangsúlyt fektettek a **Visegrádi Tanulási Központ digitális platformjának használatára**, amely központi helyként szolgált a projektpartnerek és a régió más érdekelt intézményei közötti tapasztalatcsere számára. Módszertani szövegek, audiovizuális anyagok és webináriumok felvételei elérhetők ezen a platformon keresztül. A platform ugyanakkor lehetővé tette a különböző országokból érkező szakértők kapcsolatfelvételét, akik megoszthatták tapasztalataikat, észrevételeiket és javaslataikat a módszertan továbbfejlesztéséhez. Ez a nyitott tér megerősítette a projekt határon átnyúló jellegét, és hozzájárult ahhoz, hogy a módszertan nem maradt elszigetelt eredmény, hanem egy szélesebb körű szakmai vita részévé vált a régióban.

A projektben részt vevő intézményekkel való közvetlen kommunikáció is fontos szerepet játszott. Minden intézmény visszajelzési jelentést kapott, amely konkrét következtetéseket és ajánlásokat tartalmazott a részvétele alapján. Ez a lépés biztosította, hogy a módszertant ne csak általános dokumentumnak tekintsék, hanem olyan eszköznek, amely közvetlenül kapcsolódik az egyes létesítmények gyakorlatához. A személyzet visszajelzéseit ezután felhasználták a módszertan szövegének finomhangolására és egyéb tevékenységek előkészítésére.

A disszeminációt hosszú távú folyamatként fogták fel, nem pedig az eredmények egyszeri bemutatásaként. A módszertant folyamatosan bemutatták szakmai konferenciákon, tematikus fókuszú vitafórumokon és szakmai szervezetek hálózatain keresztül. Ily módon sikerült biztosítani annak terjesztését olyan szakemberek körében, akik közvetlenül részt vesznek a bentlakásos gondozási intézmények inkluzív és oktatási megközelítéseinek kidolgozásában.

A választott megosztási stratégia azt mutatja, hogy a személyes találkozások, a digitális platformok és a szakmai kiadványok kombinációja olyan hatékony keretet teremt, amely

biztosítja a módszertan hozzáférhetőségét a felhasználók széles köre számára, ugyanakkor támogatja a különböző környezetekhez való alkalmazkodását.

9.2. Jövőbeli bővítési lehetőségek

A befogadáshoz vezető utak módszertana nyílt keretrendszerként jött létre, amely tovább fejleszthető és az új körülményekhez igazítható. A projekt megvalósítása során szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy a sport-, kulturális és oktatási tevékenységek összekapcsolása jelentős hatással van a bentlakásos gondozásban élő gyermekekre, és hogy ez a modell túlléphet az eredeti kontextus határain.

Az egyik lehetőség a módszertan kiterjesztése a társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett gyermekek más csoportjaira, például a nevelőszülőknél, a menekültügyi intézményekben vagy az oktatáshoz korlátozott hozzáférésű közösségekben élő gyermekekre. A módszertan alapelvei, amelyek a részvételen, a szociális készségek erősítésén és a biztonságos környezet megteremtésén alapulnak, egyetemesen átvihetők, ezért inspirációként szolgálhatnak a bentlakásos gondozáson kívül.

Egy másik irány a módszertan mélyebb összekapcsolása a digitális technológiákkal és a modern oktatási platformok használatával. A jelenlegi tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyerekek nagyon jól reagálnak azokra a tevékenységekre, amelyek ötvözik az oktatás hagyományos formáit a digitális eszközökkel. A jövőbeni fejlesztések magukban foglalhatják például a szociális készségek képzésére szolgáló online alkalmazások használatát, az interaktív oktatási játékokat vagy a nemzetközi együttműködés virtuális környezetét.

Nagy lehetőségek nyílnak meg más szakmai csoportokkal való együttműködésben is. A jövőben lehetőség van a pszichológusok, terapeuták vagy mentálhigiénés szakemberek bevonásának bővítésére, akik a módszertant más, a kockázatos viselkedés megelőzését és a reziliencia előmozdítását célzó elemekkel gazdagíthatják. Érdemes megerősíteni az együttműködést olyan sportedzőkkel, művészekkel vagy nonprofit szervezetek képviselőivel is, akik más tapasztalatokat hoznak magukkal és gazdagítják a tevékenységek körét.

A módszertan nemzetközi szintű kiterjesztése is szóba jöhet. A Visegrádi Alap támogatásával megvalósuló projekt megerősítette, hogy a nemzetközi dimenzió mind a gyermekek, mind a munkavállalók számára előnyös. A jövőbeni együttműködés kiterjeszthető Európa más régióira is, ami teret teremtene a bentlakásos gondozás és a befogadás különböző megközelítéseinek összehasonlítására. A tapasztalatok szélesebb földrajzi szintű megosztása lehetővé tenné olyan ajánlások megfogalmazását, amelyek tükrözik a közös európai kihívásokat, tiszteletben tartva ugyanakkor az egyes országok kulturális különbségeit.

A módszertan jövőbeni fejlesztésének kilátásai tehát a változó körülményekhez való rugalmas alkalmazkodásban, az új partnerekkel való kapcsolattartásban és a más célcsoportokra gyakorolt hatás szisztematikus kiterjesztésének módjaiban rejlik. A nyitottság, az alkalmazkodóképesség és az interdiszciplináris együttműködés olyan kulcsfontosságú tényezőkké válnak, amelyek biztosítják, hogy a módszertan ne maradjon zárt projekt, hanem továbbra is élő keret maradjon, amely megfelel a gyermekek és a munkavállalók igényeinek a különböző kontextusokban.

Következtetés

Az előnyök összefoglalása

A *befogadáshoz vezető utak módszertana* kimutatta, hogy a sport-, kulturális és oktatási tevékenységek célzott összekapcsolása olyan feltételeket teremt a bentlakásos gondozási környezetben, amelyek lehetővé teszik a gyermekek számára, hogy a személyes és társadalmi fejlődés minden fontos dimenziójában növekedjenek. A projekt kimutatta, hogy azok a gyermekek, akik megtapasztalják a támogatást, a bizalmat és az aktív részvétel lehetőségét, fokozatosan elsajátítják a szélesebb társadalomban való élethez szükséges készségeket. Fontos előnye, hogy a módszertan nem hoz létre elszigetelt beavatkozásokat, hanem olyan keretet kínál, amelyben az egyes tevékenységek értelmes egésszé kapcsolódnak össze.

A programban részt vevő gyerekek tapasztalatot szereztek a csapatmunkában, a kudarctól való félelem leküzdésében és az önkifejezés új módjainak felfedezésében. Az egészség és a mentális jólét területén olyan szokásokat alakítottak ki, amelyek erősítik a stabilitást és a stresszel szembeni ellenálló képességet. A módszertan kulturális összetevője teret nyitott az önbemutatásnak, a különbözőségek tiszteletben tartásának és az interkulturális kapcsolatok kialakításának. Az oktatási jelentőség e megközelítések szinergiájában rejlik – a gyermeket nem csak gondozás tárgyaként tekintik, hanem aktív résztvevőként, akinek a hangja értékes, és akinek képességei fejleszthetők.

A projekt ugyanakkor megerősítette, hogy az előnyök nemcsak a gyermekekre, hanem a munkavállalókra is vonatkoznak. A pedagógusok, pedagógusok és szociális munkások új ösztönzést kaptak mindennapi gyakorlatukhoz, elsajátították a részvételt támogató módszereket és bővítették szakmai repertoárjukat. A nemzetközi környezetben szerzett tapasztalatok megosztása megerősítette bizalmukat, és lehetőségeket nyitott meg az intézmények közötti hosszú távú együttműködésre.

A projekt öröksége a gyakorlat és a kutatás számára

A *Pathways to Inclusion módszertan öröksége*, hogy bevált keretet biztosít, amely összekapcsolja az elméleti ismereteket a gyakorlati tapasztalatokkal, ugyanakkor új irányokat nyit a kutatás számára az inkluzív pedagógia, a gyógytárgypedagógia és a szociális munka területén. A projekt megmutatta, hogy a bentlakásos gondozást nem csak olyan környezetként kell értelmezni, amely védelmet és alapvető ellátást biztosít a gyermekek számára, hanem olyan olyan helyé válhat, ahol olyan innovatív oktatási megközelítések jönnek létre, amelyek szélesebb körű pedagógiai és szociális gyakorlatot inspirálhatnak.

A gyakorlatban a projekt öröksége egyértelmű: a módszertan speciális eszközöket és bevált eljárásokat biztosít, amelyek a különböző létesítményekhez és körülményekhez igazíthatók. Erőssége a rugalmasságban, a más szakmai területekhez való kapcsolódás lehetőségében és a gyermekek ingereire való nyitottságban rejlik. Megmutatja, hogy az intézményi gondozásban lévő gyermekek olyan partnernek tekinthetők, akik saját tapasztalataikat hozzák, és akiknek a bevonása gazdagítja az egész folyamatot.

A kutatás számára a módszertan teret nyit az inkluzív tevékenységek hosszú távú hatásainak további feltárására, a digitális technológiák integrálásának új lehetőségeinek felkutatására és az

interdiszciplináris együttműködés elmélyítésére. A projekt szilárd alapot teremtett további tanulmányok felépítéséhez, amelyek ötvözik a kvalitatív betekintést a hatékonyság kvantitatív mérésével.

A befogadáshoz vezető utak tehát nemcsak egy sikeres projekt lezárását jelentik, hanem a következő szakaszok kiindulópontját is. Öröksége abban rejlik, hogy képes inspirálni, új kérdéseket felvetni és gyakorlati megoldásokat kínálni. A módszertan azt mutatja, hogy ha a gyermekeket aktív résztvevőként tekintik, ha fejlődésük különböző dimenziói összefüggenek, és ha a munkavállalók támogatást kapnak a szakmai fejlődéshez, akkor a bentlakásos gondozási környezet a remény, a bizalom és az új kezdetek terévé is válhat.

Drogi do integracji – ramy metodologiczne dla wzmocnienia pozycji dzieci w instytucjach opieki nad dziećmi

Alois Daněk

Lukáš Stárek

Pierwsza wersja metodologii "Pathways to Inclusion – A Methodological Framework for Empowering Children in Childcare Institutions" realizowanej w ramach projektu #22510218, pt. "Sport, Kultura i Edukacja: Empowering Visegrad's Children for a Brighter Future". Ostateczny kształt metodyki otrzyma po dokonaniu oceny poszczególnych interesariuszy.

Zawartość

1. Kontekst projektu	3
1.1. Społeczne i zawodowe znaczenie metodyki	3
1.2. Krótki przegląd celów i założeń projektu.....	4
2. Podstawy teoretyczne	4
2.1. Integracja i umiejętności społeczne w środowisku opieki stacjonarnej	5
2.2. Podejście interdyscyplinarne (pedagogika, psychologia, praca socjalna).....	6
2.3. Inspiracje z międzynarodowych projektów.....	7
3. Opis trzech filarów metodyki (włączenie społeczne i umiejętności społeczne, zdrowie i dobrostan, zrozumienie kulturowe i współpraca)	7
4. Część badawcza i ewaluacja	8
4.1. Narzędzia i procedury	8
4.2. Partycypacyjne badania w działaniu	9
4.3. Wywiady i obserwacje.....	10
4.4. Studium	10
4.5. Analiza danych	11
4.6. Etyczne aspekty badań naukowych.....	12
5. Kluczowe wnioski	12
6. Wpływ na rozwój dzieci i rozwój zawodowy pracowników	14
7. Zalecenia dotyczące praktyki	14
8. Wskazówki dotyczące zrównoważonego rozwoju.....	15
9. Upowszechnianie i oddziaływanie projektu.....	16
9.1. W jaki sposób metodyka została udostępniona (webinaria, publikacje, Visegrad Learning Hub)	16
9.2. Przyszłe opcje rozbudowy.....	18
Konkluzja	19

Wprowadzenie

Projekt *Pathways to Inclusion* narodził się z przekonania, że edukacja może być pomostem do pełnego życia dla wszystkich dzieci, niezależnie od ich startu w życiu. Dzieci dorastające w placówkach opiekuńczych stoją przed szeregiem wyzwań – od ograniczonych więzi społecznych po mniejsze możliwości rozwoju kompetencji osobistych i edukacyjnych. Jednak to właśnie dla nich ukierunkowana, włączająca i oparta na dowodach edukacja może otworzyć drogę do nowych możliwości i pewnego wejścia w społeczeństwo.

Metodologia "*Drogi do integracji*" to kompleksowe ramy, które łączą sport, kulturę i edukację w znaczącą całość. Podejście to opiera się na wynikach międzynarodowych badań i doświadczeniach praktycznych, z uwzględnieniem specyficznych potrzeb dzieci przebywających w placówkach opiekuńczych. Główną ideą jest to, że dzieci potrzebują nie tylko wiedzy, ale także wsparcia w rozwoju umiejętności społecznych, pracy zespołowej i pozytywnego postrzegania własnej tożsamości.

Metodologia opiera się na trzech filarach: wzmacnianiu umiejętności społecznych i komunikacyjnych poprzez działania integracyjne, rozwijaniu nawyków zdrowego stylu życia i dbaniu o dobrostan psychiczny oraz promowaniu zrozumienia kulturowego, które przynosi szacunek dla różnic i wzajemne wzbogacanie. Ramy te skierowane są nie tylko do dzieci, ale także do wychowawców i wychowawców, którzy odgrywają kluczową rolę w codziennym życiu dzieci.

Projekt pokazuje, że jeśli dzieci mają możliwość doświadczania sukcesu, bycia częścią współpracującej grupy i odkrywania swoich możliwości, mogą pokonywać nawet bardzo trudne przeszkody. W związku z tym metodologia oferuje konkretne procedury dotyczące systematycznego tworzenia i utrzymywania tych możliwości.

1. Kontekst projektu

Metodologia *Pathways to Inclusion* została wdrożona w ramach projektu *22510218 Sport, Kultura i Edukacja: Wzmacnianie dzieci Grupy Wyszehradzkiej dla jaśniejszej przyszłości* i opierała się na wcześniejszych doświadczeniach we wspieraniu dzieci z placówek opiekuńczych. Skoncentrowano się na rozwoju działań integracyjnych, edukacyjnych, kulturalnych i sportowych w celu wzmocnienia umiejętności społecznych, pewności siebie i zrozumienia międzykulturowego dzieci z domów dziecka w regionie Wyszehradzkim. Działania zostały zaprojektowane tak, aby opierały się na podejściach opartych na dowodach i aby można je było łatwo zastosować w praktyce.

1.1. Społeczne i zawodowe znaczenie metodyki

Metodologia *Pathways to Inclusion* zapewnia kompleksowe ramy dla realizacji działań integracyjnych i rozwojowych w placówkach opiekuńczych. Jego znaczenie polega na połączeniu edukacji, kultury i sportu w jedno zintegrowane podejście, które wspiera rozwój kluczowych kompetencji życiowych. Z profesjonalnego punktu widzenia metodyka oferuje praktyczne narzędzia i sprawdzone procedury dla nauczycieli i edukatorów, oparte na

aktualnych wynikach badań z zakresu pedagogiki specjalnej, pracy socjalnej i edukacji włączającej. Pod względem społecznym przyczynia się do zmniejszania nierówności i zwiększania szans dzieci objętych opieką instytucjonalną na pełną integrację ze społeczeństwem.

1.2. Krótki przegląd celów i założeń projektu

Celem projektu było stworzenie i weryfikacja metodyki wspierającej integrację społeczną dzieci z domów dziecka poprzez powiązanie działań edukacyjnych, kulturalnych i sportowych. Intencją było zapewnienie pracownikom opieki stacjonarnej kompleksowego, interdyscyplinarnego narzędzia, które umożliwi im skuteczne rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, zrozumienia międzykulturowego i nawyków zdrowego stylu życia. Projekt miał również na celu wzmocnienie współpracy regionalnej między instytucjami z obszaru Wyszehradu oraz stworzenie platformy wymiany dobrych praktyk.

2. Podstawy teoretyczne

Metodologia *Pathways to Inclusion* jest zakotwiczona w aktualnych teoriach pedagogiki specjalnej i społecznej, edukacji włączającej oraz podejściach, które koncentrują się na rozwoju dzieci i młodzieży dorastających w domach opieki. Edukacja włączająca opiera się na zasadzie, że każde dziecko ma prawo do wysokiej jakości i przystępnych cenowo możliwości edukacyjnych. Jednak w środowisku opieki instytucjonalnej dzieci często spotykają się z ograniczeniami, które znajdują odzwierciedlenie w ich zdolności do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji i wpływania na formę ich własnej nauki i życia codziennego. Z tego powodu konieczne jest zachęcanie ich do aktywnego zaangażowania i tworzenie mechanizmów, które pozwolą im bezpiecznie wyrażać swój głos.

Pedagogika społeczna podkreśla znaczenie środowiska, relacji i więzi społecznych dla zdrowego rozwoju dziecka. Dzieci, które dorastają w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, często nie mają stabilnego pochodzenia rodzinnego, dlatego na pierwszy plan wysuwa się wytrwałość i doświadczenie sukcesu. Pozytywne podejście do rozwoju młodzieży pokazuje, że promowanie umiejętności i wzmacnianie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach może znacząco wpłynąć na jakość życia dzieci, które przeszły przez trudne okoliczności życiowe.

Zajęcia sportowe i kulturalne są rozumiane nie tylko jako zajęcia rekreacyjne, ale także jako ważne sposoby rozwijania umiejętności społecznych i emocjonalnych. Sport stwarza przestrzeń do nauki zasad współpracy, samoregulacji i percepcji ciała. Działalność artystyczna i kulturalna otwiera drogę do wyrażania siebie, pobudza kreatywność i promuje zrozumienie międzykulturowe. W środowisku domowym dziecka doświadczenia te mogą zrównoważyć poczucie izolacji, wzmocnić poczucie własnej wartości i stworzyć nową perspektywę na przeszłość.

Z metodologicznego punktu widzenia metodologia opiera się na zasadach partycypacyjnych badań w działaniu. Podejście to kładzie nacisk na współpracę między badaczami, edukatorami i dziećmi i dąży do tego, aby dzieci były nie tylko obiektami obserwacji, ale także współtwórcami rozwiązań. Ramy partycypacyjne dają możliwość weryfikacji wniosków

bezpośrednio w praktyce, jednocześnie wzmacniając umiejętności i pewność siebie uczestników, którzy zdobywają doświadczenie, że ich głos ma realny wpływ.

Obecna część tła teoretycznego to również refleksja nad technologiami cyfrowymi i wykorzystaniem sztucznej inteligencji. Narzędzia te mogą ułatwić indywidualizację kształcenia, zwiększyć możliwości uczestnictwa i zmniejszyć różnice między dziećmi. Jednocześnie jednak poruszają kwestie etyczne dotyczące prywatności i wrażliwości kulturowej. Konieczna jest zatem praca z nimi z wyczuciem i z naciskiem na ich korzyści dla dziecka, a nie tylko na aspekty techniczne.

Te ramy teoretyczne pokazują, że połączenie edukacji włączającej, pedagogiki społecznej, badań partycypacyjnych i działań wspierających w dziedzinie sportu, kultury i technologii cyfrowych może stworzyć warunki w domach opieki, które otwierają drogę do pewnego rozwoju i lepszych perspektyw życiowych dla dzieci.

2.1. Integracja i umiejętności społeczne w środowisku opieki stacjonarnej

Włączenie w środowisko opieki stacjonarnej jest podstawowym wyzwaniem współczesnej praktyki pedagogicznej i społecznej. Dzieci umieszczone w placówkach opiekuńczych często wchodzi do systemu z ograniczonym doświadczeniem w relacjach społecznych i z nie zrównoważonymi umiejętnościami potrzebnymi do funkcjonowania w szerszym społeczeństwie. Brak stabilnego pochodzenia rodzinnego i nieregularne doświadczenia w interakcjach rówieśniczych prowadzą do tego, że dzieci te są bardziej narażone na trudności w komunikacji, współpracy lub rozwiązywaniu konfliktów. Podejście integracyjne musi zatem wykraczać poza normalny proces edukacyjny i stwarzać warunki, w których dzieci mogą bezpiecznie rozwijać kompetencje społeczne i uczyć się ich praktycznego zastosowania.

Umiejętności społeczne obejmują szeroki wachlarz umiejętności – od elementarnego rozumienia sygnałów niewerbalnych po złożone procesy empatii, pracy zespołowej czy radzenia sobie w sytuacjach stresowych. W placówkach opiekuńczych umiejętności te odgrywają podwójną rolę. Z jednej strony stanowią narzędzie codziennej interakcji, które ułatwia relacje z nauczycielami i rówieśnikami. Z drugiej strony są kluczem do przyszłej integracji ze społeczeństwem, w którym umiejętność komunikowania się, współpracy i nawiązywania pozytywnych relacji znacząco wpływa na asertywność dziecka w dorosłym życiu.

Promowanie integracji oznacza nie tylko zapewnianie takich samych możliwości, ale przede wszystkim usuwanie barier, które uniemożliwiają dzieciom uczestnictwo w zajęciach edukacyjnych, kulturalnych lub sportowych. Działania te okazują się być odpowiednią platformą do rozwoju umiejętności społecznych. Sport pozwala doświadczyć pracy zespołowej i uczciwej gry, kultura otwiera przestrzeń do wyrażania tożsamości i wzajemnego zrozumienia, edukacja zapewnia ustrukturyzowane ramy, w których można trenować komunikację i rozwiązywanie problemów. Każdy z tych obszarów wnosi swój wkład w inny sposób, ale razem tworzą spójny system, który wspiera integrację.

Ważną rolę odgrywa również postawa edukatorów i wychowawców. Ich zdolność do zapewnienia bezpiecznego środowiska, ustalenia jasnych zasad, a jednocześnie umożliwienia

dzieciom doświadczenia sukcesu ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia, że integracja nie stanie się zwykłą deklaracją, ale rzeczywistością, którą naprawdę przeżyją. Proces rozwijania umiejętności społecznych jest długotrwały i wymaga wrażliwego przewodnictwa, cierpliwości i systematyczności. Dzieci potrzebują przestrzeni, aby spróbować ponownie, zastanowić się i uczyć się na błędach bez obawy o stygmatyzację.

W środowisku opiekuńczym integracja i umiejętności społeczne są wzajemnie zależne. Bez rozwoju umiejętności społecznych nie jest możliwe zapewnienie pełnej integracji, podobnie jak włączenie bez praktycznego szkolenia w zakresie komunikacji lub współpracy pozostaje nieosiągalnym celem. Metodologia opiera się zatem na przekonaniu, że sensownie połączone działania mogą otworzyć przed dziećmi nowe możliwości, wzmocnić ich pewność siebie i zaoferować doświadczenie bycia pełnoprawnymi członkami grupy i społeczeństwa.

2.2. Podejście interdyscyplinarne (pedagogika, psychologia, praca socjalna)

Podejście interdyscyplinarne jest jednym z podstawowych punktów wyjścia *metodologii Pathways to Inclusion*. Dzieci dorastające w domach opieki stoją przed złożonymi wyzwaniami, których nie można rozpatrywać wyłącznie przez pryzmat jednej dyscypliny naukowej. Potrzeby tych dzieci dotyczą edukacji, zdrowia psychicznego i relacji społecznych, dlatego konieczne jest, aby w ich wsparciu uczestniczyły różne perspektywy zawodowe, które wzajemnie się uzupełniają i korygują.

Pedagogika zapewnia ramy, w których można opracowywać strategie edukacyjne, które zaspokajają specyficzne potrzeby dzieci i tworzą warunki do uczenia się włączającego. Podejście pedagogiczne kładzie nacisk nie tylko na zdobywanie wiedzy, ale także na kształtowanie wartości, umiejętności społecznych i kompetencji potrzebnych do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie.

Psychologia oferuje głębszy wgląd w indywidualne doświadczenia, procesy poznawcze i potrzeby emocjonalne dzieci. Pozwala im rozpoznać, w jaki sposób trauma, niepewność lub przerwane doświadczenia w związku znajdują odzwierciedlenie w ich zachowaniu, a także zapewnia narzędzia wspierające odporność, samoświadomość i samoregulację. Dzięki podejściu psychologicznemu możliwe jest lepsze zrozumienie zmienności reakcji poszczególnych dzieci i dostosowanie do nich formy interwencji.

Praca socjalna wkracza w kontekst jako dyscyplina, która łączy aspekty edukacyjne i psychologiczne z szerszymi warunkami społecznymi. Koncentruje się na wzmacnianiu więzi społecznych, wspieraniu zasobów społeczności i budowaniu mostów między instytucją a otaczającym ją społeczeństwem. Pracownicy socjalni stają się pośrednikami między dzieckiem, jego najbliższym otoczeniem a szerszym systemem wsparcia.

Współpraca interdyscyplinarna to nie tylko zbieg równoległych podejść, ale proces, w którym poszczególne dyscypliny dzielą się wiedzą i wspólnie formułują rozwiązania. W praktyce opieki stacjonarnej oznacza to, że nauczyciel, psycholog i pracownik socjalny nie pracują osobno, ale wspólnie tworzą kompleksowy plan wsparcia. Taki sposób pracy zwiększa szanse

na to, że dziecko otrzyma konsekwentne i stabilne wsparcie, które szanuje jego indywidualne potrzeby, a jednocześnie uwzględnia szerszy kontekst jego życia.

2.3. Inspiracje z międzynarodowych projektów

Inspiracją dla metodologii *Pathways to Inclusion* było doświadczenie zdobyte w międzynarodowych projektach, które od dawna wspierają rozwój edukacji włączającej i wzmacnianie pozycji dzieci w placówkach opiekuńczych. Szczególnego znaczenia nabierają inicjatywy realizowane przy wsparciu Funduszu Wyszehradzkiego, który systematycznie skupia instytucje i ekspertów z krajów Europy Środkowej. Dzięki tym projektom stworzono przestrzeń do wymiany doświadczeń pomiędzy Czechami, Słowacją, Polską i Węgrami, a także do dzielenia się innowacyjnymi podejściami, które sprawdziły się w praktyce poszczególnych krajów.

Projekty wyszehradzkie charakteryzują się naciskiem na współpracę transgraniczną i praktyczne zastosowanie wyników. W dziedzinie opieki stacjonarnej korzystne okazało się połączenie zajęć sportowych, kulturalnych i edukacyjnych, dając dzieciom możliwość doświadczenia sukcesu, rozwijania umiejętności społecznych i pogłębiania wzajemnego zrozumienia. Projekty wspierane przez fundusz często tworzą modelowe sytuacje, w których dzieci współpracują ponad różnicami narodowymi lub kulturowymi, co przyczynia się do rozwoju ich zdolności adaptacyjnych i wzmacnia ich zdolność do asertywności w różnych środowiskach społecznych.

Kolejną korzyścią jest wsparcie rozwoju zawodowego pracowników opieki domowej. Międzynarodowe spotkania i dzielenie się dobrymi praktykami pozwalają nauczycielom i edukatorom czerpać inspirację z różnych tradycji edukacyjnych i znajdować wspólne rozwiązania dla aktualnych wyzwań, takich jak praca z dziećmi po traumie, integracja nowoczesnych technologii czy angażowanie lokalnych społeczności w życie domów dziecka. Fundusz Wyszehradzki pełni więc rolę nie tylko instrumentu finansowego, ale także platformy stwarzającej warunki do powstawania nowych partnerstw i długotrwałych sieci współpracy.

Metodologia "*Pathways to Inclusion*" opiera się na tych doświadczeniach i pokazuje, że wyniki współpracy transnarodowej można z powodzeniem przenieść do praktyki opieki stacjonarnej. Wzajemne powiązanie wiedzy z różnych krajów przynosi synergię, która poszerza repertuar sprawdzonych metod i jednocześnie zwiększa aktualność proponowanych rozwiązań. W kontekście regionu Grupy Wyszehradzkiej podejście to nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ podkreśla wspólne korzenie kulturowe i wspólne wyzwania, a także otwiera drogę do postrzegania dzieci przebywających w placówkach opiekuńczych jako równorzędnych aktorów w przyszłości regionu.

Ramy metodologiczne

3. Opis trzech filarów metodyki (włączenie społeczne i umiejętności społeczne, zdrowie i dobrostan, zrozumienie kulturowe i współpraca)

Metodologia *Pathways to Inclusion* opiera się na trzech powiązanych ze sobą filarach, które razem tworzą podstawowe ramy wspierania dzieci dorastających w domach opieki. Każdy z

tych filarów podkreśla inny obszar rozwoju, ale wszystkie wzajemnie się uzupełniają, a ich efekt jest widoczny w synergii.

Pierwszym filarem jest inkluzja i rozwój umiejętności społecznych. W domu dziecka konieczne jest stworzenie środowiska, w którym dzieci mają możliwość nauczenia się współpracy, komunikowania się i stopniowego zdobywania doświadczenia w pozytywnych relacjach. Tam, gdzie brakuje stabilnych więzi rodzinnych, dużą rolę odgrywa doświadczenie bezpieczeństwa i akceptacji w grupie. To właśnie to doświadczenie pozwala im przełamać początkową nieufność, nauczyć się sposobów rozwiązywania konfliktów i wypróbować role, które będą im potrzebne w codziennym życiu poza placówką.

Drugi filar koncentruje się na zdrowiu i dobrym samopoczuciu. Dzieci przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych często mają za sobą trudne doświadczenia życiowe, co odbija się zarówno na ich psychice, jak i zdrowiu fizycznym. Zajęcia sportowe promują sprawność fizyczną i przyczyniają się do kształtowania zdrowych nawyków, a ukierunkowana praca z emocjami pomaga dzieciom odnaleźć równowagę i rozwinąć odporność na stres. Dobre samopoczucie psychiczne jest niezbędnym warunkiem uczenia się, umiejętności nawiązywania relacji i zdrowej samooceny.

Trzecim filarem jest zrozumienie kulturowe i współpraca. Dzieci przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych spotykają się z różnymi historiami życia i środowiskami kulturowymi. Prowadzenie do szacunku i otwartości pozwala postrzegać różnorodność jako okazję do wzbogacenia, a nie barierę. Zajęcia kulturalne i artystyczne tworzą przestrzeń do wyrażania siebie, promują empatię i uczą dzieci współpracy ponad różnicami. Zdobyte w ten sposób doświadczenie zapewnia im solidne podstawy do życia w pluralistycznym społeczeństwie.

Te trzy filary nie są odrębnymi obszarami, ale razem tworzą holistyczne podejście, które odpowiada na specyficzne potrzeby dzieci w domach dziecka, a jednocześnie wzmacnia ich gotowość do przyszłego samodzielnego życia.

4. Część badawcza i ewaluacja

Badania edukacyjne rozumiemy jako ciągły i cykliczny proces, ciągłą sekwencję badań. Ten cykl badawczy rozpoczyna się od precyzyjnego zidentyfikowania problemu badawczego, które opiera się na wcześniejszych badaniach, praktyce zawodowej oraz konsultacjach zarówno z ekspertami, jak i przedstawicielami grupy docelowej. Na podstawie zdefiniowanego problemu badawczego dobierany jest następnie odpowiedni projekt badawczy.

4.1. Narzędzia i procedury

Wybór ram metodologicznych dla tego badania opiera się na potrzebie zbadania możliwości edukacyjnych w placówkach opiekuńczych, ze szczególnym naciskiem na rolę działań kulturalnych, sportowych i edukacyjnych, a także integracji sztucznej inteligencji z praktyką edukacyjną. Ze względu na konieczność zaangażowania grupy docelowej w proces badawczy, jako główny framework wybraliśmy Partycypacyjne Badania w Działaniu. Zastosowano systematyczny proces zbierania danych metodami jakościowymi, który obejmował

bezpośrednią obserwację działań sportowych, kulturalnych i edukacyjnych, częściowo ustrukturyzowane wywiady z dziećmi i pracownikami oraz dyskusje grupowe.

Uzyskane dane zostały przeanalizowane poprzez połączenie teorii ugruntowanej i interpretacyjnej analizy fenomenologicznej, które razem pozwalają na głębokie zrozumienie indywidualnych doświadczeń uczestników i umieszczenie ich w szerszych ramach teoretycznych edukacji włączającej, pedagogiki społecznej i edukacyjnego zastosowania nowoczesnych technologii. Wyniki analiz zostały poddane krytycznej rewizji w ramach zespołu projektowego, w skład którego weszli również przedstawiciele grupy docelowej, a następnie przedyskutowane z ekspertami i przedstawicielami instytucji uczestniczących w celu zapewnienia aktualności i ewentualnego doprecyzowania ram interpretacyjnych.

Zweryfikowane wyniki zostały następnie rozpowszechnione w formie raportów, które zostały udostępnione uczestniczącym instytucjom i szerszemu gronu profesjonalistów. Głównym kanałem rozpowszechniania była współpraca z FICE Czechy. Końcowa faza procesu obejmowała ewaluację i refleksję nad całym cyklem badawczym, ocenę stopnia realizacji założonych celów oraz identyfikację możliwości dalszych badań i praktyki. Wyniki te doprowadziły do sformułowania nowych pytań badawczych i zapoczątkowały kolejny cykl partycypacyjnych badań w działaniu. Na zakończenie badań stworzono nowy punkt wyjścia do badań. To cykliczne podejście pozwala na elastyczną i adaptacyjną metodologię, która jest szczególnie odpowiednia dla placówek opiekuńczych, ponieważ w tym konkretnym otoczeniu warunki i potrzeby uczestników mogą się szybko i znacząco zmieniać.

4.2. Partycypacyjne badania w działaniu

Partycypacyjne badania w działaniu (PAR) to progresywne podejście metodologiczne, które łączy proces wytwarzania wiedzy z celowym działaniem dążącym do zmiany w środowisku, w którym prowadzone są badania (Baum, 2006; McIntyre, 2008). Opiera się na partnerstwie między naukowcami a uczestnikami. Obie strony wspólnie identyfikują problemy, formułują cele, uczestniczą w gromadzeniu i analizie danych oraz interpretują wyniki (Cornish i in., 2023). W kontekście pracy z dziećmi i młodzieżą, PAR pozwala im wzmocnić swój głos i aktywny udział w podejmowaniu decyzji, które bezpośrednio ich dotyczą (Shamrova i Cummings, 2017; Modi, 2020). Takie podejście jest uważane za korzystne etycznie i pedagogicznie, ponieważ daje dzieciom możliwość nie tylko bycia obiektem badań, ale także stania się ich częścią. W ramach PAR dzieci mogą dzielić się swoimi doświadczeniami i uczestniczyć w tworzeniu rozwiązań, które odzwierciedlają ich realne potrzeby (Flicker, 2008).

PAR jest szczególnie cenny w placówkach opieki instytucjonalnej. Dzieci w tych placówkach często spotykają się z marginalizacją, a ich perspektywa jest zwykle pomijana w procesach decyzyjnych (Arnadottir i in., 2025; Hoffnung-Assouline i in., 2025). PAR działa tu nie tylko jako metoda badawcza, ale także jako narzędzie do rozwijania kompetencji, budowania zaufania i budowania mostów między dziećmi, profesjonalistami i szerszą społecznością. Jednak jego zastosowanie wymaga wrażliwości metodologicznej, zwłaszcza w przypadku pracy z bardzo małymi dziećmi, równoważenia nierównowagi sił między dorosłymi a dziećmi oraz zapewnienia znaczących możliwości uczestnictwa (Shamrova i Cummings, 2017).

Obecne trendy PAR kładą również nacisk na jego adaptację do środowiska cyfrowego. Nowe technologie mogą poszerzyć możliwości uczestnictwa, ale niosą też ze sobą nowe wyzwania w obszarach włączenia cyfrowego, ochrony danych i etyki w korzystaniu z technologii (Cockerham, 2024). W tym badaniu ramy PAR zostały wybrane nie tylko dlatego, że umożliwiły zbadanie możliwości edukacyjnych w środowisku opieki stacjonarnej, ale także dlatego, że pozwoliły na wprowadzenie innowacyjnych podejść, które bezpośrednio odpowiadały na potrzeby i doświadczenia dzieci.

4.3. Wywiady i obserwacje

Obserwacja i wywiady to kluczowe metody jakościowe, które pozwalają badaczom na dogłębne zrozumienie doświadczeń uczestników i dynamiki interakcji w ich naturalnym środowisku. Obserwacja daje możliwość uchwycenia szerokiego zakresu zjawisk, takich jak zachowanie, komunikacja niewerbalna i niuanse kontekstowe, które w przeciwnym razie mogłyby pozostać ukryte. Konieczna jest jednak również refleksja nad jego ograniczeniami, zwłaszcza nad możliwym wpływem obecności badacza na zachowanie uczestników i ryzykiem subiektywnej interpretacji (Bojko, 2013; Sirris i in., 2022). W niniejszym badaniu wykorzystano obserwację do systematycznego monitorowania działań edukacyjnych, sportowych i kulturalnych dzieci biorących udział w projekcie, ze szczególnym uwzględnieniem interakcji międzykulturowych i zaangażowania w działania integracyjne.

Wywiady jakościowe umożliwiają dostęp do osobistych doświadczeń i wewnętrznych perspektyw uczestników, a także tworzą przestrzeń do wspólnego konstruowania znaczeń między badaczem a respondentem (Espedal, 2022; Dunwoodie i in., 2023). Udana rozmowa kwalifikacyjna wymaga przygotowania otwartych, przejrzystych i kontekstowych pytań. Badacze muszą być przygotowani do aktywnego słuchania i elastycznego reagowania na odpowiedzi uczestników (Demirci, 2024). W naszych badaniach przeprowadzono częściowo ustrukturyzowane wywiady zarówno z dziećmi, jak i towarzyszącym im personelem, ze szczególnym naciskiem na stworzenie bezpiecznego i opartego na zaufaniu środowiska, które sprzyjało otwartości i autentycznemu dzieleniu się doświadczeniami. Połączenie obserwacji i wywiadów pozwoliło uzyskać kompleksowy obraz możliwości i potrzeb edukacyjnych dzieci przebywających w placówkach opiekuńczych – zarówno z perspektywy samych uczestników, jak i ich wychowawców i nauczycieli.

4.4. Studium

Studium przypadku to podejście badawcze, które pozwala na dogłębne i szczegółowe zbadanie określonego zjawiska w jego naturalnym kontekście (Hamilton i Corbett-Whittier, 2013; Carter, 2024). W badaniach edukacyjnych metoda ta jest szczególnie przydatna, gdy celem jest zrozumienie złożonych procesów uczenia się, uwzględnienie interakcji między uczestnikami oraz analiza specyficznych warunków, w których odbywa się nauczanie i uczenie się (Grauer, 2012; Shrestha i Bhattarai, 2021). Krytyczne analizy jego metodologii podkreślają konieczność jasnego zdefiniowania, co stanowi studium przypadku oraz zapewnienia zasad wewnętrznej trafności i przejrzystego opisu badanego przypadku (Wohlin i Rainer, 2022).

W kontekście edukacji włączającej studium przypadku jest cenne, ponieważ pozwala nam uchwycić niuanse i złożoną dynamikę włączania, które mogą pozostać niezauważone w innych

podejściach (Shrestha i Bhattarai, 2021). W niniejszej pracy metoda studium przypadku została zastosowana do specyficznego kontekstu grupy ukraińskich dzieci z placówek opiekuńczo-wychowawczych, które zostały ewakuowane do Polski w wyniku konfliktu zbrojnego. Takie podejście umożliwiło analizę, w jaki sposób czynniki kulturowe i społeczne wpływają na ich doświadczenie edukacyjne, adaptację i uczestnictwo w integracyjnych i wielokulturowych działaniach edukacyjnych (Takahashi i Araujo, 2019).

4.5. Analiza danych

Analiza danych w tej metodologii łączy podejścia interpretatywnej analizy fenomenologicznej (IPA) i teorii ugruntowanej (GT), które razem pozwalają na głębokie zrozumienie indywidualnych doświadczeń uczestników, jednocześnie systematycznie tworząc teorię opartą na danych. IPA koncentruje się na szczegółowym badaniu tego, jak jednostki postrzegają i interpretują swoje doświadczenia życiowe, podkreślając głębię znaczenia i subiektywną perspektywę uczestników (Biggerstaff i Thompson, 2008; Rajasinghe, 2020). Podejście to jest szczególnie istotne w kontekście opieki instytucjonalnej, gdzie kluczowe jest zrozumienie indywidualnych trajektorii, przeżytych doświadczeń i sposobów, w jakie dzieci przystosowują się do określonych okoliczności życiowych (Alase, 2017; Van Manen, 2018).

GT uzupełnia to podejście, identyfikując pojawiające się wzorce i kategorie w danych oraz integrując je z szerszymi ramami teoretycznymi (Makri i Neely, 2021). Procedura ta opiera się na złożonym procesie kodowania otwartego, osiowego i selektywnego. Proces ten pozwala badaczom na stopniowe udoskonalanie kategorii analitycznych i systematyczne dostosowywanie ich do dowodów empirycznych (Charmaz i Thornberg, 2021). Połączenie IPA i GT pozwala więc na uchwycenie unikalności indywidualnych doświadczeń i jednocześnie generowanie uogólnionej wiedzy, która przyczynia się do teoretycznego zrozumienia procesów edukacyjnych w opiece instytucjonalnej.

Ze względu na międzynarodowy charakter projektu, analiza została przeprowadzona w sposób porównawczy w celu zidentyfikowania podobieństw i różnic pomiędzy grupami z różnych krajów. Jednocześnie starannie uszanowano indywidualną perspektywę każdego dziecka, ponieważ doświadczenia mogły się znacznie różnić nawet w obrębie tej samej grupy w zależności od osobistej historii, wcześniejszych możliwości edukacyjnych i obecnej sytuacji psychospołecznej.

Szczególne uwagę zwrócono na interpretację danych grupy ukraińskiej. Doświadczenia przymusowych przesiedleń i życia na emigracji stanowiły dla nich szczególne wyzwania i możliwości dla procesu edukacyjnego. Ich refleksje dostarczyły cennych spostrzeżeń na temat roli tożsamości kulturowej.

Wyniki były regularnie omawiane w ramach zespołu badawczego i triangulowane z perspektywami edukatorów i ekspertów z uczestniczących instytucji w całym procesie analitycznym. Ta partycypacyjna metoda walidacji pomogła zminimalizować ryzyko błędu interpretacyjnego i zapewniła, że uzyskane tematy wiernie odzwierciedlają rzeczywistość życiową uczestników.

4.6. Etyczne aspekty badań naukowych

Badania są projektowane i realizowane zgodnie z międzynarodowymi standardami pracy z dziećmi i młodzieżą we wrażliwych kontekstach społecznych oraz z poszanowaniem zasad etycznych partycypacyjnych badań w działaniu (Correia, 2023; Kiernan i McMahon, 2024). Obejmuje również zasady projektowania wrażliwe na wartości, które wymagają wyraźnego zaangażowania etycznego podczas opracowywania metod i narzędzi, zwłaszcza podczas pracy z technologią (Jacobs i Huldtgren, 2021). Wszystkie uczestniczące instytucje i osoby indywidualne są z wyprzedzeniem w pełni poinformowane o celach, metodach i planowanym wykorzystaniu rezultatów projektu. Świadoma zgoda jest uzyskiwana zarówno od opiekunów prawnych dzieci, jak i od samych dzieci, w formatach dostosowanych do ich wieku, zdolności poznawczych i poziomu zrozumienia.

Szczególny nacisk kładziony jest na ochronę tożsamości i prywatności uczestników. Wszystkie dane są anonimizowane, a zdjęcia lub nagrania audiowizualne są wykonywane wyłącznie za uprzednią świadomą zgodą. Materiały te nie są publikowane bez wyraźnej zgody. Informacje umożliwiające identyfikację są przechowywane oddzielnie od danych badawczych i dostęp do nich ma tylko ściśle ograniczony krąg uprawnionych osób.

Konkretne zagrożenia etyczne są starannie odzwierciedlone w stosowaniu narzędzi sztucznej inteligencji. Najistotniejsze ryzyka dotyczyły w szczególności ochrony danych osobowych, wrażliwości kulturowej oraz adekwatności generowanych treści. Wszystkie wyniki wspomagane sztuczną inteligencją zostały poddane ocenie przez człowieka, zanim zostały wykorzystane lub udostępnione uczestnikom, aby zapobiec rozpowszechnianiu niedokładnych, nieodpowiednich lub niewrażliwych kulturowo materiałów.

Zasada minimalizacji obciążenia dzieci jest konsekwentnie stosowana przez cały czas trwania projektu. Udział w zajęciach i badaniach jest całkowicie dobrowolny. Każda osoba może zrezygnować z udziału w badaniu w dowolnym momencie bez negatywnych konsekwencji. Zapewnione jest bezpieczne i wspierające środowisko, które zachęca do otwartego uczestnictwa bez obawy o osąd lub stygmatyzację. Ścisłe przestrzeganie tych zasad etycznych jest niezbędne do zapewnienia wiarygodności wyników badań. Solidne podejście etyczne wzmacnia zaufanie uczestników i promuje długoterminową trwałość współpracy między naukowcami a uczestniczącymi instytucjami.

5. Kluczowe wnioski

Realizacja projektu pokazała, że sport, kultura i edukacja mogą się wzajemnie uzupełniać w środowisku opieki stacjonarnej i tworzyć warunki, które otwierają przed dziećmi nowe możliwości. Część sportowa programu była dla dzieci nie tylko aktywnością fizyczną, ale przede wszystkim środowiskiem, w którym mogły się spotkać, doświadczyć wspólnej radości z ruchu i poznać zasady współpracy. Wspólne szkolenia i gry pomogły przezwyciężyć początkowe bariery między uczestnikami z różnych ośrodków i krajów. Dzieci, które początkowo reagowały raczej powściągliwie, stopniowo angażowały się bardziej aktywnie i opisywały poczucie większej pewności siebie i odwagi.

Oprócz komponentu sportowego ważną rolę odegrały również warsztaty kreatywne, które odbywały się równolegle w Zlinie. Zajęcia muzyczne i plastyczne pozwoliły dzieciom wyrazić własne przeżycia i emocje w inny sposób niż za pomocą słów. Niektórzy z nich wykorzystali muzykę, aby zaprezentować się przed grupą, podczas gdy inni pracowali w zespołach nad projektem artystycznym, który wymagał dzielenia się pomysłami i znalezienia wspólnego rozwiązania. Dla pracowników domów opieki interesujące było obserwowanie, jak nawet dzieci, które mają trudności z komunikacją, były w stanie zrelaksować się i wyrazić siebie podczas tych zajęć. Warsztaty z zakresu bezpieczeństwa cyfrowego przyniosły następnie umiejętności, które mają fundamentalne znaczenie dla dzisiejszego pokolenia dzieci. Dyskusje na temat bezpiecznego zachowania w środowisku internetowym pokazały, że wiele dzieci posiada jedynie fragmentaryczne informacje, a praktyczne ćwiczenia i modelowe sytuacje pomagają im zrozumieć zagrożenia i możliwości związane ze światem cyfrowym.

Refleksje dzieci i wychowawców były bardzo stymulujące. Uczestnicy opisywali, że była to możliwość poznania rówieśników z innych krajów i środowisk, którą postrzegali jako wzbogacającą. Dzieci w naturalny sposób rozwinęły w sobie umiejętność empatii i rozumienia innych doświadczeń życiowych, co znalazło odzwierciedlenie również w ich zachowaniu podczas wspólnych zajęć. Dla edukatorów ważne było, aby zobaczyć, w jaki sposób ustrukturyzowane i dobrze prowadzone programy promują nie tylko umiejętności społeczne, ale także dyscyplinę i szacunek dla zasad. Okazało się, że pozytywne doświadczenie sukcesu w jednej dziedzinie – czy to na boisku, w występie muzycznym, czy w ramach projektu zespołowego – przenosi się na inne sytuacje.

Zespół badawczy zauważył, że dzieci z placówek opiekuńczych są bardzo wrażliwe na atmosferę programu. Tam, gdzie obecne było zaufanie i pełne szacunku podejście dorosłych, uczestnicy szybko się zrelaksowali i chętnie dzielili swoimi doświadczeniami. Odkrycie to potwierdza, że jakość interakcji między dziećmi a dorosłymi jest tak samo ważna, jak treść samych zajęć. Jednocześnie wykazano, że kontekst międzynarodowy przyczynia się do poszerzania horyzontów dzieci. Kontakt z rówieśnikami z innych środowisk kulturowych zmotywował ich do przyjęcia bardziej otwartego podejścia, do podjęcia większego wysiłku na rzecz współpracy i do zastanowienia się nad własnym stanowiskiem.

Za kluczowe można również uznać wzajemne powiązania między poszczególnymi elementami programu. Sport wzmacniał sprawność fizyczną i pewność siebie, kultura dawała przestrzeń do kreatywności i autoprezentacji, a edukacja cyfrowa przynosiła praktyczne umiejętności, które można wykorzystać w życiu codziennym. Tam, gdzie te obszary się przenikały, nastąpiła największa zmiana. Na przykład dzieci, które były zrelaksowane dzięki sportowi, mogły później bardziej otwarcie uczestniczyć w kreatywnych warsztatach. Powiązanie aspektów kulturowych i cyfrowych pokazało również, że wspólna praca nad wynikami multimedialnymi może być skutecznym narzędziem zacieśniania współpracy.

Nasz projekt potwierdził potrzebę kompleksowego i interdyscyplinarnego podejścia. Nie chodziło tylko o indywidualne działania, ale o stworzenie środowiska, które zapewni dzieciom doświadczenie sukcesu, wzmocni ich umiejętności społeczne i da możliwość spojrzenia na siebie i innych z nowej perspektywy. Doświadczenie to można przenieść na codzienną praktykę

w placówkach opiekuńczych i może przyczynić się do lepszej integracji dzieci ze społeczeństwem w dłuższej perspektywie.

6. Wpływ na rozwój dzieci i rozwój zawodowy pracowników

Projekt Pathways to Inclusion wykazał, że systematyczne łączenie działań sportowych, kulturalnych i edukacyjnych ma duży wpływ na rozwój dzieci w placówkach opiekuńczych. Uczestnicy zdobyli nowe doświadczenia, które pozwoliły im wzmocnić pewność siebie, nabyć umiejętności potrzebne do pracy zespołowej oraz pogłębić umiejętność radzenia sobie w sytuacjach stresowych. Dzieci stwierdziły, że możliwość aktywnego udziału w międzynarodowym programie to nie tylko okazja do nauki, ale także poczucie uznania i akceptacji, co nie jest oczywistością w ich codziennym życiu. Zaobserwowane zmiany obejmowały gotowość do większej współpracy z rówieśnikami, wyższy stopień otwartości w komunikacji oraz zdolność do refleksji nad własnym zachowaniem. Niektórzy z uczestników wykazali również zmianę w samoświadomości: dzieci zaczęły postrzegać swoje umiejętności w bardziej pozytywnym świetle i znalazły odwagę do spróbowania nowych zajęć.

Wpływ projektu nie ograniczał się jednak tylko do samych dzieci. Znaczące wyniki odnotowano również w zakresie rozwoju zawodowego pracowników opieki stacjonarnej. Udział w programie pozwolił im spojrzeć na pracę z dziećmi z nowej perspektywy i przyjąć innowacyjne metody, które łączą edukację, sztukę i sport w jedną ramę. Wielu edukatorów podkreślało, że projekt pozwolił im lepiej zrozumieć potrzeby dzieci i zainspirował ich do angażowania ich w działania, które wspierają ich motywację i naturalny rozwój. Wymiana doświadczeń z kolegami z innych instytucji i krajów wzmocniła ich pewność zawodową i przyczyniła się do stworzenia szerszej sieci zawodowej. W praktyce oznacza to, że pracownicy domów opieki opuszczają projekt nie tylko z nową wiedzą, ale także z konkretnymi procedurami, które mogą od razu zastosować w swojej codziennej pracy.

Projekt pokazał zatem, że ukierunkowane wsparcie dla dzieci przebywających w placówkach opiekuńczych musi iść w parze ze wsparciem dla personelu, który na co dzień z nimi pracuje. Wzmacnianie kompetencji obu grup jest wzajemnie zależne i tworzy podstawę do długotrwałych pozytywnych zmian w środowisku opieki stacjonarnej.

7. Zalecenia dotyczące praktyki

Doświadczenia projektu pokazały, że dzieci przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych potrzebują przede wszystkim stabilnych i powtarzających się możliwości rozwoju. Programy, które nie są jednorazowym wydarzeniem, ale wpisują się w normalny rytm placówki, mają znaczący efekt. Regularne zajęcia sportowe, kulturalne i edukacyjne tworzą przestrzeń, w której dzieci mogą utrwalać nabyte umiejętności i przenosić je na potrzeby codziennych sytuacji.

Skuteczne wsparcie zapewnia również współpraca z instytucjami spoza samego domu dziecka. Zaangażowanie szkół, klubów sportowych, organizacji kulturalnych i społeczności lokalnych otwiera przed dziećmi możliwość zdobycia doświadczenia w środowisku bliższym

codzienności. Szczególne świadczenie ma wymiar międzynarodowy, umożliwiając dzieciom i personelowi czerpanie inspiracji i uczenie się w środowisku różnorodności kulturowej.

Pracownicy opieki stacjonarnej są kluczowym elementem całego procesu. Metodologia staje się funkcjonalna, gdy są w stanie dostosować ją do specyficznych potrzeb dzieci i połączyć ją z ich codziennymi doświadczeniami. Dlatego ważne jest, aby mieli oni możliwość regularnego dokształcania się, dzielenia się swoją wiedzą i korzystania ze wsparcia nadzorczego. Taka inwestycja podnosi jakość pracy i zapewnia bardziej stabilne środowisko dla dzieci.

Równie ważny jest aktywny udział samych dzieci. Jeśli uczestniczą w planowaniu działań i mogą wyrazić swoją opinię na temat ich przebiegu, postrzegają je jako swoje własne i doświadczają ich z większą intensywnością. Wzmocnione w ten sposób uczestnictwo przyczynia się do rozwoju odpowiedzialności i pewności siebie.

Praca musi również obejmować ciągłą ocenę i refleksję. Monitorowanie wpływu działań pozwala nam w odpowiednim czasie reagować na potrzeby grupy i osób indywidualnych oraz stopniowo dostosowywać program tak, aby pozostał skuteczny i odpowiadał aktualnej sytuacji. Elastyczność i gotowość do reagowania na zmiany okazują się być warunkiem wstępnym udanej i znaczącej praktyki w dłuższej perspektywie.

8. Wskazówki dotyczące zrównoważonego rozwoju

Długofalowego wpływu projektu nie można mierzyć jedynie natychmiastowymi rezultatami w postaci większej pewności siebie dzieci czy doświadczenia zdobytego przez kadrę. Prawdziwe znaczenie polega na tym, w jaki sposób doświadczenia te mogą zostać zakotwiczone w codziennej praktyce i czy staną się trwałą częścią środowiska edukacyjnego i edukacyjnego opieki stacjonarnej. Projekt Pathways to Inclusion pokazał, że gdy dzieci mają możliwość regularnego doświadczania sukcesów, czują się wspierane i dzielą się zajęciami z rówieśnikami i dorosłymi, doświadczenie to przekłada się na ich zachowanie i długoterminową samoocenę. Istotne jest zatem, aby podobnie pomyślane programy nie były postrzegane jako jednorazowa interwencja, ale jako powtarzalny i systematycznie integrowany element, który towarzyszy pracy edukacyjnej w placówkach.

Zrównoważony rozwój jest uwarunkowany przede wszystkim zakotwiczeniem instytucjonalnym. Oznacza to, że domy dziecka i inne placówki muszą mieć nie tylko warunki materialne, ale także zdolność organizacyjną do realizacji podobnych programów w dłuższej perspektywie. Wsparcie kierownictwa placówek, współpraca z lokalnymi szkołami, klubami sportowymi czy ośrodkami kultury zwiększa szansę na to, że działania nie będą ograniczone do czasu trwania projektu, ale staną się stałym elementem oferty dla dzieci. Ważną rolę odgrywa w tym również powiązanie z siecią regionalną i międzynarodową, ponieważ dzielenie się doświadczeniami i materiałami metodologicznymi pomiędzy krajami Obszaru Wyszehradzkiego pokazuje, że inspiracja z innego środowiska może stanowić silny impuls do własnej innowacji.

Kolejnym kluczowym elementem jest rozwój zawodowy pracowników. Jeśli edukatorzy i edukatorzy zdobędą doświadczenie z nowymi metodami i będą w stanie dostosować je do

codziennych warunków, metodologia staje się żywym narzędziem, a nie tylko teoretycznym dokumentem. Dlatego ważne jest, aby mieć możliwość ciągłego kształcenia, regularnych warsztatów i wsparcia nadzorczego, aby pomóc pracownikom nie tylko utrzymać, ale także dalej rozwijać nabyte kompetencje. Wykazano, że dzielenie się doświadczeniami z kolegami, zarówno w tej samej placówce, jak i między instytucjami, sprzyja bezpieczeństwu zawodowemu i motywuje ich do szukania innych sposobów oferowania dzieciom znaczących możliwości rozwoju.

Równie ważny jest udział samych dzieci. Jeśli są zaangażowani w planowanie działań, mają możliwość zastanowienia się nad ich przebiegiem i współdecydowania o formie programu, tworzy się naturalny mechanizm sprzężenia zwrotnego. Dzieci nie postrzegają wtedy działań jako zewnętrznej interwencji, ale jako przestrzeń, którą współtworzą. Zwiększa to ich motywację i szansę na to, że pozytywne doświadczenie zostanie przeniesione na inne obszary życia. Ten element partycypacyjny musi zostać utrzymany w późniejszym wdrażaniu metodyki.

Z perspektywy długoterminowej strategii istotne jest, aby metodyka nie była postrzegana tylko jako produkt końcowy jednego projektu, ale jako ramy, które można elastycznie dostosowywać do zmieniających się warunków i potrzeb dzieci. Opieka stacjonarna to dynamiczne środowisko, na które wpływ mają zmiany legislacyjne, oczekiwania społeczne i aktualne kryzysy. Tylko metodologia, która umożliwia adaptację i odzwierciedla nowe wyzwania, może utrzymać swoją aktualność.

Projekt Pathways to Inclusion pokazał zatem, że zrównoważony wpływ opiera się na trzech powiązanych ze sobą poziomach: zapewnieniu świadczenia usług instytucjonalnych, rozwoju zawodowego pracowników i aktywnemu uczestnictwu dzieci. Poziomy te muszą być rozwijane równolegle, tak aby doświadczenia zdobyte w trakcie realizacji projektu nie zniknęły, ale stały się trwałą częścią życia dzieci przebywających w placówkach opiekuńczych. Jeśli uda się utrzymać tę równowagę, metodologia może w dłuższej perspektywie przyczynić się do transformacji opieki instytucjonalnej w kierunku bardziej otwartych, integracyjnych i zorientowanych na rozwój modeli, które zapewniają dzieciom nie tylko ochronę, ale przede wszystkim perspektywę i możliwości na przyszłość.

9. Upowszechnianie i oddziaływanie projektu

9.1. W jaki sposób metodyka została udostępniona (webinaria, publikacje, Visegrad Learning Hub)

Od samego początku metodologia *Pathways to Inclusion* była pomyślana nie tylko jako narzędzie do pracy w ramach projektu, ale także jako otwarte ramy, które mogą być wykorzystywane i dalej rozwijane przez profesjonalistów i laików. W związku z tym położono nacisk na szerokie upowszechnienie wyników i dzielenie się doświadczeniami w różnych formach, co umożliwiło dotarcie zarówno do pracowników opieki stacjonarnej, jak i ekspertów ze środowiska akademickiego oraz przedstawicieli zainteresowanych instytucji.

Webinaria stały się jednym z głównych kanałów. Zostały one przygotowane do połączenia teoretycznych podstaw metodyki z praktycznymi przykładami i przykładami dobrych praktyk.

Zaproponowali oni uczestnikom z szeregów edukatorów, edukatorów i pracowników socjalnych przestrzeń do dyskusji i podzielenia się doświadczeniami związanymi z ich codzienną pracą. Webinary prowadzone były w formie interaktywnej, co pozwoliło na aktywne zaangażowanie uczestników i nawiązanie kontaktów między instytucjami. W kilku przypadkach zaprezentowano również konkretne wyniki prac dzieci, które uczestniczyły w działaniach projektowych, co wzmocniło partycypacyjny charakter całej metodyki.

Kolejnym narzędziem udostępniania były profesjonalne publikacje. Teksty opublikowane w recenzowanych czasopismach i pracach branżowych koncentrowały się na szerszym teoretycznym zakotwiczeniu metodologii oraz na prezentacji wyników części badawczej projektu. Publikacje były przeznaczone przede wszystkim dla ogółu zawodowego i miały na celu wniesienie wkładu w dyskusję na temat możliwości włączającej edukacji i rozwoju dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Równolegle ukazały się krótsze materiały praktyczne, które w przystępnej formie podsumowały zalecenia metodyczne przeznaczone dla pracowników domów dziecka. Materiały te były rozpowszechniane zarówno w formie elektronicznej, jak i drukowanej.

Szczególny nacisk położono na wykorzystanie platformy cyfrowej **Visegrad Learning Hub**, która służyła jako centralne miejsce wymiany doświadczeń pomiędzy partnerami projektu i innymi zainteresowanymi instytucjami w regionie. Za pośrednictwem tej platformy zostały udostępnione teksty metodyczne, materiały audiowizualne oraz nagrania webinarów. Jednocześnie platforma umożliwiła nawiązanie kontaktów między ekspertami z różnych krajów, którzy mogli podzielić się swoimi doświadczeniami, uwagami i sugestiami dotyczącymi dalszego rozwoju metodyki. Ta otwarta przestrzeń wzmocniła transgraniczny charakter projektu i przyczyniła się do tego, że metodologia nie pozostała odoosobnionym produktem, ale stała się częścią szerszej dyskusji fachowej w regionie.

Istotną rolę odegrała również bezpośrednia komunikacja z instytucjami zaangażowanymi w projekt. Każda placówka otrzymała raport zwrotny z konkretnymi wnioskami i rekomendacjami opartymi na jej zaangażowaniu. Krok ten sprawił, że metodologia nie była postrzegana jedynie jako ogólny dokument, ale jako narzędzie mające bezpośredni związek z praktyką konkretnych obiektów. Informacje zwrotne od pracowników zostały następnie wykorzystane do dopracowania tekstu metodyki i przygotowania innych działań.

Upowszechnianie pomyślano jako długotrwały proces, a nie jako jednorazową prezentację wyników. Metodologia była stale prezentowana na konferencjach branżowych, na tematycznych forach dyskusyjnych oraz poprzez sieci organizacji zawodowych. W ten sposób udało się zapewnić jego rozpowszechnienie wśród profesjonalistów, którzy są bezpośrednio zaangażowani w rozwój podejść integracyjnych i edukacyjnych w placówkach opiekuńczych.

Wybrana strategia dzielenia się pokazuje, że połączenie bezpośrednich spotkań, platform cyfrowych i profesjonalnych publikacji tworzy skuteczne ramy, które zapewniają dostępność metodologii dla szerokiego grona użytkowników, a jednocześnie wspierają jej adaptację do różnych środowisk.

9.2. Przyszłe opcje rozbudowy

Metodologia "Drogi do integracji" została stworzona jako otwarte ramy, które mogą być dalej rozwijane i dostosowywane do nowych warunków. Doświadczenia z realizacji projektu pokazały, że wzajemne powiązanie działań sportowych, kulturalnych i edukacyjnych ma znaczący wpływ na dzieci przebywające w placówkach opiekuńczych oraz że model ten ma potencjał, aby wyjść poza granice pierwotnego kontekstu.

Jedną z możliwości jest rozszerzenie metodyki na inne grupy dzieci zagrożone wykluczeniem społecznym, takie jak dzieci z pieczy zastępczych, ośrodków azylowych lub społeczności o ograniczonym dostępie do edukacji. Podstawowe zasady metodyki, oparte na uczestnictwie, wzmacnianiu umiejętności społecznych i tworzeniu bezpiecznego środowiska, są uniwersalne i dlatego mogą służyć jako inspiracja poza opieką stacjonarną.

Kolejnym kierunkiem jest głębsze powiązanie metodyki z technologiami cyfrowymi i wykorzystaniem nowoczesnych platform edukacyjnych. Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że dzieci bardzo dobrze reagują na zajęcia, które łączą tradycyjne formy edukacji z narzędziami cyfrowymi. Przyszły rozwój mógłby obejmować na przykład wykorzystanie aplikacji internetowych do szkolenia umiejętności społecznych, interaktywnych gier edukacyjnych lub wirtualnego środowiska współpracy międzynarodowej.

Duży potencjał otwiera się również we współpracy z innymi grupami zawodowymi. W przyszłości możliwe jest rozszerzenie zaangażowania psychologów, terapeutów lub specjalistów ds. zdrowia psychicznego, którzy mogliby wzbogacić metodologię o inne elementy mające na celu zapobieganie ryzykownym zachowaniom i promowanie odporności. Sensowne jest również zacieśnianie współpracy z trenerami sportowymi, artystami czy przedstawicielami organizacji non-profit, którzy wnoszą inne formy doświadczenia i wzbogacają zakres działań.

Można również rozważyć rozszerzenie metodyki na szczeblu międzynarodowym. Projekt, realizowany przy wsparciu Funduszu Wyszehradzkiego, potwierdził, że wymiar międzynarodowy jest korzystny zarówno dla dzieci, jak i pracowników. Przyszła współpraca może zostać rozszerzona na inne regiony Europy, co stworzy przestrzeń do porównania różnych podejść do opieki stacjonarnej i włączenia społecznego. Dzielenie się doświadczeniami w szerszej skali geograficznej umożliwiłoby sformułowanie rekomendacji, które odzwierciedlałyby wspólne europejskie wyzwania, przy jednoczesnym poszanowaniu różnic kulturowych poszczególnych krajów.

Perspektywa przyszłego rozwoju metodologii polega zatem na jej elastycznym dostosowywaniu się do zmieniających się warunków, nawiązywaniu kontaktów z nowymi partnerami oraz poszukiwaniu sposobów systematycznego rozszerzania wpływu na inne grupy docelowe. Otwartość, zdolność adaptacji i interdyscyplinarna współpraca stają się kluczowymi czynnikami, które mogą zapewnić, że metodologia nie pozostanie zamkniętym projektem, ale nadal będzie żywymi ramami odpowiadającymi na potrzeby dzieci i pracowników w różnych kontekstach.

Konkluzja

Podsumowanie korzyści

Metodologia *"Pathways to Inclusion"* wykazała, że ukierunkowane powiązanie działań sportowych, kulturalnych i edukacyjnych stwarza warunki w środowisku opieki stacjonarnej, które umożliwiają dzieciom rozwój we wszystkich ważnych wymiarach rozwoju osobistego i społecznego. Projekt pokazał, że dzieci, które doświadczają wsparcia, zaufania i możliwości aktywnego uczestnictwa, stopniowo nabywają umiejętności niezbędne do życia w szerszym społeczeństwie. Istotną korzyścią jest fakt, że metodologia nie tworzy odosobnionych interwencji, ale oferuje ramy, w których poszczególne działania są ze sobą powiązane w znaczącą całość.

Dzieci biorące udział w programie zdobyły doświadczenie w pracy zespołowej, pokonywaniu lęku przed porażką, odkrywaniu nowych sposobów wyrażania siebie. W obszarze zdrowia i dobrego samopoczucia psychicznego wypracowali nawyki, które wzmacniają stabilność i odporność na stres. Kulturowy komponent metodologii otworzył przestrzeń do autoprezentacji, szacunku dla odmienności i nawiązywania relacji międzykulturowych. Znaczenie edukacyjne polega na synergii tych podejść – dziecko nie jest postrzegane jedynie jako przedmiot opieki, ale jako aktywny uczestnik, którego głos ma wartość i którego zdolności można rozwijać.

Jednocześnie projekt potwierdził, że świadczenia dotyczą nie tylko dzieci, ale również pracowników. Pedagodzy, edukatorzy i pracownicy socjalni zyskali nowe bodźce do codziennej praktyki, opanowali metody wspierające partycypację i poszerzyli swój repertuar zawodowy. Dzielnie się doświadczeniami w środowisku międzynarodowym wzmocniło ich zaufanie i otworzyło możliwości długoterminowej współpracy między instytucjami.

Dziedzictwo projektu dla praktyki i badań

Dziedzictwem metodologii *Pathways to Inclusion* jest to, że zapewnia ona sprawdzone ramy, które łączą wiedzę teoretyczną z praktycznym doświadczeniem, a jednocześnie otwierają nowe kierunki badań w zakresie pedagogiki włączającej, edukacji specjalnej i pracy socjalnej. Projekt pokazał, że opieka stacjonarna nie musi być rozumiana jedynie jako środowisko, które zapewnia dzieciom ochronę i podstawową opiekę, ale może stać się miejscem, w którym tworzone są innowacyjne podejścia edukacyjne, które mają potencjał inspirowania szerszej praktyki pedagogicznej i społecznej.

W praktyce dziedzictwo projektu jest jasne: metodologia zapewnia konkretne narzędzia i sprawdzone procedury, które można dostosować do różnych obiektów i warunków. Jego siłą tkwi w elastyczności, możliwości łączenia się z innymi obszarami zawodowymi i otwartości na bodźce płynące od samych dzieci. Pokazuje to, że dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych mogą być postrzegane jako partnerzy, którzy wnoszą własne doświadczenie i których zaangażowanie wzbogaca cały proces.

W przypadku badań metodologia otwiera przestrzeń do dalszego badania długoterminowych skutków działań integracyjnych, do poszukiwania nowych możliwości integracji technologii cyfrowych oraz do pogłębiania współpracy interdyscyplinarnej. W ramach projektu stworzono

solidne podstawy, na których można zbudować dalsze badania, które połączą wiedzę jakościową z ilościowym pomiarem skuteczności.

Pathways to Inclusion stanowi zatem nie tylko zakończenie udanego projektu, ale także punkt wyjścia dla kolejnych etapów. Jego dziedzictwo polega na umiejętności inspirowania, otwierania nowych pytań i proponowania praktycznych rozwiązań. Metodologia pokazuje, że jeśli dzieci są postrzegane jako aktywni uczestnicy, jeśli różne wymiary ich rozwoju są ze sobą powiązane, a pracownicy otrzymują wsparcie w rozwoju zawodowym, środowisko opieki stacjonarnej może również stać się przestrzenią nadziei, zaufania i nowych początków.

Шляхи до інклюзії – методологічна основа для розширення прав і можливостей дітей у дитячих закладах

Алоїс Данек

Lukáš Stárek

Презентовано першу версію методології «Шляхи до інклюзії – методологічна основа для розширення прав і можливостей дітей у дитячих закладах», що впроваджується проектом #22510218, під назвою «Спорт, культура та освіта: розширення прав і можливостей дітей Вишеградської четвірки для світлого майбутнього». Остаточний вигляд методологія отримає після оцінювання окремих стейкхолдерів.

Вміст

А.	Контекст проекту	3
А.А.	Соціальна та професійна значущість методики	3
А.Б.	Короткий огляд цілей та завдань проекту	4
Б.	Теоретичні передумови.....	4
Б.А.	Інклюзія та соціальні навички в інтернатному середовищі	5
Б.Б.	Міждисциплінарний підхід (педагогіка, психологія, соціальна робота)	6
Б.В.	Натхнення від міжнародних проектів	7
В.	Опис трьох стовпів методології (інклюзія та соціальні навички, здоров'я та благополуччя, культурне розуміння та співпраця).....	7
Г.	Дослідницька частина та оцінка	8
Г.А.	Інструменти і процедури	8
Г.Б.	Дослідження партисипативних дій.....	9
Г.В.	Інтерв'ю та спостереження	10
Г.Г.	Приклад з практики.....	10
Г.Д.	Аналіз даних	11
Г.Е.	Етичні аспекти наукових досліджень	12
Д.	Ключові висновки	12
Е.	Вплив на розвиток дітей та професійне зростання працівників.....	14
Ж.	Рекомендації по практиці.....	14
З.	Поради щодо сталого розвитку	15
И.	Поширення та вплив проекту.....	16
И.А.	Як відбувався обмін методикою (вебінари, публікації, Visegrad Learning Hub) 16	
И.Б.	Майбутні можливості розширення	18
Висновок		19

Введення

Проект «Шляхи до інклюзії» народився з переконання, що освіта може стати мостом до повноцінного життя для всіх дітей, незалежно від їхнього старту в житті. Діти, які ростуть в інтернатних закладах, стикаються з цілою низкою проблем – від обмежених соціальних зв'язків до менших можливостей для розвитку особистісних і навчальних компетентностей. Проте саме для них цілеспрямована, інклюзивна та науково обґрунтована освіта може відкрити шлях до нових можливостей та впевненого входження в суспільство.

Методологія «*Шляхи до інклюзії*» – це всеосяжна структура, яка об'єднує спорт, культуру та освіту в значуще ціле. Такий підхід ґрунтується на результатах міжнародних досліджень та практичного досвіду з урахуванням специфічних потреб дітей, які перебувають в інтернатних закладах. Основна ідея полягає в тому, що дітям потрібні не лише знання, а й підтримка у розвитку соціальних навичок, робота в команді та позитивне сприйняття власної ідентичності.

Методологія ґрунтується на трьох китах: зміцнення соціальних та комунікативних навичок за допомогою інклюзивної діяльності, розвиток звичок здорового способу життя та турбота про психічне благополуччя, а також сприяння культурному взаєморозумінню, що приносить повагу до відмінностей та взаємне збагачення. Ця структура адресована не тільки дітям, а й вихователям і вихователям, які відіграють ключову роль у повсякденному житті дітей.

Проект показує, що якщо діти мають можливість відчувати успіх, бути частиною кооперативної групи та розкрити свої здібності, вони можуть долати навіть дуже складні перешкоди. Тому методологія пропонує конкретні процедури щодо систематичного створення та підтримки цих можливостей.

А. Контекст проекту

Методологія «*Шляхи до інклюзії*» була впроваджена в рамках проекту **22510218 «Спорт, культура та освіта: розширення прав і можливостей дітей Вишеградської четвірки для світлого майбутнього»** та ґрунтується на попередньому досвіді підтримки дітей з інтернатних закладів. Вона була зосереджена на розвитку інклюзивних, освітніх, культурних та спортивних заходів для зміцнення соціальних навичок, впевненості в собі та міжкультурного взаєморозуміння дітей з дитячих будинків Вишеградського регіону. Заходи були розроблені таким чином, щоб ґрунтуватися на підходах, заснованих на фактичних даних, і бути легко перенесеними на практику.

А.А. Соціальна та професійна значущість методики

Методологія «*Шляхи до інклюзії*» забезпечує всеосяжну основу для впровадження інклюзивних та розвивальних заходів у закладах інтернатного догляду. Його важливість полягає в об'єднанні освіти, культури та спорту в один комплексний підхід, який підтримує розвиток ключових життєвих компетентностей. З професійної точки зору,

методика пропонує практичні інструменти та перевірені процедури для вчителів та вихователів, що базуються на актуальних результатах досліджень у сфері спеціальної освіти, соціальної роботи та інклюзивної освіти. У соціальному плані це сприяє зменшенню нерівності та збільшенню шансів дітей, які потрапили з інтернатних закладів, на повну інтеграцію в суспільство.

А.Б. Короткий огляд цілей та завдань проекту

Метою проекту було створення та перевірка методики, яка б підтримувала соціальну інтеграцію дітей з дитячих будинків через взаємозв'язок освітніх, культурних та спортивних заходів. Мета полягала в тому, щоб надати працівникам інтернатних закладів комплексний міждисциплінарний інструмент, який дозволить їм ефективно розвивати соціальні навички дітей, міжкультурне розуміння та звички здорового способу життя. Проект також спрямований на зміцнення регіональної співпраці між установами Вишеградської четвірки та створення платформи для обміну передовим досвідом.

Б. Теоретичні передумови

Методологія *«Шляхи до інклюзії»* ґрунтується на сучасних теоріях спеціальної та соціальної педагогіки, інклюзивної освіти та підходах, спрямованих на розвиток дітей та молоді, які зростають в інтернатних умовах. В основі інклюзивної освіти лежить принцип, що кожна дитина має право на якісні та доступні освітні можливості. Однак в умовах інституційного догляду діти часто стикаються з обмеженнями, які відображаються на їхній здатності брати участь у прийнятті рішень та впливати на форму власного навчання та повсякденного життя. З цієї причини необхідно заохочувати їх активну участь і створювати механізми, які дозволять їм безпечно висловлювати свій голос.

Соціальна педагогіка наголошує на важливості оточення, взаємин та зв'язків із громадою для здорового розвитку дитини. Діти, які ростуть в інтернатних закладах, часто не мають стабільного сімейного фону, саме тому на перший план виходить важливість життестійкості та досвіду успіху. Позитивний підхід до розвитку молоді показує, що розвиток навичок та зміцнення здатності справлятися зі складними ситуаціями може суттєво вплинути на якість життя дітей, які пройшли через складні життєві обставини.

Спортивна та культурна діяльність розуміється не лише як дозвілля, а й як важливий засіб розвитку соціальних та емоційних навичок. Спорт створює простір для вивчення правил співпраці, саморегуляції та сприйняття тіла. Мистецька та культурна діяльність відкриває шлях до самовираження, стимулює творчість та сприяє міжкультурному взаєморозумінню. У домашньому середовищі дітей цей досвід може врівноважити почуття ізоляції, зміцнити самооцінку та створити новий погляд у майбутнє.

З методологічної точки зору методологія ґрунтується на принципах дослідження партисипативної дії. Цей підхід наголошує на співпраці між дослідниками, вихователями та дітьми та прагне зробити дітей не лише об'єктами спостереження, а й співтворцями рішень. Партисипативна структура надає можливість перевіряти висновки

безпосередньо на практиці, водночас зміцнюючи навички та впевненість учасників, які отримують досвід, що їхній голос має реальний вплив.

Нинішня частина теоретичного підґрунтя – це також відображення цифрових технологій та використання штучного інтелекту. Ці інструменти можуть сприяти індивідуалізації освіти, розширити можливості для участі та зменшити розрив між дітьми. У той же час, однак, вони порушують етичні питання щодо приватності та культурної чутливості. Тому працювати з ними потрібно делікатно і з акцентом на їх користь для дитини, а не на суто технічних аспектах.

Ця теоретична база свідчить, що поєднання інклюзивної освіти, соціальної педагогіки, партисипативних досліджень та допоміжної діяльності у сфері спорту, культури та цифрових технологій може створити умови в інтернатних умовах, які відкривають шлях до впевненого зростання та кращих життєвих перспектив для дітей.

Б.А. Інклюзія та соціальні навички в інтернатному середовищі

Інклюзія в інтернатному середовищі є фундаментальним викликом сучасної педагогічної та соціальної практики. Діти, поміщені в інтернатні заклади, часто потрапляють у систему з обмеженим досвідом соціальних відносин і з незбалансованими навичками, необхідними для функціонування в суспільстві в цілому. Відсутність стабільного сімейного походження та нерегулярний досвід спілкування з однолітками призводять до того, що ці діти частіше відчують труднощі у спілкуванні, співпраці чи вирішенні конфліктів. Тому інклюзивний підхід має виходити за межі звичайного освітнього процесу та створювати умови, в яких діти можуть безпечно розвивати соціальні компетентності та вчитися їх практичному застосуванню.

Соціальні навички включають широкий спектр здібностей – від елементарного розуміння невербальних сигналів до складних процесів емпатії, командної роботи або подолання стресових ситуацій. В умовах інтернатного догляду ці навички відіграють подвійну роль. З одного боку, вони є інструментом повсякденної взаємодії, що полегшує взаємини з вихователями та однолітками. З іншого боку, вони є ключем до майбутньої інтеграції в суспільство, де вміння спілкуватися, співпрацювати та налагоджувати позитивні стосунки суттєво впливає на самоствердження дитини у дорослому житті.

Сприяння інклюзії означає не лише надання однакових можливостей, але перш за все усунення бар'єрів, які заважають дітям брати участь в освітніх, культурних чи спортивних заходах. Ці заходи виявляються підходящою платформою для розвитку соціальних навичок. Спорт дозволяє відчувати командну роботу та чесну гру, культура відкриває простір для вираження ідентичності та взаєморозуміння, освіта надає структуровані рамки, де можна тренувати спілкування та вирішення проблем. Кожна з цих сфер робить свій внесок, але разом вони всі створюють цілісну систему, яка підтримує інклюзію.

Важливу роль відіграє і ставлення вихователів і вихователів. Їхня здатність пропонувати безпечне середовище, встановлювати чіткі правила і водночас дозволяти дітям відчувати успіх має вирішальне значення для забезпечення того, щоб інклюзія стала не простою

декларацією, а справді живою реальністю. Процес розвитку соціальних навичок є довгостроковим і вимагає чуйного керівництва, терпіння і систематичності. Дітям потрібен простір, щоб пробувати знову, рефлексувати та вчитися на помилках, не боячись стигматизації.

У інтернатному середовищі інклюзія та соціальні навички є взаємозалежними. Без розвитку соціальних навичок неможливо забезпечити повноцінну інклюзію, так само як інклюзія без практичного навчання спілкуванню чи співпраці залишається недосяжною метою. Таким чином, методологія ґрунтується на переконанні, що змістовно пов'язані види діяльності можуть відкрити нові можливості для дітей, зміцнити їхню впевненість у собі та дати досвід повноцінного членства в групі та суспільстві.

Б.Б. Міждисциплінарний підхід (педагогіка, психологія, соціальна робота)

Міждисциплінарний підхід є однією з базових відправних точок методології *«Шляхи до інклюзії»*. Діти, які ростуть в інтернатних закладах, стикаються зі складними проблемами, які неможливо охопити лише через призму однієї наукової дисципліни. Потреби цих дітей стосуються освіти, психічного здоров'я та соціальних відносин, а тому необхідно, щоб у їхній підтримці брали участь різні професійні перспективи, які доповнюють та коригують одна одну.

Педагогіка забезпечує рамки, в рамках яких можна розробляти освітні стратегії, що відповідають конкретним потребам дітей і створюють умови для інклюзивного навчання. Педагогічний підхід наголошує не лише на здобутті знань, а й на формуванні цінностей, соціальних навичок та компетенцій, необхідних для активної участі в житті суспільства.

Психологія пропонує більш глибоке розуміння індивідуального досвіду дітей, когнітивних процесів та емоційних потреб. Це дозволяє їм усвідомлювати, як травма, невпевненість або перерваний досвід стосунків відображаються в їхній поведінці, і надає інструменти для підтримки стійкості, самоконцепції та саморегуляції. Завдяки психологічному підходу можна краще зрозуміти варіабельність окремих дитячих реакцій і адаптувати до них форму втручання.

Соціальна робота входить в контекст як дисципліна, що пов'язує освітні та психологічні аспекти з більш широкими соціальними умовами. Він зосереджений на зміцненні соціальних зв'язків, підтримці ресурсів громади та побудові мостів між установою та навколишнім суспільством. Соціальні працівники стають посередниками між дитиною, її безпосереднім оточенням і більш широкою системою підтримки.

Міждисциплінарна співпраця – це не просто узгодження паралельних підходів, а процес, у якому окремі дисципліни обмінюються знаннями та формують рішення разом. У практиці інтернатного догляду це означає, що педагог, психолог і соціальний працівник не працюють окремо, а разом вони створюють комплексний план підтримки. Такий спосіб роботи збільшує шанси на те, що дитина отримуватиме послідовну та стабільну підтримку, яка поважає її індивідуальні потреби, беручи до уваги ширший контекст її життя.

Б.В. Натхнення від міжнародних проектів

Натхненням для методології *«Шляхи до інклюзії»* став досвід, набутий у міжнародних проєктах, які тривалий час підтримували розвиток інклюзивної освіти та зміцнення дітей в інтернатних закладах. Особливе значення мають ініціативи, що реалізуються за підтримки Вишеградського фонду, який систематично об'єднує інституції та експертів з країн Центральної Європи. Завдяки цим проєктам було створено простір для обміну досвідом між Чехією, Словаччиною, Польщею та Угорщиною, а також для обміну інноваційними підходами, які довели свою успішність у практиці окремих країн.

Вишеградські проєкти характеризуються акцентом на транскордонному співробітництві та практичному застосуванні результатів. У сфері інтернатного догляду виявилися корисними поєднання спортивних, культурних та освітніх заходів, надаючи дітям можливість відчувати успіх, розвивати соціальні навички та поглиблювати взаєморозуміння. Проєкти, що підтримуються фондом, часто створюють модельні ситуації, в яких діти співпрацюють попри національні чи культурні відмінності, що сприяє розвитку їхньої адаптивності та зміцнює їхню здатність самостверджуватися в різноманітних соціальних середовищах.

Ще однією перевагою є підтримка професійного розвитку працівників інтернатних закладів. Міжнародні зустрічі та обмін передовим досвідом дозволяють вчителям та вихователям черпати натхнення з різних освітніх традицій та знаходити спільні рішення актуальних викликів, таких як робота з травмованими дітьми, інтеграція сучасних технологій чи залучення місцевих громад до життя дитячих будинків. Таким чином, Вишеградський фонд виступає не тільки як фінансовий інструмент, а й як платформа, що створює умови для виникнення нових партнерств і довгострокових мереж співпраці.

Методологія *«Шляхи до інклюзії»* ґрунтується на цьому досвіді та показує, що результати транснаціональної співпраці можуть бути успішно перенесені на практику інтернатного догляду. Взаємозв'язок знань з різних країн приносить синергію, що розширює репертуар перевірених методів і в той же час підвищує актуальність запропонованих рішень. У контексті Вишеградського регіону цей підхід набуває особливого значення, оскільки він висвітлює спільні культурні коріння та спільні виклики, а також відкриває шлях для прийняття дітей, які перебувають в інтернатних закладах, як рівноправних суб'єктів у майбутньому регіону.

Методологічна база

В. Опис трьох стовпів методології (інклюзія та соціальні навички, здоров'я та благополуччя, культурне розуміння та співпраця)

Методологія *«Шляхи до інклюзії»* базується на трьох взаємопов'язаних стовпах, які разом формують базову основу для підтримки дітей, які ростуть в інтернатних закладах. Кожен з цих стовпів виділяє різну сферу розвитку, але всі вони доповнюють один одного і їх ефект проявляється в їх синергії.

Перший стовп – це інклюзія та розвиток соціальних навичок. У дитячому будинку необхідно створити середовище, де діти мають можливість вчитися співпрацювати, спілкуватися і поступово набувати досвіду позитивних взаємин. Там, де відсутні стабільні сімейні зв'язки, головну роль відіграє досвід безпеки і прийняття в групі. Саме цей досвід дозволяє їм подолати початкову недовіру, навчитися способам вирішення конфліктів і спробувати ролі, які їм знадобляться в повсякденному житті поза інститутом.

Другий стовп зосереджений на здоров'ї та благополуччі. Діти, які перебувають в інтернатних закладах, часто приходять з важким життєвим досвідом, що відбивається як на їхній психіці, так і на фізичному здоров'ї. Заняття спортом сприяють підвищенню фізичної форми та формуванню здорових звичок, а цілеспрямована робота з емоціями допомагає дітям знайти баланс та виробити стійкість до стресу. Психічне благополуччя є необхідною умовою навчання, вміння налагоджувати стосунки та здорову самооцінку.

Третій стовп – культурне порозуміння та співпраця. Діти в інтернатних закладах стикаються з різними життєвими історіями та культурним походженням. Лідерство до поваги та відкритості дозволяє розглядати різноманітність як можливість для збагачення, а не як бар'єр. Культурно-мистецькі заходи створюють простір для самовираження, сприяють співпереживанню та вчать дітей працювати разом, незважаючи на відмінності. Отриманий таким чином досвід дає їм міцний фундамент для життя в плюралістичному суспільстві.

Ці три кити не є окремими напрямками, а разом утворюють цілісний підхід, який відповідає специфічним потребам дітей у дитячих будинках і водночас зміцнює їхню готовність до майбутнього самостійного життя.

Г. Дослідницька частина та оцінка

Ми розуміємо освітнє дослідження як безперервний і циклічний процес, безперервну послідовність досліджень. Цей цикл досліджень починається з точного визначення дослідницької проблеми, яка ґрунтується на попередніх дослідженнях, професійній практиці та консультаціях як з експертами, так і з представниками цільової групи. Виходячи з визначеної дослідницької проблеми, вибирається відповідний дизайн дослідження.

Г.А. Інструменти і процедури

Вибір методологічної основи для цього дослідження ґрунтується на необхідності вивчення освітніх можливостей в умовах інституційного догляду, з особливим акцентом на ролі культурної, спортивної та освітньої діяльності, а також інтеграції штучного інтелекту в освітню практику. У зв'язку з необхідністю залучення цільової групи до дослідницького процесу, ми обрали Participatory Action Research як основну рамку. Було застосовано систематичний процес збору даних з використанням якісних методів, який включав безпосереднє спостереження за спортивною, культурною та освітньою діяльністю, напівструктуровані інтерв'ю з дітьми та працівниками та групові дискусії.

Отримані дані були проаналізовані за допомогою поєднання обґрунтованої теорії та інтерпретаційного феноменологічного аналізу, які в сукупності дозволяють глибоко зрозуміти індивідуальний досвід учасників та його розміщення в більш широкій теоретичній базі інклюзивної освіти, соціальної педагогіки та освітнього застосування сучасних технологій. Результати аналізу були піддані критичному перегляду в рамках команди проекту, до якої також увійшли представники цільової групи, та додатково обговорені з експертами та представниками установ-учасників з метою забезпечення обґрунтованості та можливого удосконалення інтерпретаційної рамки.

Потім перевірені результати були поширені у формі звітів, якими поділилися з установами-учасницями та широкою професійною громадськістю. Основним каналом поширення стала співпраця з FICE Чехія. Завершальна фаза процесу включала в себе оцінку і відображення всього дослідницького циклу, оцінку ступеня досягнення поставлених цілей і виявлення можливостей для подальших досліджень і практики. Ці результати призвели до формулювання нових дослідницьких питань та започаткували наступний цикл досліджень партисипативних дій. По закінченню досліджень була створена нова відправна точка дослідження. Цей циклічний підхід дозволяє використовувати гнучку та адаптивну методологію, яка особливо підходить для інтернатних закладів, оскільки в цьому конкретному середовищі умови та потреби учасників можуть швидко та суттєво змінюватися.

Г.Б.Дослідження партисипативних дій

Дослідження партисипативних дій (РДУ) – це прогресивний методологічний підхід, який пов'язує процес виробництва знань з цілеспрямованими діями, спрямованими на зміну середовища, в якому проводиться дослідження (Baum, 2006; McIntyre, 2008). Він ґрунтується на партнерстві між дослідниками та учасниками. Обидві сторони спільно виявляють проблеми, формулюють цілі, беруть участь у зборі та аналізі даних, а також інтерпретують результати (Cornish et al., 2023). У контексті роботи з дітьми та молоддю РДУ дозволяє їм посилити свій голос та активну участь у прийнятті рішень, які їх безпосередньо стосуються (Shamrova & Cummings, 2017; Modi, 2020). Такий підхід вважається етично і педагогічно вигідним, так як надає дітям можливість не тільки бути об'єктом дослідження, але і стати його частиною. У рамках РДУ діти можуть ділитися своїм досвідом та брати участь у створенні рішень, які відображають їхні реальні потреби (Flicker, 2008).

РДУ особливо цінний в умовах інституційного догляду. Діти в цих закладах часто стикаються з маргіналізацією, а їхні точки зору, як правило, не беруться до уваги в процесах прийняття рішень (Arnadottir et al., 2025; Hoffnung-Assouline та ін., 2025). РДУ працює тут не лише як метод дослідження, а й як інструмент для розвитку компетентностей, побудови довіри та побудови мостів між дітьми, професіоналами та широкою громадою. Однак його застосування вимагає методологічної чутливості, особливо під час роботи з дуже маленькими дітьми, врівноваження дисбалансу сил між дорослими та дітьми та забезпечення значущих можливостей для участі (Shamrova & Cummings, 2017).

Сучасні тенденції РДУ також наголошують на його адаптації до цифрового середовища. Нові технології можуть розширити можливості для участі, але вони також приносять нові виклики у сферах цифрової інклюзії, захисту даних та етики у використанні технологій (Cockerham, 2024). У цьому дослідженні рамка РДУ була обрана не лише тому, що вона дозволила дослідити освітні можливості в умовах інтернатного догляду, але й тому, що вона дозволила впровадити інноваційні підходи, які безпосередньо відповідали потребам і досвіду дітей.

Г.В. Інтерв'ю та спостереження

Спостереження та інтерв'ю є ключовими якісними методами, які дозволяють дослідникам отримати глибоке розуміння досвіду учасників та динаміки взаємодії в їхньому природному середовищі. Спостереження дає можливість зафіксувати широкий спектр явищ, таких як поведінка, невербальне спілкування та контекстуальні нюанси, які в іншому випадку могли б залишитися прихованими. Однак необхідно також замислитися над його обмеженнями, особливо над можливим впливом присутності дослідника на поведінку учасників та ризиком суб'єктивного тлумачення (Бойко, 2013; Sirris та ін., 2022). У цьому дослідженні спостереження було використано для систематичного моніторингу освітньої, спортивної та культурної діяльності дітей у проекті, приділяючи особливу увагу міжкультурній взаємодії та залученню до інклюзивної діяльності.

Якісні інтерв'ю відкривають доступ до особистого досвіду та внутрішніх точок зору учасників, а також створюють простір для спільного конструювання смислів між дослідником та респондентом (Espedal, 2022; Dunwoodie та ін., 2023). Успішне проведення співбесіди вимагає підготовки відкритих, прозорих і контекстно-залежних запитань. Дослідники мають бути готові активно слухати та гнучко реагувати на відповіді учасників (Demirci, 2024). У нашому дослідженні були проведені напівструктуровані інтерв'ю як з дітьми, так і з супроводжуючим персоналом, з особливим акцентом на створення безпечного та довірчого середовища, яке сприяло відкритості та автентичному обміну досвідом. Поєднання спостережень та інтерв'ю дозволило отримати комплексну картину освітніх можливостей та потреб дітей в інтернатних закладах – як з точки зору самих учасників, так і їх вихователів та вчителів.

Г.Г. Приклад з практики

Кейс-стаді – це дослідницький підхід, який дозволяє глибоко та детально дослідити конкретне явище в його природному контексті (Hamilton & Corbett-Whittier, 2013; Carter, 2024). У освітніх дослідженнях цей метод особливо підходить там, де метою є розуміння складних процесів навчання, врахування взаємодії між учасниками та аналіз конкретних умов, за яких відбувається викладання та навчання (Grauer, 2012; Shrestha & Bhattarai, 2021). Критичний аналіз його методології наголошує на необхідності чіткого визначення, що є кейс-стаді, а також забезпечення принципів внутрішньої валідності та прозорого опису справи, що розглядається (Wohlin & Rainer, 2022).

У контексті інклюзивної освіти кейс-стаді цінний тим, що дозволяє зафіксувати нюанси та складну динаміку інклюзії, які можуть залишитися непоміченими в інших підходах

(Shrestha & Bhattarai, 2021). У цьому дослідженні метод кейс-стаді було застосовано до конкретного контексту групи українських дітей з інтернатних закладів, які були евакуйовані до Польщі внаслідок збройного конфлікту. Такий підхід дозволив проаналізувати, як культурні та соціальні чинники впливають на їхній освітній досвід, адаптацію та участь в інклюзивній та мультикультурній освітній діяльності (Takahashi & Araujo, 2019).

Г.Д. Аналіз даних

Аналіз даних у цій методології поєднує підходи інтерпретаційного феноменологічного аналізу (IPA) та обґрунтованої теорії (GT), які разом дозволяють глибоко зрозуміти індивідуальний досвід учасників, систематично створюючи теорію, засновану на даних. IPA зосереджується на детальному вивченні того, як люди сприймають та інтерпретують свій життєвий досвід, наголошуючи на глибині значення та суб'єктивній перспективі учасників (Biggerstaff & Thompson, 2008; Раджасінгхе, 2020). Цей підхід особливо актуальний у контексті інституційного догляду, де важливо розуміти індивідуальні траєкторії, життєвий досвід і способи, за допомогою яких діти адаптуються до конкретних життєвих обставин (Alase, 2017; Van Manen, 2018).

GT доповнює цей підхід, виявляючи нові закономірності та категорії в даних та інтегруючи їх у ширшу теоретичну базу (Makri & Neely, 2021). В основі цієї процедури лежить складний процес відкритого, осьового і вибіркового кодування. Цей процес дозволяє дослідникам поступово уточнювати аналітичні категорії та систематично узгоджувати їх з емпіричними даними (Charmaz & Thornberg, 2021). Таким чином, поєднання IPA та GT дає змогу зафіксувати унікальність індивідуального досвіду та водночас генерувати узагальнені знання, що сприяє теоретичному розумінню освітніх процесів у закладах інституційного догляду.

У зв'язку з міжнародним характером проекту, аналіз проводився порівняльно з метою виявлення подібностей і відмінностей між групами з різних країн. У той же час індивідуальна точка зору кожної дитини ретельно поважалася, оскільки досвід міг значно відрізнятися навіть у межах однієї групи залежно від особистого анамнезу, попередніх освітніх можливостей та поточної психосоціальної ситуації.

Особлива увага була приділена інтерпретації даних української групи. Їхній досвід вимушеного переселення та життя в еміграції представив конкретні виклики та можливості для освітнього процесу. Їхні роздуми дали цінні уявлення про роль культурної ідентичності.

Результати регулярно обговорювалися в дослідницькій групі та узгоджувалися з точками зору освітян та експертів установ-учасниць протягом усього аналітичного процесу. Цей партисипативний метод валідації допоміг мінімізувати ризик інтерпретаційної упередженості та забезпечив, що отримані теми точно відображають реалії життя учасників.

Г.Е. Етичні аспекти наукових досліджень

Дослідження розроблено та впроваджено відповідно до міжнародних стандартів роботи з дітьми та молоддю в чутливих соціальних контекстах та з повагою до етичних принципів дослідження партисипативних дій (Correia, 2023; Kiernan & McMahon, 2024). Він також включає в себе ціннісно-чутливі принципи дизайну, які вимагають чіткої етичної прихильності при розробці методів та інструментів, особливо при роботі з технологіями (Jacobs & Huldtgren, 2021). Усі установи та приватні особи, що беруть участь, повністю поінформовані заздалегідь про цілі, методи та передбачуване використання результатів проекту. Інформована згода отримується як від законних опікунів дітей, так і від самих дітей у форматах, адаптованих до їхнього віку, когнітивних здібностей та рівня розуміння.

Особлива увага приділяється захисту особистості та конфіденційності учасників. Всі дані анонімізуються, а фотографії або аудіовізуальні записи робляться тільки за попередньою інформованою згодою. Жодні такі матеріали не публікуються без прямого дозволу. Ідентифікована інформація зберігається окремо від даних досліджень і доступ до неї має лише строго обмежене коло уповноважених осіб.

Специфічні етичні ризики ретельно відображаються у використанні інструментів штучного інтелекту. Найбільш значні ризики пов'язані, зокрема, із захистом персональних даних, культурною чутливістю та релевантністю контенту, що генерується. Усі результати за допомогою штучного інтелекту підлягали перевірці людиною, перш ніж вони були використані або надані учасникам, щоб запобігти поширенню неточних, невідповідних або культурно нечутливих матеріалів.

Принцип мінімізації навантаження на дітей послідовно застосовується протягом усього проекту. Участь у заходах та наукових дослідженнях є повністю добровільною. Будь-яка людина може відмовитися від дослідження в будь-який момент без негативних наслідків. Забезпечується безпечне та сприятливе середовище, яке заохочує відкриту участь без страху осуду чи стигматизації. Суворе дотримання цих етичних принципів має важливе значення для забезпечення достовірності результатів досліджень. Ґрунтовний етичний підхід зміцнює довіру учасників та сприяє довгостроковій сталості співпраці між дослідниками та установами-учасниками.

Д. Ключові висновки

Реалізація проекту показала, що спорт, культура та освіта можуть доповнювати один одного в інтернатному середовищі та створювати умови, які відкривають нові можливості для дітей. Спортивна частина програми була не лише фізичною активністю для дітей, а перш за все середовищем, де вони могли зустрітися, відчувати спільну радість руху та дізнатися про правила співпраці. Спільні тренування та ігри допомогли подолати початкові бар'єри між учасниками з різних закладів та країн. Діти, які спочатку реагували досить стримано, поступово стали активніше включатися і описували себе більш впевненими і сміливими.

Крім спортивної складової, важливу роль відіграли і творчі майстер-класи, які паралельно проходили в Зліні. Музичні та художні заняття дозволили дітям виразити власні переживання та емоції інакше, ніж за допомогою слів. Деякі з них використовували музику, щоб презентувати себе перед групою, а інші працювали в командах над мистецьким проектом, який вимагав обміну ідеями та пошуку спільного рішення. Працівникам інтернатних закладів було цікаво побачити, як навіть діти, які мають труднощі у спілкуванні, змогли розслабитися та виразити себе у цій діяльності. Семінар з цифрової безпеки приніс навички, які мають фундаментальне значення для сучасного покоління дітей. Дискусії про безпечну поведінку в онлайн-середовищі показали, що багато дітей володіють лише фрагментарною інформацією, а практичні вправи та модельні ситуації допомагають їм зрозуміти ризики та можливості цифрового світу.

Роздуми дітей та вихователів були дуже стимулюючими. Учасники описали, що це була можливість зустрітися з однолітками з інших країн та середовищ, які вони сприймали як збагачувальну. У дітей природним чином розвинулася здатність до співпереживання і розуміння іншого життєвого досвіду, що також відбилося на їх поведінці під час спільної діяльності. Для освітян було важливо побачити, як структуровані та добре організовані програми сприяють розвитку не лише соціальних навичок, а й дисципліни та поваги до правил. Виявилось, що позитивний досвід успіху в одній сфері – чи то на полі, чи в музичному виступі, чи в рамках командного проекту – переноситься і в інші ситуації.

Дослідницька група зазначила, що діти з інтернатних закладів дуже чутливі до атмосфери програми. Там, де була присутня довіра та шанобливе ставлення дорослих, учасники швидко розслабилися та охоче ділилися своїм досвідом. Цей висновок підтверджує, що якість взаємодії дітей і дорослих так само важлива, як і зміст самої діяльності. У той же час було показано, що міжнародний контекст сприяє розширенню кругозору дітей. Контакт з однолітками з інших культур мотивував їх до більш відкритого підходу, до більших зусиль для співпраці та можливості рефлексувати над власною позицією.

Взаємозв'язок окремих компонентів програми також можна охарактеризувати як вирішальний. Спорт зміцнив фізичну форму та впевненість у собі, культура відкрила простір для творчості та самопрезентації, а цифрова освіта принесла практичні навички, які можна використовувати у повсякденному житті. Там, де ці сфери перепліталися, відбувалися найбільші зрушення. Наприклад, діти, які були розслаблені завдяки спорту, згодом отримали можливість більш відкрито брати участь у творчих майстер-класах. Зв'язок культурного та цифрового напрямків також показав, що спільна робота над мультимедійними виходами може бути ефективним інструментом для зміцнення співпраці.

Наш проект підтвердив необхідність комплексного та міждисциплінарного підходу. Йшлося не лише про індивідуальну діяльність, а й про створення середовища, яке дає дітям досвід успіху, зміцнює їхні соціальні навички та дає можливість побачити себе та інших з нової точки зору. Цей досвід можна перенести на повсякденну практику в

інтернатних закладах і може сприяти кращій інтеграції дітей у суспільство в довгостроковій перспективі.

Е. Вплив на розвиток дітей та професійне зростання працівників

Проект «Шляхи до інклюзії» показав, що систематичне поєднання спортивних, культурних та освітніх заходів має великий вплив на розвиток дітей в інтернатних закладах. Учасники отримали новий досвід, який дозволив їм зміцнити впевненість у собі, здобути навички, необхідні для командної роботи, та поглибити здатність справлятися зі стресовими ситуаціями. Діти зазначили, що можливість брати активну участь у міжнародній програмі – це не лише можливість вчитися, а й відчуття визнання та прийняття, що не є само собою зрозумілим у їхньому повсякденному житті. Зміни, що спостерігалися, включали готовність більше співпрацювати з однолітками, вищий ступінь відкритості у спілкуванні та здатність рефлексувати над власною поведінкою. У деяких з учасників також спостерігався зсув у Я-концепції: діти почали сприймати свої здібності в більш позитивному світлі та знайшли в собі сміливість спробувати нові види діяльності.

Однак вплив проекту не обмежувався самими дітьми. Значні результати зафіксовані і в професійному зростанні працівників інтернатних закладів. Участь у програмі дозволила їм поглянути на роботу з дітьми під новим кутом зору та впровадити інноваційні методи, які поєднують освіту, мистецтво та спорт в єдину структуру. Багато освітян наголосили, що проект дав їм краще розуміння потреб дітей та натхнення щодо того, як залучити їх до діяльності, яка підтримує їхню мотивацію та природний розвиток. Обмін досвідом з колегами з інших установ та країн зміцнив їхню професійну довіру та сприяв створенню більш широкої професійної мережі. На практиці це означає, що працівники інтернатних закладів залишають проект не лише з новими знаннями, а й зі специфічними процедурами, які вони можуть одразу застосувати у своїй повсякденній роботі.

Таким чином, проект показав, що адресна підтримка дітей, які перебувають в інтернатних закладах, повинна супроводжуватися підтримкою персоналу, який працює з ними на щоденній основі. Посилення компетентностей обох груп є взаємозалежним і створює основу для довгострокових позитивних змін в інтернатному середовищі.

Ж. Рекомендації по практиці

Досвід проекту показав, що діти, які перебувають в інтернатних закладах, потребують, перш за все, стабільних і повторюваних можливостей для розвитку. Значущий ефект мають програми, які не є разовим заходом, а стають частиною нормального ритму закладу. Регулярні заняття спортом, культурою та освітою створюють простір, де діти можуть закріпити набуті навички та перенести їх у повсякденні ситуації.

Ефективну підтримку надає також співпраця з установами за межами самого дитячого будинку. Залучення шкіл, спортивних клубів, культурних організацій та місцевих громад відкриває можливість для дітей отримувати досвід у середовищі, яке є ближчим до

повсякденного життя. Особлива перевага має міжнародний вимір, дозволяючи дітям і персоналу черпати натхнення і вчитися в середовищі культурного розмаїття.

Працівники інтернатних закладів є ключовим елементом усього процесу. Методологія стає функціональною тоді, коли вони здатні адаптувати її до конкретних потреб дітей і пов'язати її зі своїм повсякденним досвідом. Тому важливо, щоб вони мали можливість регулярно навчатися, ділитися своїми знаннями та користуватися наглядовою підтримкою. Така інвестиція підвищує якість роботи і приносить більш стабільне середовище для дітей.

Не менш важливою є активна участь самих дітей. Якщо вони беруть участь у плануванні діяльності і можуть висловити свою думку про її перебіг, вони сприймають її як свою власну і переживають її з більшою інтенсивністю. Посилена таким чином участь сприяє розвитку відповідальності і впевненості в собі.

Робота також повинна включати постійну оцінку та рефлексію. Моніторинг впливу діяльності дозволяє нам своєчасно реагувати на потреби групи та окремих осіб і поступово адаптувати програму таким чином, щоб вона залишалася ефективною та відповідала поточній ситуації. Гнучкість і готовність реагувати на зміни виявляються необхідною умовою для успішної та значущої практики в довгостроковій перспективі.

3. Поради щодо сталого розвитку

Довгостроковий вплив проекту не можна виміряти лише миттєвими результатами у вигляді підвищення впевненості дітей у собі або досвідом, отриманим персоналом. Справжнє значення полягає в тому, як цей досвід може бути закріплений у повсякденній практиці та чи стане він стабільною частиною освітнього та освітнього середовища інтернатного закладу. Проект «Шляхи до інклюзії» показав, що коли діти мають можливість регулярно відчувати успіх, відчувати підтримку та ділитися активностями з однолітками та дорослими, цей досвід втілюється в їхній поведінці та довгостроковій Я-концепції. Тому важливо, щоб подібно задумані програми не сприймалися як одноразове втручання, а як повторюваний і систематично інтегрований елемент, який супроводжує освітню роботу в установах.

Сталість насамперед зумовлена інституційним закріпленням. Це означає, що дитячі будинки та інші установи повинні мати не тільки матеріальні умови, а й організаційну спроможність для реалізації подібних програм у довгостроковій перспективі. Підтримка керівництва закладів, співпраця з місцевими школами, спортивними клубами чи культурними центрами збільшує шанс на те, що діяльність не обмежуватиметься тривалістю проекту, а стане регулярною частиною пропозиції для дітей. Зв'язок з регіональною та міжнародною мережею також відіграє важливу роль у цьому, адже обмін досвідом та методологічними матеріалами між країнами Вишеградської четвірки показує, що натхнення з іншого середовища може дати потужний імпульс для власних інновацій.

Ще одним ключовим елементом є професійний розвиток працівників. Якщо вихователі та вихователі набувають досвіду роботи з новими методами та вміють адаптувати їх до повсякденних умов, методика стає живим інструментом, а не лише теоретичним документом. Тому важливо мати можливість для підвищення кваліфікації, регулярних семінарів та наглядової підтримки, щоб допомогти співробітникам не тільки підтримувати, але й розвивати набуті ними компетенції. Доведено, що обмін досвідом з колегами, чи то в межах одного закладу, чи між установами, сприяє професійній безпеці та мотивує їх шукати інші способи запропонувати дітям значущі можливості для розвитку.

Не менш важливою є участь самих дітей. Якщо вони беруть участь у плануванні заходів, мають можливість розмірковувати над їх перебігом і спільно приймати рішення про форму програми, створюється природний механізм зворотного зв'язку. Тоді діти сприймають діяльність не як зовнішнє втручання, а як простір, який вони спільно створюють. Це підвищує їх мотивацію і шанс на те, що позитивний досвід перенесеться і на інші сфери життя. Цей елемент участі повинен бути збережений при подальшій реалізації методики.

З точки зору довгострокової стратегії важливо, щоб методологія не сприймалася лише як кінцевий продукт одного проекту, а як рамка, яку можна гнучко адаптувати до мінливих умов і потреб дітей. Інтернатний заклад – це динамічне середовище, на яке впливають законодавчі зміни, соціальні очікування та поточні кризи. Тільки методика, яка дозволяє адаптуватися і відображає нові виклики, може зберегти свою актуальність.

Таким чином, проєкт «Шляхи до інклюзії» показав, що сталий розвиток впливу базується на трьох взаємопов'язаних рівнях: інституційне забезпечення, професійний розвиток працівників та активна участь дітей. Ці рівні необхідно розвивати паралельно, щоб досвід, отриманий під час проєкту, не зник, а став постійною частиною життя дітей в інтернатних закладах. Якщо цей баланс вдасться зберегти, методологія може сприяти в довгостроковій перспективі трансформації інституційного догляду в бік більш відкритих, інклюзивних та орієнтованих на розвиток моделей, які забезпечують дітям не лише захист, але перш за все перспективу та можливості на майбутнє.

II. Поширення та вплив проєкту

II.A. Як відбувався обмін методикою (вебінари, публікації, Visegrad Learning Hub)

Від самого початку методологія «Шляхи до інклюзії» замислювалася не лише як інструмент для роботи в рамках проєкту, а й як відкрита рамка, яка може бути використана та розвинута професійною та світською громадськістю. Відповідно, акцент було зроблено на широкому поширенні результатів та обміні досвідом через різні форми, що дало змогу звернутися як до працівників інтернатних закладів, так і до експертів з академічного середовища та представників зацікавлених закладів.

Вебінари стали одним з основних каналів. Вони були підготовлені для поєднання теоретичних основ методики з практичними прикладами та прикладами передового досвіду. Вони надали учасникам з лав освітян, вихователів та соціальних працівників простір для дискусій та обміну досвідом, пов'язаним з їхньою повсякденною роботою. Вебінари проводилися в інтерактивній формі, що дозволило активно залучати учасників та створювати контакти між установами. У кількох випадках також були представлені конкретні результати дітей, які брали участь у діяльності проекту, що посилює партисипативний характер усієї методики.

Ще одним інструментом обміну були фахові публікації. Тексти, опубліковані в рецензованих журналах, та фахові збірники були зосереджені на більш широкому теоретичному закріпленні методології та на представленні результатів дослідницької частини проекту. Публікації були розраховані насамперед на професійну громадськість і мали на меті сприяти обговоренню можливостей інклюзивної освіти та розвитку дітей в інтернатних закладах. Тоді ж були опубліковані більш стислі практичні матеріали, в яких у доступній формі узагальнено методичні рекомендації, призначені для працівників дитячих будинків. Ці матеріали розповсюджувалися як в електронному, так і в друкованому вигляді.

Особливий акцент було зроблено на використанні цифрової платформи **Visegrad Learning Hub**, яка слугувала центральним місцем для обміну досвідом між партнерами проекту та іншими зацікавленими установами в регіоні. Методологічні тексти, аудіовізуальні матеріали та записи вебінарів були доступні завдяки цій платформі. Водночас платформа дала можливість об'єднати експертів з різних країн, які могли поділитися своїм досвідом, коментарями та пропозиціями щодо подальшого розвитку методології. Цей відкритий простір посилює транскордонний характер проекту та сприяв тому, що методологія не залишилася ізольованим результатом, а стала частиною ширшої професійної дискусії в регіоні.

Важливу роль відіграла і безпосередня комунікація з установами, що беруть участь у проекті. Кожен заклад отримав звіт зворотного зв'язку з конкретними висновками та рекомендаціями за його залученням. Цей крок забезпечив те, що методика сприймалася не просто як загальний документ, а як інструмент з прямим посиленням на практику конкретних закладів. Зворотній зв'язок від персоналу потім використовувався для уточнення тексту методики та підготовки інших заходів.

Поширення замислювалося як довгостроковий процес, а не як одноразова презентація результатів. Методологія постійно представлялася на професійних конференціях, на тематично сфокусованих дискусійних форумах і в мережах професійних організацій. Таким чином вдалося забезпечити її поширення серед фахівців, які безпосередньо займаються розробкою інклюзивних та освітніх підходів в інтернатних закладах.

Обрана стратегія спільного використання свідчить про те, що поєднання особистих зустрічей, цифрових платформ та професійних публікацій створює ефективну основу, яка забезпечує доступність методології для широкого кола користувачів і водночас підтримує її адаптацію до різних середовищ.

И.Б. Майбутні можливості розширення

Методологія «Шляхи до інклюзії» була створена як відкрита основа, яку можна розвивати та адаптувати до нових умов. Досвід реалізації проекту показав, що взаємозв'язок спортивної, культурної та освітньої діяльності має значний вплив на дітей в інтернатних закладах, і що ця модель має потенціал вийти за межі оригінального контексту.

Одним із варіантів є поширення методології на інші групи дітей, яким загрожує соціальна ізоляція, такі як діти з прийомних сімей, закладів для біженців або громади з обмеженим доступом до освіти. Основні принципи методики, що базуються на участі, зміцненні соціальних навичок та створенні безпечного середовища, є універсально переданими і тому можуть слугувати натхненням поза інтернатними закладами.

Ще один напрям – більш глибокий зв'язок методики з цифровими технологіями та використання сучасних освітніх платформ. Сучасний досвід показав, що діти дуже добре реагують на діяльність, яка поєднує традиційні форми навчання з цифровими інструментами. Майбутній розвиток може включати, наприклад, використання онлайн-додатків для навчання соціальним навичкам, інтерактивних освітніх ігор або віртуального середовища для міжнародної співпраці.

Великий потенціал відкривається і у співпраці з іншими професійними групами. У майбутньому можливе розширення залучення психологів, терапевтів або фахівців у сфері психічного здоров'я, які могли б збагатити методологію іншими елементами, спрямованими на запобігання ризикованій поведінці та сприяння резильєнтності. Також має сенс посилювати співпрацю зі спортивними тренерами, артистами або представниками некомерційних організацій, які привносять інші форми досвіду та збагачують спектр активностей.

Також можна розглянути розширення методології на міжнародному рівні. Проект, реалізований за підтримки Вишеградського фонду, підтвердив, що міжнародний вимір є корисним як для дітей, так і для працівників. Майбутня співпраця може бути поширена на інші регіони Європи, що створить простір для порівняння різних підходів до інтернатного догляду та інклюзії. Обмін досвідом у ширшому географічному масштабі дозволив би сформулювати рекомендації, які відображають спільні європейські виклики з повагою до культурних відмінностей окремих країн.

Таким чином, перспектива майбутнього розвитку методології полягає в її гнучкій адаптації до мінливих умов, у налагодженні зв'язків з новими партнерами та пошуку шляхів систематичного розширення впливу на інші цільові групи. Відкритість, адаптивність та міждисциплінарна співпраця стають ключовими факторами, які можуть гарантувати, що методологія не залишиться закритим проектом, а продовжить залишатися живою основою, що відповідає потребам дітей та працівників у різних контекстах.

Висновок

Короткий опис переваг

Методологія *«Шляхи до інклюзії»* показала, що цілеспрямований взаємозв'язок спортивної, культурної та освітньої діяльності створює умови в інтернатному середовищі, які дозволяють дітям рости в усіх важливих вимірах особистісного та соціального розвитку. Проект показав, що діти, які відчують підтримку, довіру та можливість активної участі, поступово набувають навичок, необхідних для життя в суспільстві в цілому. Важлива перевага полягає в тому, що методологія не створює ізольованих втручань, а пропонує рамки, в яких окремі види діяльності взаємопов'язані в осмислене ціле.

Діти, залучені до програми, набули досвіду роботи в команді, подолання страху невдачі та відкриття нових способів самовираження. У сфері здоров'я та психічного благополуччя у них виробилися звички, які зміцнюють стійкість та стійкість до стресів. Культурна складова методики відкрила простір для самопрезентації, поваги до відмінностей та налагодження міжкультурних зв'язків. Освітнє значення полягає в синергії цих підходів – дитина сприймається не просто як об'єкт турботи, а як активний учасник, голос якого має цінність і чиї здібності можна розвивати.

Водночас у проекті підтвердили, що пільги поширюються не лише на дітей, а й на працівників. Педагоги, вихователі та соціальні працівники отримали нові стимули для своєї повсякденної практики, оволоділи методами підтримки участі та розширили свій професійний репертуар. Обмін досвідом у міжнародному середовищі зміцнив їхню впевненість і відкрив можливості для довгострокової співпраці між інституціями.

Спадщина проекту для практики та досліджень

Спадщина методології *«Шляхи до інклюзії»* полягає в тому, що вона забезпечує перевірену основу, яка пов'язує теоретичні знання з практичним досвідом і водночас відкриває нові напрямки для досліджень у сфері інклюзивної педагогіки, спеціальної освіти та соціальної роботи. Проект показав, що інтернатний заклад не обов'язково має розумітися лише як середовище, яке забезпечує дітям захист та базовий догляд, а може стати місцем, де створюються інноваційні освітні підходи, які мають потенціал надихнути на ширшу педагогічну та соціальну практику.

На практиці спадщина проекту очевидна: методологія надає конкретні інструменти та перевірені процедури, які можна адаптувати до різних об'єктів та умов. Його сила полягає в гнучкості, можливості зв'язку з іншими професійними сферами та відкритості до подразників самих дітей. Це свідчить про те, що дітей в інтернатних закладах можна сприймати як партнерів, які приносять власний досвід і чия участь збагачує весь процес.

Для досліджень методологія відкриває простір для подальшого вивчення довгострокових наслідків інклюзивної діяльності, для пошуку нових можливостей для інтеграції цифрових технологій та для поглиблення міждисциплінарної співпраці. Проект створив міцну основу для побудови подальших досліджень, які поєднують якісне розуміння з кількісним вимірюванням ефективності.

Таким чином, «Шляхи до інклюзії» є не лише завершенням успішного проекту, але й відправною точкою для наступних етапів. Його спадщина полягає в його здатності надихати, відкривати нові питання та пропонувати практичні рішення. Методологія показує, що якщо діти сприймаються як активні учасники, якщо різні виміри їхнього розвитку взаємопов'язані та якщо працівники отримують підтримку для професійного зростання, інтернатне середовище також може стати простором надії, довіри та нових починань.